

3

RT
R
A
P

TELJESSÉGÜGYI ÉRTESÍTŐ 4. SZÁM 1990. ŐSZ ÁRA: 69 Ft

Most én bemutatkozom, a HÖLGY:

AVTOBIOGRÁFIJA AGYIN

Sáfrányszínű hajam, alatta az agyam
 Fontos EGY dologban akartam dönteni hamar
 Feltúrtam a hajam
 És megkerestem alatta az AGYAM
 Akkora baromság volt, hogy becsuktam az agyam
 És újra rákapartam sáfrányszínű HAJAM
 Hülyén, de jól éreztem magam
 Így szólt a SZAVAM!

AVTOBIOGRÁFIJA DVA

Zöld éjszaka és kék hold
 ZENE!
 Egy sovány kutya zörgő taktust diktál,
 S egy ifjan kiaszott alak üvöltve ugrál,
 A KÉP EZ!
 A RÉM AZ!
 Ott, mint egy ijesztő eszme KÖZELG.
 Fogorvosi hangulat a fogó előtt
 A PÁCIENS feje nem egy BENŐTT
 TUS! Kiált a tömegstréből egy EGYÉNI HULLA
 AZ utolsó magyar POLIHISZTÉRIA!

Helena Tünde

- 4 Erik Van den Abbeele
NYUGAT-EURÓPAI VÁLTOZÁSOK
Az ipusztuális társadalom rákját csak ez az antivírus tudja meggyógyítani.
- 9 Sebeők János
A SZELLEM, A PALACK ÉS AZ ANGYAL
Amit itt és most „újként” manifesztálódik számunkra, az nem eszme. Az „üres” garancia. Jelenleg nincs „új” eszme.
- 12 Bartos Tibor
INKÁBB A KÖRMAGYAR
Teaházi csevegések II.
- 15 Tóth Csaba
AZ ANTROPOZÓFIA MEGJELÉNÉSE ELÉ
- 16 Rudolf Steiner
MILYEN SZEMPONTOK SZERINT JÖTT LÉTRE A WALDORF-ISKOLA?
Előadás, Stuttgart, 1919 „ A nevelésben három eszköz alkalmazható sikeresen: a büntetés, a becsvágy felkeltése és a szeretet. Ami az első kettőt illeti, arról a Waldorf-iskola lemond.”
- 23 **Közép-Európa feltámadása?**
- 25 Pintér Tibor
HULLÁMTÖRÉS
- 29 **ÖSSZEFOGÁSSAL A POLGÁRI SZOLGÁLATÉRT**
- 30 Csikor Zsolt
A LEVEGŐT BELÉLEGEZZÜK!
A budapesti „Levegő Munkacsoport” tagja áttekintést ad a légszennyezés „ajándékairól”: üvegház-hatás, ózonlyuk, savasodás, szmog, majd ráközelítve a közlekedésre ismerteti az EYFA javaslatát egy új európai közlekedéspolitikára.
- 38 Ezsdrás Pál
AZ ÁLLANDÓSULT ÁLLAPOT FELÉ
A biorégiókról

41 György Lajos
UTÁNZAT-FOGYASZTÓSDI

43 **ZÖLD NŐK CSOPORT**

44 Rászlai Tibor
TERMÉSZET ÉS TAPINTÁSA

50 **Autonómia Alapítvány**

52 Julius Evola
A TERMÉSZETFELETTI A MODERN VILÁGBAN

58 Rózsa Sándor
ÖKO-KISKÁTÉ
*„Repülőre szállnak, betonpályát húznak az utolsó tőzegmohalápra, lezuhan-
nak másokra.”*

64 Bodor Ferenc
FŐISKOLÁSOK ZSELICBEN
*„Aki szalonnát eszik, annak nincs karmája — mondja a táborvezető, ami-
kor észrevette az eddig megbújó pörcöket.”*

70 P. Bulányi György
Csak az erőszak nélküli megoldásokban reménykedem

74 **A BOKOR-BÁZISKÖZÖSSÉGRŐL**

75 **CCO FELHÍVÁS**

24 28 37 42 57 67 69 KÖNYVEK

MUNKATÁRSÁK

Bartos Tibor
Halász Tünde
Kilián Imre
Maurer György
Simonyi Gyula
Sípos Gyula
Tolnay Imre
Tóth Csaba

Megjelenik: Tavasszal — Nyáron — Ősszel — Télen.
Kiadja: Harmadik Part Alapítvány
H-1124 BUDAPEST Németvölgyi út 120. Tel.: 115-4430
Számlasszám: 222 - 13224

Terjeszti a Magyar Posta és számos könyvesbolt (TÉKA, Művelt Nép)
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Vezető: Burány Tamás

A Harmadik Part által közölt anyagok tartalmi torzítás nélkül szabadon közöl-
hetők. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén értesítést vagy tisztelet-
példányt.

The materials published by the THIRD SHORE can be re-published free,
without distortion of contents. The editorial board hereby asks for notice or
complimentary copies in case of re-publication.

Felelős kiadó: Maurer György

ISSN: 0865-3704

A Soros Alapítvány támogatásával készült.

NYUGAT-EURÓPAI VÁLTOZÁSOK

Íródott: a Kelet-európai változások előtt.

Hasselben élő szerzőnk a jóléti társadalom alternatívjainak önmeghatározásához kívánt hozzájárulni, de mondanivalója mára már hozzánk is szól(hat).

Mindazok, akik végzettszerűen elkerülhetetlennek tartják az ipari fejlődést, s ezzel együtt az államapparátus fenntartását (legyen az parlamentáris, diktatórikus vagy forradalmi), úgy tűnik, arra vannak ítélve, hogy örökösen csak az ipari társadalom régi politikai formáit legyenek képesek alkalmazni: az emberek tömeges mozgósítását hierarchikus társadalmi mozgalmakban. Ugyanakkor nem kívánnak támaszkodni arra a tömegre, melynek Változást vagy Forradalmat kell „gyártania”, amint az ipar gyártja a Fejlődést, a Növekedést, a Profitot és a Prosperitást a nyersanyagokra és a munkaerőre alapozva.

A régi (szocialista) társadalmi mozgalmak óhatatlanul magukon viselték annak a társadalomnak a jegyeit, melyből születtek: tökécsítették a munkástömegeket, mint ahogy a kapitalizmus tökécsítette a munkaerőt és a nyersanyagokat. Így ezek a mozgalmak nem tudtak kitörni az adott játékszabályok alkotta keretéből, melyeket az ipari fejlődés állított fel.

És éppen ott, és akkor, amikor az ipari társadalom átalakul 'informatizált' társadalommá, egy poszt-indusztriális társadalommá, ahol a számítógép és a mikroelektronika uralkodik, és melyben az egyéni jólét és boldogság, sőt még a személyiség identitása is a kolonializmus tárgyává válik, akkor, amikor a nagy gyárak ócska infrastruktúrája összeesik, amikor a tömegek mozgósításának és a tömegpártok fegyverének éle eltömpul — mert az elidegenedés minden individuumot és minden kis csoportot millió oldalról támad meg, amikor a régi forradalmi ideológia elveszíti erejét —, mert az elidegenedés nem „tisztá és elkülöníthető”, hanem szétterjed és általánossá válik — akkor a lázadás hirtelen millió apró részre osztódik szét!

A sokat emlegetett 60-as éveket tekinthetjük az átmenetnek a nehéziparon alapuló fejlődés társadalmából a szolgáltatói—fogyasztói (jóléti) társadalomba, ahol a munkaerő és a nyersanyagok kizsákmányolása áthelyeződött a harmadik

világba (ez a kapitalizmus internacionalizálása), míg az iparosított világban megkezdik egy egészen új terület kolonializálását: a fogyasztás, a személyi identitás, a jólét hajszolása lesz a befektetések és a kolonializáció új iránya. Az ipar termelő szektorát elárasztja a szolgáltatások özöne, a társadalmi ellenőrzés, a bürokrácia, a permanens oktatás, a jólétermelés —, és ugyanígy az információs szektor és a technológia fejlődése.

A hagyományos ellenállás zsákutcába jut: vagy a túlhajtott fogyasztás ösztökélője lesz, vagy úgy jelenik meg, mint eredménytelen szembe fordulás az ellenállás régi, hagyományos formáival, vagy marginális forradalmi szektákba húzódik vissza minden igazi harc nélkül.

Ebben a régi, eltűnő világban a társadalmi ellenállás szétaprózódik. A gyors strukturális fejlődés új részterületekre irányítja a figyelmet: ilyen a tönkretett vidékek ellenállása a környezetrongálás ellen az egészség védelmében, a jólét és boldogság 'vásárlásának' iparosítása és bürokratizálása ellen, a harmadik világ sorsára odafigyelő emberek tiltakozása, vagy akik bírálják a felsőfokú oktatás eltömegesítését, akik szembenállnak a fogyasztás felállított modelljével, akik megváltoztatják saját életmódjukat, az ellenállás a régi társadalmi berendezkedés és a hagyományos kultúra destrukciójával, a növekvő militarizmussal szemben, az alulfejlettséggel és a túlfejlettséggel szemben...

És mindez javarészt a munkásmozgalom és a hagyományos baloldali pártok keretein kívül történik.

Azt mondtuk korábban, hogy az elidegenedés kiterjed minden részletre, behatol a személyek identitásába.

Minden csoport, a személyiség minden aspektusa (legyen az nő, intellectuelle, emigráns, paraszt, öreg, fiatal, beteg, szenvedjen pszichikai zavarokban, éljen betonkaszárnnyában, dolgozzék irodában) el van különítve, ki van ragadva a felbomlóban lévő társadalmi kontextusból mindaddig, míg a függőségeknek ez az egyre zavarosabb szisztémája uralja

mindannyiunk életét: a növekedés örületének labirintusa, a totális kolonializáció.

Előfordul, hogy az ellenállás egyszerre jelenik meg minden szinten: '68 — a körülmények szerencsés egybeesése, egy majdnem spontán lázadás, mely struktúra hiányában éppen olyan gyorsan 'elpazarolódott', mint ahogyan kitört, de szétzórta az öntudatosodás apró csírait, beszivárgott egy egész nemzedék életmódjába.

Hány embernek és csoportnak „lett elege”?

Majdnem minden életmód-tervezet alapján akciócsoportok alakulnak, alternatív részkezdmények; emberek, akik változtatnak életmódjukon, munkájukon, működésükön: ez érvényes azokra is, akik visszavonulnak a természetbe vagy az újjáéledő spiritualizmusba, akik a kábítószereknek áldozzák magukat, egészen a városi gerilákig és a hajléktalanok mozgalmáig.

A régi értékek elvesztették jelentőségüket, a régi szervezeti formák megszűntek működni, minden férfi és minden nő arra ítéltetett, hogy egy másik ideált fejlesszen ki, egy új társadalmi szerződést, az életnek és a társadalmi változásnak új koncepcióját alakítsa ki, hogy új identitást keresen magának.

Természetesen megmarad a túlhaladott tradíciók holt súlya: néhányan még mernek álmodni egy Új Internacionáléről, 'minden eltörött egész' összeillesztéséről. A többiek érzéketlenek és közömbösek maradnak az „alternatív” környezetben — mely állandóan és kápráztatóan fejlődik —, miután elsődleges kíváncsiságukat kielégítette a nemzetközi tömegkommunikációs hálózat.

Egy másik jelentős csoport számára a vörös zászlókra írt jelszavak még őrzik érvényességüket: várják a Forradalmat, amely nem jön el soha. Az ipari társadalom csődjével, ezernyi zűrzavarával, nagyfokú kimerülésével együtt teljeseedik be a régi társadalmi mozgalmak sorsa, csődje: mind szervezési formáikat, mind Misztikus Ideológiájukat tekintve.

'MEGFOGYVA BÁR, DE TÖRVE NEM'

Mindenféle „forradalmi” idealista állandóan kárhoztatta a 70-es éveket, s mint „a nagy csend”, „a nárcizmus kora”, „'68 utáni időszak” és más hasonló — negatív értelmű — elnevezésekkel illették.

A 70-es évtized elsősorban a fejlődő(képes) ipari társadalom hipotézisét tagadó nézetek elterjedésének időszaka volt, a Fejlődés mítoszának végét, s egyúttal az „alternatív” propaganda minden szinten megnyilvánuló térhódítását jelentette.

Igaz, nem lenne könnyű mennyiségi mutatókra lefordítani, ilyenekben kifejezni e változásokat, néhány millió individuum életmodelljének és értékeinek módosulását. Egyetértünk abban is, hogy az egyéni vagy kollektív önzés az emberek

elszigeteltségét láttatja velünk. De ugyanakkor az emberekben kiforrálódott egy olyanfajta öntudat vagy lelkiismeret, mely nem volt előre programozva a „Rendszerben” — sem a tömegszervezetek, sem bármiféle Közjóléti Ideológia által.

*Egy személyes öntudat,
egyéni kísérlet,
elkötelezettség, mely egy valós,
gyakorlati próbálkozással társul:
ez az igazi kulturális forradalom.*

Igaz, még nagyon elszigeteltek vagyunk a társadalomban —, de egy alig 10 éves időszak alatt óriási tapasztalatot, tudást, kompetenciát szereztünk. Figyelemreméltó mennyiségű sikeres rész-kísérlet bizonyítja az „alternatív életformák”, ezen új koncepciók használhatóságát.

A 80-as és 90-es években fokozatosan egyesíteni kell ezeket a rész(let)eket, megsokszorozni és propagálni ezen koncepciókat és perspektívákat. Ha az alternatív mozgalomban létezik valami közös érzés, akkor az bizonyára a következő:

Amit mi kialakítani és elérni próbálunk, az egy olyan reális cél, mely jobb és valóságosabb bármiféle Utópiánál, melyet a 'Forradalom után'-ra biztosítanának nekünk. És maga ez az ipari társadalom az igazi utópia, s mint ilyen összeomlásra, megsemmisülésre ítéltetett.

HOGYAN? MILYEN SZERVEZÉSI FORMÁBAN?

Tegyük fel másként e kérdéseket... Mely módszer visz elkerülhetetlenül zsákutcába? Nyilván lehetetlen az új próbálkozásokat és elképzeléseket közös nevezőre hozni, ha egy ideologikus Igazságból indulunk ki, melyet jó előre Általános Szabálynak deklarálunk.

Hogyan is lehetne összesíteni és harmónikusá tenni az egyéni próbálkozások sokszínű világát egyetlen korlátolt, behatárolt elméleten belül? Lehetetlen egyetlen mozgalomba gyűjteni a sok-sok részletet, kísérletet, elképzelést —, hacsak el nem sorvasztják a résztvevők egyéniségét, el nem tüntetik őket a pártok primitív jelszó-zagyvalékában, hacsak át nem változtatják egyéni próbálkozásait a hatalom-éhes technokraták magántulajdonává.

Az egyéni elképzelések különbözősége az egyik legfőbb jellemzője az alternatív mozgalmaknak, kísérleteknek: minden próbálkozás egyedi, mindenki megőrzi személyiségét, önállóságát, identitását, amikor programot tervez (tehát érte-

lemszerűen nem „mindenki” számára), mindenki érvényesítheti saját, különös karakterét.

Ez a különbözőség nem redukálódhat semmiféle spirituális dogmává —, jöllehet maga a spiritualizmus, az IHLETETTSÉG és a kreativitás számos alternatív mozgalom jellegzetessége.

Lehetetlen megfosztani az embereket az újabb kísérletezés szabadságától —, az identitásuk, személyiségük része —, életmódjuk csak rájuk tartozik —, senki és semmi nem írhatja elő nekik, hogy ilyen vagy olyan módon éljenek, így vagy úgy fejlődjenek, alávessék magukat bármiféle mások által kitalált stratégia parancsainak.

Elképzelhetetlen az is, hogy egy ilyen változatos közegben bármiféle központot szervezzenek. Tapasztalatokat szereni, azokat másokkal kicserélni, egyesülni vagy újra különválni, különböző formációkba szerveződni... mindezen folyamatok teljesen spontán, nem-koordinált, nem-szervezett, nem-formalizált módon mennek végbe.

Ki tartozik az alternatív világhoz és ki van kizárva abból? Lehetetlen határokat húzni. Mindenki, aki valamilyen próbálkozás, vagy akárcsak részleges változ(tat)ások által fejlődni akar, ehhez felhasználja mások elképzeléseinek egyes részleteit, aki bekapcsolódik ebbe az evolúciós folyamatba, mely a személyes vagy személyközi kapcsolatok és a kollektív próbálkozások szintjén elkötelezettséget jelent, lényegében az alternatív változ(tat)ás folyamatának részese lesz.

Senki nem válhat egy alternatív mozgalom tagjává, csupán elkötelezettje lehet — egy bizonyos mértékig — ennek, nagyobb vagy kisebb részét integrálva az elemeknek.

Alternatív csoportok jelennek meg, fejlődnek, eltűnnek, egyesülnek vagy új csoportokat alkotva szétválhatnak belső evolúciós erejüktől függően, keresve mindig a harmonikus alkalmazkodást a többi csoporthoz és a környezethez, a körükön kívül zajló fejlődéshez, törekedve annak sajátos, önálló adaptációjára.

Tulajdonképpen nincs se SZERVEZET, se MOZGALOM. Inkább úgy kell tekinteni az alternatív csoportokat és személyeket, mint egy élő, organikus folyamatot.

LEGFŐBB JELLEGZETESSÉGEK

- a kapcsolatok nem-hierarchizált formája alakul ki
- nem sajátítják ki maguknak kísérleteiket, hanem kapcsolatba lépnek környezetükkel, minden érdekelt személlyel vagy csoporttal, cserére bocsátják tapasztalataikat
- nem 'a priori' tézisekből indulnak ki, hanem állandóan gazdagítják tudásukat saját és mások kísérleteivel, tapasztalataival

- nem bontják részekre a valóságot, nem töredék-elképzeléseket hoznak létre, inkább a sok próbálkozás, kísérlet integrálására törekcszenek

- ők maguk kívánják irányítani saját fejlődésüket

- van érzékük/hajlamuk a harmóniához, a kollektív élethez, a lehetőségek minden ember számára egyenlő (újra)szétosztásához, elítélik az ökológiai egyensúly megbontását

- magasabb szinten az együttműködést és a tapasztalatcsere-rendszert ők (s mások is egyre inkább) HÁLÓZAT-na definiálják.

- minden személy, minden kezdeményezés és minden csoport autonóm

- létezik egy spontán csere — és együttműködési kapcsolat az azonos meggyőződésű személyek és csoportok között, de ez nem sérti senki autonómiáját

- semmiféle hierarchia nincs a csoportok vagy az ide elkötelezettek között

- a kísérletezés, a fejlődési folyamat, az információk és az elképzelések mindenki számára nyíltak és hozzáférhetők — még a kívülállóknak is.

- a hagyományos mozgalmakkal ellentétben az alternatív hálózat irányítás nélkül működik, se főhadiszállása, se ideológiai központja, se titkársága nincs. Vannak csoportok és emberek, akik saját elhatározásukból, önként elvégeznek bizonyos feladatokat, mint pl. információk — vagy más szolgáltatások stb. De önkéntes alapon bárki (átvállalhatja ezeket a funkciókat, vagy részt vehet a feladatok elvégzésében: a hasonló csoportok, funkciók és kezdeményezések megsokszorozódását nem kölcsönös konkurrenciának, hanem inkább hasznos propagandának és gazdagodásnak fogják fel.

- ha valami miatt kiesik a hálózatból egy olyan csoport vagy személy, aki a többiek számára fontos feladatokat látott el, ilyenkor egy másik csoport vagy személy vállalja magára azt a munkát — mint minden élő szervezetben: ha egy sejt elhal, egy másik sejt veszi át funkcióját.

- tanújelét adják annak a spontán törekvésüknek, hogy fejlesszék és megkönnyítsék, minden érdekelt számára elérhetővé tegyék a csoportok és hálózatok közötti kölcsönös és őszinte kommunikációt.

Összehasonlíthatnánk e hálózatokat a telefonrendszerrel vagy a könyvtári hálózattal, vagy a szervezés klasszikus iskolai formájával, annak előre kidolgozott programjával, vagy az ugyancsak előre megtervezett televíziós adásokkal: a hálózat sokoldalúságát látnánk a hagyományos szervezési formák egyszemélyesével szemben. A hálózatok alternatív módokat és nem-hierarchizált kommunikációt jelentenek emberek és csoportok között, akik belső kényszertől hajtva kez-

dik 'újraszóni a társadalom szövetét', személyes, társadalmi, kulturális és ökológiai szinten, lépésről lépésre haladva egy másfajta társadalom megalkotása felé. Ezen a ponton alapvetően különböznek a hagyományos szerkezetű szervezetektől, melyeket saját hatalmuk és kiterjedésük, ideológiájuk és kolonizációs hajlamuk orientál anélkül, hogy tekintettel lennének mások kívánságaira és céljaira.

A hálózatok megteremtik a különféle területek lépésről lépésre való integrálásának lehetőségét — teljesen decentralizált formában.

REGIONÁLIS CSELEKVÉS

- a hálózatok regionális szinten minden vonatkozásban ösztönzik, támogatják az adott terület autonómiáját

- a hálózatok inter-regionális és nemzetközi szinten cserélik ki tapasztalataikat, tájékoztatást nyújtanak konkrét terveikről, keresve a kölcsönös és egyenlő fejlődés lehetőségét: **GLOBÁLIS SZEMLELET-MÓD.**

A hálózatok a dekolonizálás eszközei az élet minden területén, az autonóm törekvések, a személyes és kulturális identitás, a decentralizáció és a minden szintre kiterjedő önzagztatás ösztönzői, hirdetői: a hálózatok lehetőséget kínálnak az egyensúlyhoz való visszataláláshoz a humanitás és az ökológia terén.

MILYEN SZEMLELET JELLEMZI? MIT JELENT AZ, HOGY 'ALTERNATÍV'?

Nem lehet azt mondani tehát, hogy az alternatív közegben létezik egyfajta közös ideológia és stratégia a társadalmi változásról. Ez elég is lenne a klasszikus mozgalmaknak ahhoz, hogy az alternatív csoportokat és mozgalmakat diszkvalifikálják, s — jó esetben — úgy tekintsék azokat, mint marginális jelenségeket — melyeknek van ugyan némi tömegbázisuk —, és amelyek tulajdonképpen a társadalmi Forradalom régi akoljába törekednek visszajutni.

Valójában pedig csak annyit lehet mondani, hogy az alternatív mozgalmak hajlanak a kérdések együttes megközelítésére (ebben az értelemben egymás felé is tendálnak), mint az megfigyelhető volt az 1984-ben, az alternatív mozgalom jövőjéről tartott woensdrechti nemzetközi találkozáson is. Tehát inkább a fejlődéssel és a módszerrel kapcsolatos közös véleményekről, érzésekről, s nem egy közös ideológiára kifutó tendenciáról van szó.

A törekvések és tudatosságuk fejlődése tiltottá teszi számunkra a túlhaladott utópiákat és az 'unitárius' ideológiát. Egy másfajta értékrend felé fordulunk in-

kább, egy másik életkép felé, melyben az emberek — individuális szintjüknek megfelelő mértékben — azonosulni tudnak az integrációs folyamattal próbálkozásaik és személyes életvitelük során. (Ezt segítik elő Woensdrecht és TRANET tanulságai, a Nordic Alternative Campaign, a Reménység-Hálózat Franciaországban, stb.), s így elkötelezik magukat a fejlődési folyamat mellett.

Az alternatív mozgalom nem alkotott tudományos elméletet a termelőerőkről és a társadalmi ellentmondásokról, nincs se forradalmi stratégiája, se tudományos módszere. Úgy tűnik, ez csupán a régi forradalmárok (marxizmus által inspirált) vesszőparipáinak egyike, egy előítélet, átítatva nagyhangú tudományos bálványimádattal, ami egyúttal magyarázza is Marx Atya teóriájához való bőszerű ragaszkodásukat, s mutatja vakságukat egyrészt abban, hogy nem vesznek tudomást arról, hogy az elmélet a Felvilágosodás korában keletkezett, másrészt tudományosan is: Ipar és Fejlődés — történelmi és antropológiai szempontból — kifejezetten ahhoz az elmúlt korszakhoz és kultúrához kötődik, egészen pontosan a XIX. századi Nyugat-Európához.

Hogy lehetne valaha is a személyi és kulturális identitások különbözőségét és sokféleségét, a fejlődés és az élet-perspektívák végtelen számú módjait egy egyszerű(sített) Tudományos-Forradalmi igazsággá redukálni? Mi egy pluralista jövőt áhítunk, nem egy az egész világon egy(forma) Civilizációt. Az alternatív mozgalmak tervei nem szólnak az Emberiség jólétéről, mely az eszkatologikus, keresztényi, Patriarchális Kultúra célkitűzése. Mi számolunk az egyetemes elidegenedéssel, a destrukcióval —, így látunk munkához, mindig kutatva, saját személyiségünk és kultúránk különösségéből kiindulva. Mi egy sokféleképpen megvalósítható jövőt építünk, nem egy Tudományos Utópiát. Inkább így, az egyéni próbálkozásokból és intuíciókból kiindulva lehet egyesíteni a részeket, újra összeilleszteni a világunkat, melyben 'minden egész eltörött'. Ha úgy tetszik, ez egy vallásos orientáció — vallás nélkül. Újra összerakni azt, ami szétszakadt, eltört, elpusztult... Számot vetve azzal, hogy ez egy soha VÉGET NEM ÉRŐ folyamat, sohasem lesz teljes, a mindig folyó, élő próbálkozásokból születik.

Ki akarjuk kísérletezni, meddig terjed a szabadság, megvizsgálni, hogy milyen mértékben kell szocializálni és kollektivizálni a dolgokat, hogyan lehet megszabadulni az állami és igazságügyi apparátustól, hogy lehet humanizálni a munkafolyamatokat — s e vonatkozásban van a legtöbb tennivaló —, hiszen az ipari fejlődés immár az Életet fenyegeti, milyen tradíciókat érdemes — állandóan megújítva — megőrizni, mely értékek szolgálnak Életünk védelmére, s melyek váltak üressé vagy károsná, hogy lehet emberhez méltóan élni, dol-

gozni; meg kell vizsgálni, hogy a fejlődés iránya ésszerű-e, s hogyan lehet az ökológiai egyensúly megbontása nélkül fejlődni, hogy kollektív intézkedésekkel, vagy a problémát az adott terület autonóm ügyének tekintve kell-e védekezni ott, ahol a természetet, a Földet veszélyeztetik, hogy milyen szintű öngazgatás és autonómia valósítható meg, s milyen mértékben válik szükségessé — egy magasabb szinten — a tervezés és az együttműködés, melyben nagyfontosságú kérdés a kulturális és nemzeti individualitás, s amelynek meg kell akadályoznia a nemzetek közötti konkurencia elnyomássá vagy háborúvá fajulását. Nem egy párt-ideológiából indulunk ki — nekünk nincs 'credo'-nk. Nincs másunk, csak eddigi közös kísérleteink és jövőbeni lehetőségeink.

Minden ember számára lehetővé akarjuk tenni eredményeink, terveink és céljaink megismerését, s ezek követését... Az alternatív mozgalmaknak ez az egyetlen ambíciója —, nem hirdetünk sem egy Illuzórikus Forradalmat, sem irreális Végtelen Fejlődést, sem Apokalipszist, sem Közjólétet. Nagyon gyakorlatias emberek vagyunk...

A mi álmunk a próbálkozások és elképzelések folyamatos cseréje és egyesítése...

Ez nem egy 'credo', amit a hívek elfogadnak, az eretnekek pedig elutasítanak. Mi mind eretnekek vagyunk, tekintve hogy a mi próbálkozásunk homlokegyenest különbözik minden más teóriától, melyek abszolút érvényességet tulajdonítanak maguknak. És az eretnekségnek már hosszú történelmi múltja van...

Mi egy olyan konspiratív szervezet vagyunk (The Aquarian Conspiracy —, az elnevezés Marilyn Ferguson-tól származik), melynek nincs semmi titkolnivalója; de még inkább egy olyan szervezet, mely lényéből fakadóan láthatatlan és besorolhatatlan, olyan mint egy vírus, mely — úgy tűnik — még azokat az embereket is megfertőzi, akik immunisnak látszottak.

*Az ipusztuáialis
társadalom rákját
csak ez az antivírus tudja
meggyógyítani.*

A HAGYOMÁNYOS RECEPTEK ÉS A MODERN KONYHA

Akik a körülmények kényszere vagy saját elhatározásuk által eljutnak oda, hogy egészségük védelmére gondolva megváltoztatják életmódjukat, azok számára minden régi recept felesleges: több húst, több tejszínt, több sót, több cukrot... A társadalmi változás terén a hagyományos receptek

éppen olyan értéktelenek, mint a régi szakácskönyvek.

Vannak közöttük olyanok, akik alapvetően megváltoztatják étrendjüket — makrobiotikus vagy vegetáriánus táplálkozás —, felfedezik és felhasználják az új recepteket. De ha progresszív változást óhajtunk, a magunk és minden ember táplálkozását egészségesebbé kívánjuk tenni, akkor nem támaszkodhatunk sem a régi, korszerűtlen szakácskönyvekre, és nem csatlakozhatunk vakon a makrobiotikus szektához sem —, hiszen ezzel lehetetlenné válna például az, hogy (hagyományosan táplálkozó) barátainknál étkezzünk, és elszigetelnénk magunkat.

Az alternatív mozgalom ugyanennek a veszélynek van kitéve: begubózódhat egy elveszett vagy jövőbeni paradicsomba, távol minden evilági mozgástól. Mindent csak magunknak akarni anélkül, hogy törődnénk a hagyományos 'receptekhez' még ragaszkodó emberek fejlődési lehetőségeivel. Említettük már, hogy az alternatív hálózatok alapvető jellegzetessége a nyitottság.

Az átalakulás folyamata bárhol, bármelyik ponton megkezdődhet az egyének saját próbálkozásaival: lehet ez a pont a táplálkozás, az egészség, az életmód, a munka, az ellenállás bizonyos területeken, a meggyőzhetőség, a lakóhely... Az illető előbb-utóbb megfertőződik. Előbb-utóbb eljut arra a határra, ahol már mentalitása fog — spontán módon megváltozni. Nekem úgy tűnik, hogy az alternatív világon kívüli életfolyamatok is ki vannak téve a komplex és általános fertőzésnek. Ez megjelenik a Rendszer minden repedésében, minden életmódváltozásban. A 'betonszilárd'-rendszer minden ízében recseg-ropog immár. Mint ahogy a gymnóvénnyek is a repedésekben eresztenek gyökeret, nekünk is ide kell betörnünk.

Napjainkban eljutottunk a posztindusztriális társadalommá alakulás azon stádiumába, ahol együtt, egyidejűleg léteznek a társadalmi élet régi és új szervezési formái, s kölcsönös hatást gyakorolnak egymásra.

Egyetlen alternatív elképzelés sem merev annyira, hogy ne módosulhatna, finomodhatna tovább: előbb-utóbb rákényszerül a nyitásra, hogy elnyerhesse mindenki egyetértését. Semmilyen 'egységfront' nem érhet el sikert a társadalmi harcban a konkrét kísérletek és az alternatív módszerek alkalmazása nélkül, s ez a legjobb bizonyíték az alternatív eszmék helyes voltára.

Itt az ideje, hogy kimozduljunk a hagyományos 'receptek' használhatatlansága keltette dermedtségből, reménytelenségből: saját személyi, kulturális és társadalmi egészségünk, a túlélés, a Föld megmaradása a tét.

Ford.: Takács József

Sebeők János

A SZELLEM, A PALACK ÉS AZ ANGYAL

Úristen, milyen öreg vagyok! Én még emlékszem a rakétákra. Az SS-húzasokra, a Pershing-kettőkre. Sőt, ha kívánják, uraim, még olyan relikviákat is képes elővarázsolni a palackból, mint például: robotrepülőgép, szárnyas rakéta, cirkáló rakéta, manőverező robotrepülőgép. Először, még Brezsnyev korában cirkáló rakétának tituláltuk őket, később alattomosan és észrevétlenül manőverező robotrepülőgéppé alakultak. De aki még most sem hiszi, hogy mily iszonytatóan öreg vagyok, mondok ennél cifrábbat is: neutronbomba. Van, aki még emlékszik a neutronbombára? „No neutron.” Jelentkezzék. Úristen, milyen öreg vagyok. Hisz emlékszem a hetvenes évekre. És emlékszem a nyolcvanas évekre, melyek egyetlen perc, egyetlen pillanat alatt rogyantak be a történelem tisztas távolába, s ma oly messze vannak tőlünk, mintha egy láthatatlan világháború rendezte volna át elegáns árnyékboxolással az úgynevezett status quo-t. Igen, megváltozott a status quo, anélkül, hogy változtak volna a határok, bekövetkezett a lehetetlen. S emlékeznünk kell, veteránokként a nyolcvanas évekre. Mert valahol mindannyian veteránok vagyunk. És nemcsak Afganisztán veteránjai. Mi mindannyian az atomkor veteránjai vagyunk. A tagadás, eme ősi szellem jelenleg a huszadik századra mint bűnös városra lecsap s a fenyegetés dialektikájával együtt magát az atomkort is eltemeti. Persze, félreértés ne essék, fizikailag még léteznek atomfegyverek. Viszont a jelenkor, ami most osztályrészünkül adatott, már nem „atomkor”. Ez nem az, amit atomkornak neveztek. Ez nem az az atomkor. Túl vagyunk a nukleáris koron, e rémálmon, s ahol fölébredtünk, az: maga a történelem. Mintha körbelyongtunk volna idáig, s ugyanoda érkezniénk vissza. Nem lesz harmadik világháború. A rituáléhoz persze hozzátartozik, hogy lehet, elvégre ami a császáré, az a császáré, de nem lesz. A végtélet többé nem propaganda-alibi, ami által a politika az élet emberibbé tételének feladata alól kibújhat, mondván — „emberi jogok, demokrácia mit nekünk, hisz jobb így élni, mint megdöglenni, ugye”.

Úristen, milyen öreg vagyok. Én még emlékszem a demonstratív atomfilmekre. Amikor pánikszeánsz volt a HÉT, a Panoráma. Emlékszem, ahogy stopperal számolgattuk, hány perc alatt érnek ide ők, hány másodpercig fog tartani a világvége. Az elrettetés, a fenyegetés egyensúlyáról beszéltek. S az egyensúly árnyékában fű nem termett. Elvégre ehhez képest a történelem, a maga Romániáival, Szerbiáival, Koszovóival, Örményországaival, Baltikumaival olyan kistű, mondhatnók pitiáner, hogy aki globális, az csitt legyen. S hittünk nekik. Ne tagadjuk. Nem volna illdomos. Hisz úgy volt. Úgy tűnt, hogy az „igazi” konfliktus: szovjet—amerikai konfliktus. Elhittük, hogy a kártyák ekképp vannak kiosztva, s rettegve szurkolunk a nagyoknak. Néztük, ki blöfföl, ki cinkelt. És Brezsnyev alatt is sokan hittük, hogy az, ami szovjet politika, az amúgy istenigazából békepolitika. S ott, a határ túlfelén is hitték. Régen az iszlám—keresztény konfliktus volt a „nagy”. Elhittük, hogy a történelem recesszívú válhat, sőt, föloldódhat a szovjet—amerikai konfliktus és az atomfenyegetettség, az abszolút fenyegetettség modernitásában. Hisz az atom, ugye, az olyan modern dolog. Utólag, s fájdalomosan kell konstatálnunk, ami eddig is nyilvánvaló volt, hogy az egyetlen igazi összefogást úgy hívták: félelem. Amiről azt hittük, békeharc, az félelem volt, és mi sem természetesebb ennél. A fenyegetettség ellen elvégre összefogni kell.

Adódik persze a kérdés, hogy mi lesz, amikor a fenyegetettség eltűnik? Ha a történelmet mint etnikai-nemzeti és lokális konfrontációfolyamatot az atomfenyegetettség regresszáta, a valódi enyhülés akkor nem jár-e majd a történelem feltámasztásával? Igen, a történelem a pánikban elnyomott volt. Ki volt zsákmányolva, mert elhittették vele, hogy nem létezik. Ugyanúgy, ugyanolyan hetyke dolyf közepette haladtak túl rajta, mint a halál tényén és a szenvedésen. Kezdtünk úgy viselkedni, mintha nem volnánk halandóak, mintha a szenvedés a technika által legyőzött volna, s a történelem valamiképpen befejeződött volna. Viszont azért, hogy a történelem ilyetén kétségkívüli meghaladottságát a változás lehetetlensége, s az igazság önként vállalt kényszerű hibernációjaként interpretáltuk, fizetnünk kell. Az ár: vér és velő leszen.

Am feltehető és felvethető egy további okvetetlen kérdés: tudniillik az, hogy ha a detante a történelem reneszanszához vezet, akkor vajon miért nem vezetett a 70-es évekbeli detante a történelem reneszanszához, történelem alatt a Szerbiákat és Karabahokat értve? A válasz a kérdés hibájában rejlik. Vagyis: a történelem reneszanszához nem kizárólagosan a detante vezetett, az új detante ti. elválaszthatatlan a kommunizmus, eme utolsó messianisztikus és utópisztikus értelemben vett modernista eszme ellehetetlenülésének nyílt artikulációjától, amit persze lehet egy szocializmus-modell ellehetetlenülésének is nevezni, noha kérdés, hogy miféle modell az, amelyik hetvenesztendőbe, minimum tízmillió halottba, s még annál is több lelkileg megnyomorított emberbe kerül. Kísérleti repülőmodelleket csinálni tudniillik hekatombák hátán nem szokás. Egy kísérleti modellért a hekatomba túl nagy ár. A kommunizmus olyan, mint az angyal. Csak a képeken repül. Ha megvalósítják, aerodinamikailag földre huppan. Mint Leonardo. S mint Ikarusz. S vitakozhatunk vég nélkül, hogy a modell vagy az elv maga volt rossz. Mert repülés ugyanakkor létezik, az kétségtelen.

De nem kívánok magam is földre zuhanni, inkább azt bizonygatom tovább, hogy a történelem reneszansza nem kizárólag a detante által megnyehült fenyegetésből táplálkozik. Valószínűleg úgy vagyon megírva, hogy az atomkor halála, s az önkényidealista szocializmus átfejlése valami másba egyidejűleg következzen be, mintegy egymás előfeltételeként. A technikán kívül ugyanis, ami platóni, baconi és marxi értelemben, tehát a szó futuroid értelmében modern, az épp a szocializmus és az atomfenyegetettség, e két jóbarát volt, a globális-internacionalista gondolkodás e két katalizátora, mely minden iszonyat, minden horror ellenére, s egyidejűleg a horrorral fenyegetődve, fölvetítette az egységes Föld mítoszát.

Látni kell ugyanakkor, hogy amíg a "szocializmusmodell" válságba jutott, addig a tatcherista-reaganista "modell" egy irtalmatlanul konzervens prosperitáshoz vezetett. S látni kell azt is, hogy Vietnam után az Egyesült Államok relatíve önkorlátozó hatalommá vált. A Szovjetunió pedig csak most került Afganisztán mögé, s válik önkorlátozóvá. Eme nagybani összeesések folytán juthattunk el odáig, hogy az atomkor meghaljon, noha fizikailag, ismétlem, még léteznek atomfegyverek. Valahol ott lapul a neutronbomba, s a középhátóságú egyezmény ellenére is marad atomrakéta épp elég. Ám a történelem menthetetlenül kiszabadult a palackból. S ami a Nagy Atomkor erővonalaiban nevelésesen hangozott, s két háború közti Kis-antant-rikkancsok számára kívánkozott, az most vérfagyólóan komoly, s valljuk be, érdekesebb is és emberszabásúbb, mint

hogy most épp visszaszámlálnak-e vagy sem. Senki se gondolta volna, avagy legfőljebb néhány látók ellenzéki, hogy a szuperchipek és multinacionális trendek egyik tartogatott és váratlan meglepetése a feltámadó történelem leszen. Mintha valami iszonyatos gyomor kifordult volna, mintha egy agyagszobor, s a Föld sokadik csodájaként viselkedő Gólem okádni kezdene, s ránk hányná minden szennyét, gennyét és nemességét, úgy zúdul ránk a múlt. Vagy — hisz a begy is tulajdonképpen gyomor — kijön mindaz, ami a begyünkben volt.

Segyre nyilvánvalóbb, hogy a huszonegyedik századba nem a hallgatás közmegegyezésnek nevezett hídján fogunk áttátorogni. Nem. *Kínvallatásról vall a történelem. Eddig részeg volt. Most másnapos. És idáig visszatartotta! Ilyen hosszú ideig. Szegény. Most bezzeg végre, hány Ahh...*

S kiderül, hogy az egész csak annyi volt, hogy visszatartotta. Pedig már néha reménykedtünk, talán meggyógyult. Talán tényleg van kiút. Talán megmenekülhetünk előlünk. De ilyes gyermekded álmaink most bevonulnak a vernei csodamasinák közé. A szociálfuturizmus, a holnapitűk, e jövőirányú erőszak a múlton, a jelen sírásója lett. S úgy tűnik, hogy valamiképp a múlt lesz a jövőnk. Ismét, ami volt, az támad föl váratlanul. Az a múlt, amelyik föltámad, értéknek mondja magát és igazoltnak. Evidenciának mondja magát és így nehezen meghaladható. Ám túl az evidencián — és nem csak itt, Kelet-Európában, hanem Paraguytól Burmáig, Dél-Koreától Argentínáig — a folyamatok olyan irányba mutatnak, ami az evidenciánál is fontosabb, s ez: a garancia. Vagyis a demokrácia felé. Ami tehát az evidenciánál is időszerűbb és meghaladhatatlanabb, az: a garancia, igen. Bebizonyosodott, ha máshol nem, hát legalább itt, Közép-Kelet-Európában, hogy egy vissza nem jelző, s önkorlátlan társadalom menthetetlenül diszfunkcionális. Nem csak erkölcsileg rossz, de gazdaságilag is földre zuhan, mint Leonardo és az angyalok. A gazdasági alap primátusáról beszélve a saját feje tetejére áll, hisz épp az alap primátusát hangoztatva tiltott mindent, ami alulról felfelé építkező. Az igazi demokrácia: dimenzió. Nem "esemény", hanem szintér. Nem eszme, hanem garancia. S legfőljebb garancia-ként eszme. Vagyis nem önérdék, hanem biztonság. A benne érdekelték biztonsága. A demokrácia tehát mindenki érdeke, de önmaga nem lehet érdekcsoport. Mindenki elve, de nem eszme. S ezért, ámbátor többnyire történelmileg forradalmi úton alakult ki, a maga teljes valóságában még csak progresszív sem lehet, mert az már állásfoglalás, részrehajlás volna. Ugyanakkor anél-

kül, hogy állást foglalna, jogilag mégis korlátozó kell hogy legyen.

Ezért aztán alapvető tévedés a kapitalizmus „győzelméről” beszélni manapság. Ti. az, amit eddig szocializmusnak és kapitalizmusnak hívtunk, tehát a néhol lágyabb, ismét máshol keményebb jellegű futuro-kommunál-utópista önkény, illetve a „polgári” demokrácia nemcsak hogy más súlycsoportba tartozik, de más sportágba is. Az egyik ti.: színtér, a másik pedig: eszme, mely amúgy megjelenni szokott a színtéren, s jelen is van, amint erre az olasz és francia KP politikabéli jelenléte utal. Az egyik: dimenzió, a másik: tárgy. Persze, illúzió azt vélni, hogy a dimenzió teljesen független a tárgytól, ami benne van. Visszahat rá, szó se róla. A hidegháború vagy Vietnam idején a demokrácia objektumai, szereplői gyakorta a demokrácia-színtér fölé nőttek, visszahattak, s rosszindulatúan vissza is hajoltak óréá. Amerika egy aktív, állandó peresztrojka árán jutott el Martin Luther Kingen s Vietnamon keresztül a relatív jogbiztonsáig. Nyugat-Európa és Japán ugyancsak megívta — s máig vívja — a maga kemény peresztrojkiáját. Történelmileg tehát a színtér szereplői mint agresszív érdekcsoportok, gyakorta győzedelmeskedtek a színtér mint aktuálisan nem érdekelt garancia fölött, mindazonáltal elmondható, hogy ott, ahol legalább is elvben a színtér a garancia, s nem a szereplő, nagyobb esély van a demokráciára, mint ott, ahol ez fordítva van. A sztalinoid szocializmus viszont — és ez a nagy bökkenő — nem színtér, hanem szereplő. Nem garancia, hanem eszme. Egy, a dimenzió által megjelentek közül. Egy szereplő, „aki” önmagát, elhivatottságában színpadnak, sőt, mi több, a színpad garanciájának — élcsapatának — vélte, hisz a színpad leválthatatlan, a színész cserélhető. A „létező szocializmus” tehát eszme volt. Szereplő. S a történelem eddigi legvéresebb, ha nem a legvéresebb drámája az, hogy egy eszme léte nem egy másik eszmével, hanem az összes eszme garanciájával, szereplő léte a színpaddal kezdett harcolni, s le is győzte azt. A színpadra volt féltékeny, a nálánál tehetségesebb — vagy épp tehetségtelegebb — színészek helyett.

Ami most győz tehát, az nem egy „másik” eszme. Újól fog hangsúlyozom, a garancia nem győzhet egy eszme fölött. Ami itt és most „újként” manifesztálódik számunkra, az nem eszme. Az „üres” garancia. Illetve színtér. Jelenleg nincs „új” eszme. Jelenleg a garancia az evidenciának ad még csak teret. Épp a garancia megerősödésével egyidejűleg feslett ki, hogy a megváltozottság arányához képest tulajdonképpen eszmei vákuumban vagyunk. Nincs új eszme. Így aztán az atomkor, illetve a nagy konfrontáció, s az önkorlátlan szocializmus árnyéka alól a demokráciába,

tehát a garanciába áttolulva — jobb híján, mint mondtam volt — a történelem köszön ránk. Egyidejűleg támadó, s föltámadó. Egyidejűleg reménytelen és félelmetes. Egyidejűleg szentség és gyűlölet. Egyidejűleg hit s viszály. Kérdés persze, hogy mikor jön el, s milyen lesz ama mégis-eszme, mely által a történelemtől — kézenfogva — majd az életig jutunk.

Tiszta forrás

Mi különbözteti meg az indiánt a madártól? Az, hogy a madár csak a saját tollával ékeskedik, míg az indián idegen tollakkal ékeskedő, s ebben az értelemben már — sajnos — fölöttébb emberi. De mondhatnám azt is, sehonnet máshonnet — csak tiszta forrásból. Népzenevel kapcsolatos e tétel, ám vízűgyinek sem rossz. Ha pedig már amúgy a forrásoknál tartunk, akkor az sem árt, ha meg vannak jelölve. A tudományos, filozófiai közélet tisztasága nem kis részt azon múlik, hogy a különböző gondolatok forrásai visszakövethetők legyenek. Egy tudományos gondolat jelenlétét szakmailag a szerzőre való hivatkozás arányszáma minősíti, s a tisztességes szerző még az olyan magától értetődő, s a közvélemény előtt ismert elméletek, mint például az evolúció, a relativitáselmélet, vagy épp a vörösetelődés említésekor is megemlíti rendre Darwin, Einstein s Hubble nevét, ámbátor mindannyian jól tudjuk, hogy ők a gondolat történelmi gazdái. Csak hát, a reneszansz óta, amióta az anonimitás korán túljutottunk, ez így etikus, kiváltképpen pedig olyan gondolatoknál, melyek eredete a közvélemény előtt korántsem ily nyilvánvaló.

Eme eufemisztikus üzenet Sipos (S.) Gyula barátomnak szól, aki „Emberparadoxon” című montázsában (*Harmadik Part 3. szám, 1990 NYÁR*) a forrás megjelölése nélkül reagál különböző szerzők különböző műveire. E művek közül egyik nem más, mint „A gének szólásszabadsága” című tanulmány (2000, 1989. augusztus), s amiért különösképp ismerem, annak meglepő, de logikus oka az, hogy én írtam. Ha egy hónappal később, a Nagytétényből Pest felé tartó buszon Sipos (S.) Gyula barátom nem mutatja meg a „Gének szólásszabadsága”-ra adott egyenes reakcióként az általa most publikált töredékhalmoz vonatkozó szakaszát, s nem kér föl, hogy későbbi időpontban vitassuk meg, úgy legföljebb sejteném, hogy cikke: vitacikk, s a „Gének szólásszabadsága” némely állításával polemizál.

A sajtóetikáért, ám mindenekelőtt az olvasóért tartom szükségesnek szónak tenni mindezt. Mert szegény olvasó nem nagyon értheti, vajon mit is jelent egy olyan mondat, miszerint „Természetesen igaz, hogy az emberi etikum és az öko-etikum nem lehet konvertibilis”, ti. e konvertibilitás mikéntje csak a mondatot inspiráló tanulmány tudatában érthető, így a rá adott reflexiók is bicegősek, hiányosak. Az emberi uralom illegitimitása ugyancsak homályos költői metaforának tűnhet, pedig a tanulmány, ahonnet Sipos (S.) Gyula kimetszette, pontosan körülírja, miről is van szó.

Igencsak érzékeny vagyok az olyan kontrákra, melyek az olvasó számára lehetetlenné teszik a „pro” megismerését. Hisz válaszolni nem lehet — s nem szabad — a kérdés megkerülésével, s főképp elhallgatásával. Partner nélkül a vita — hogy stílszerűen fogalmazzak — első, második, sőt, olykor harmadikparttalan marad. Mindez persze mit sem változtat Sipos (S.) Gyula iránti nagyrabecsülésemen. Az a bizonyos őserdő — ahol talán már Dante is járt — ti. változatlanul, gondolom, közös ügünk.

Sebeők János

INKÁBB A KÖRMAGYAR

1984-ES CSEVEGÉSEK A SZENTKIRÁLYI UTCAI TEAHÁZBAN

II.

Csak hogy mi itt, Budapest beton bugatóketei közt, sajnos, nem az új kedvességet, hanem az új idegenséget hánytorgatjuk.

A kései középkor ilyen arányú városba-menekülése során, amit a németek *Landflucht** neveztek el akkor, de mikor még nálunk is félszázadában nyolcszázra duzzadt a mezővárosok száma, egy falusi német pap elszaladt hívein keseregve így írt: „Elmentek a városba, ahol egymás segítségére későbbek.” Ekkor támadt német szólás az is, hogy *Stadtluft macht frei*** Aki a rokonai házközösséget vagy a közös határ művelési kényszerében élő falut álmodja vissza a szerető közösség netovábbjaként, azt nem árt az emberek ötszáz éve szakadatlan városba szökésére emlékeztetni.

*Familiarity breeds contempt**** — vélik az angolok időtlen idők óta a szűk közösségek felől, de a legújabbban az angol szólás mögé szegődött a munkaléktan, a gerontológia, az etológia és a szekszológia is.

Befogott rhesus-majmok falkájában évhosszúra nyújtották a párzási időt, amilyen az emberé, adagolt hormonokkal, és kiderült, hogy az egy kanmajom bizalma is ott végződött az ő négy nőténymajmával, ahol az ember párkapcsolatai végződni szoktak: a párzási kedv a falkában egy éven belül egyharmadára zsugorodott. A majom-megfigyelő ezután friss nőtényeket telepített a falkába, és impotenciának indult kollégáink — mintha magunkat látnánk! — nyomban életmagra kaptak.

A munkában a ritka döntés és a bandaszellem hiánya az, amit egyhangúságnak nevezünk, és szervezetünk infarktusra menekül előle: meghalunk az unalomtól, szó szerint. Az öregek Amerikában megfigyelt nagycsoportjainak életmódjából kínálkozó következtetés viszont: akiknek nemi kedve nem huny ki, azok körében az öngyilkosság jóval ritkább, mint a korosztály országos átlagában, olyannyira, hogy a pimasz gerontológusok szeksz-filmeket és prostituáltakat ajánlottak az öregeknek.

* szökés vidékről, földről

** a városi levegő szabaddá tesz

*** ismerőség, bizalom unalomká fajul

Szekszológusoknak az unalomról már nem is maradt mondanivalójuk. Egy svájci kutatás szerint a vezető beosztásban dolgozók felesége 41. és 45. életéve között 29%-ban vall nemi örömeiről — a munkásfeleségeknek csak 20%-a, 56 éves korukra pedig csupán 6%-uk — a nem-unatkozó felső réteg 30%-ával szemben. A kutatók hangoztatják, hogy a különbség sem a testi elnyúttal, sem a jóléttel nem magyarázható — csakis a házasságok beszédességével, amit a munkaköri döntés és unalom végletei szabnak meg mindenkor. New Yorkban a Masters és Johnson szekszológus kutató-pár, akiknek 1968-ban megjelent könyve az ember nemi működésének szellemes méréseivel és pszichológia-ellenességével vált világhíressé, impotenciát 90%-os sikerrel gyógyít, és a jelzőszavak: „Lehet, hogy Önnek Oedipusz-komplexusa van, de mi segítünk a baján.” Mégpedig partner-helyettesítéssel.

A partner-helyettesítés éppúgy bevált, mint a napközi anya. A partner-intézményesítés meg éppúgy bukófélnben, mint a napközi otthon. A köznyelv inkább hízelgően nevezi bugató-ketrecnek a raszter-rendszerre épült sokemeletes lakómezőket — mert az első pillantásra látnivalóan az unalom fellegvárai. Csöbörből vödörbe esett, aki ide menekült a falusi megszólások és az unalom fájltság ismerőség elől. Világszerte legtöbb az öngyilkosság toronyházakban és isten háta mögötti falvakban.

Jó tizenöt éve, a házgyári programok kezdetén, amikor még lidérces álmában sem hitte volna senki, hogy a program eredménye városaink ilyen elrákosodása lesz, a Fészek klubban a házgyári típus-konyha megvitatására gyűltek egybe... Meséltem már? A teaház tünderei nézzenek a szemembe mélyebben, mindjárt megjön az eszem énnekem is, ajánlaná a gerontológus. Szóval ott a Fészekben az ipar és az iparművészet képviselői ellenfélként ültek egymással szemben, én pedig, mint meghívott hozzászóló, közéjük szorultam. Az iparművészek esküdtek, hogy ennyicske pénz nem elég egy modern család konyhájának tisztességes tí-

pus-berendezéséhez, az ipar képviselői pedig kötötték az ebet a karóhoz, hogy a pénz ennyi és nem több. Az ellentmondás szelleme ingerelt, hogy ebben a patt-helyzetben azt mondjam: én ennyi pénzt is sokallok. Majd lázasan gondolkodni kezdtem, mivel folytatom, mire mind a két társaság helyre igazítja leesett állát.

S bár látványnak akkor nem volt mindennapos, eszembe ötlött, hogy állnak kettőharmincas konyháikban a háziasszonyok egymás feje tetején, amint a tekintetem fölfelé pásztáz egy-egy lakótornyoson, és hogyan főzik az egymás gőzén lebegő fazékban a pörköltet. A sörellátás örökös akadózása folytán pedig láttam tizenkétemeletes hűtőszekrény-tornyot is, a tizenkét igaz pörköltet márvány saftját leöblítendő a földszintig s tovább. Ha a főzés nem volna, egy asszonnyal meg lenne a falu, mondták a takarékos svábok, és — az ám! egy konyhán miért ne lehetne meg egy szocialistának nevezett ház? Miért ne lehetne negyvennyolc asszony közül a pörkölt négy legpróbáltabb mesterét kiszemelni és megfizetni őket persze a fáradságukért — s vajon a négy legjelesebb sörszakértő férfi nem mérhetne-e szét egy hordó sört közben? Akár a földszint megfelelné a célnak, fejtegettem szerényen, meghitt ebédlővel — de lehetnének éppen ülősarkai is, mert ugyan miért vinné fel mindenki minden vendégét a toronyba? Talán, hogy a felvonót megmutassa? Vagy a tulajdon televízióját? Akkoriban járt le a közös televíziózás kora, és a családok diadallal állították legnagyobb helyiségük sarkába, díszhelyre, azaz mindenki ugyanúgy oda — vagyis tűzhelyek, háziasszonyok, mosogatók és hűtőszekrények tornya mellett ott tornyozódott minden toronyban a televízió is. Mennyi helyet lehetne itt nyerni, persze pénzt is, sőt mennyi barátságot, ábrándoztam tovább. — Az iparművészeknek meg is tetszett a gondolatom. Az ipar képviselői azonban fagyos hallgatásba burkolóztak, holott rangjukhoz a szocialista ideológia jóval több fejtágítóját kellett végigjárniuk a szélkelep művészeknél — azonban hiába egy teljes autó-flotta hordta ide össze az ipar vezető kádereit, olyanok voltak, mint egyetlen beton-kváder.

Kellett az elmúlt másfél évtized, hogy súlyos hallgatásukat megértsem. Még nem tornyosult automata mosógép a toronyban — még kertek virítottak akkor sokfelé, ahol most autók teremtenek parkokat, és nem volt energiatakarékosság. Ha a népnek új ellenségre lett volna hamarjában szüksége, ezek a hízott beton-káderek nyilván a nem-fogyasztóban fedezik fel. Amikor az automata-mosógép bejött és a villanyhálózatot a terhelési többlet miatt házanként és utcánként cserélni kellett, ők örültek, hogy *haladunk* és *tollasodunk*, nekem pedig még az járt az eszemben egyre, hogy ha a toronyház földszintjén lehetne a konyha meg

az étterem, miért ne lehetne olyan tisztító-gép fenn a tetején, amelyik huszadannyi áramfogyasztással, mint a torony összes automata mosógépe, de negyvenedannyi idő ráfordításával mint egy-egy, tisztábban, kevesebb vízpisztító mosószerrel elvégzi a családok helyett a mosást — ahogy a kamra-helyett-mélyhűtő-tornyos házakban akár a vásárlandó élelem nagyját elvben nagykereskedelmi áron megvásárolhatná a toronyházi autóflotta négy-öt autós is, ha...

Ha a tömegtermelő társadalomban nem az volna a kívánatos, hogy mindenki dolgozon minden gyorsan pusztuló vacakért, és mindenki az örök törlesztés rabja legyen, ha egyszer a mindenki kenyéradó gazdája, az állam is az. Nálunk és mindenütt. Nyugat-Németországban az adóhivatal böstörög, hogy fogytán az adóztatható német munkakedv, viszont nő a barkácsgépek kereslete, ami nem adóztatható cseretevékenységre vall. A németekénél szigorúbb amerikai adóhivatal az adóztathatatlan szolgáltatokat és vizontszolgáltatokat éppenséggel a másik fele nemzeti jövedelemnek ítéli. Egy szót nem hallani az adóalanyok együttműködésének közösségi hasznáról. Aki nem fogyaszt, az a nép ellensége mindenütt. Két éve hétezerrel nőtt a kispárosok száma Magyarországon, lelkendezik egyik napilapunk — vajha a gépíróók száma csak ennyivel gyarapodna kétévente! — a fővárosi Népi Ellenőrzés jelentéséből azonban kiderül, hogy szabók, cipészek, lakatosok fogynak, részint, mert fogynak a hagyományos beépített-szerű városrészek, s velük az üzlethelyiségek: ha van iparos, nincs helyiség, írja a Heti Világgazdaság levelezője. Ez azonban nem a szokásos szocialista hiány — ha-van-víz-vödör-nincs — szindrómája, hanem szánt szándék: az új vásárlásának, a fogyasztásnak hivatalos kényszerítése.

A másik *ha*: ha nem volna a szerzés és fogyasztás küzdelmében minden család a minden más családnak vadidegen. Az idegenek bevándorlása statisztikailag elhanyagolható ugyan, mégsem hiszem, hogy valaha ennyi idegen élt volna köztünk. Olyanra sem emlékszik az öregapám se, igaz, hogy száz közül negyvenkét honpolgárunk ne ott született volna, ahol ma él — vagyis ha az éretlen korúakat nem számítjuk, szinte a teljes felnőtt lakosság idegen egymás szemében. Otthonuk talán kényelmesebb, azonban szorongók, feszültek. Hogyan lehetnének egymás számára oly kedvessé, hogy mind a szerzésen, mind a fogyasztáson lassítsanak, és azt tekintsék haszonnak, ha több időt tölthetnek egymás körében?

Kiálljanak a rohanó életből? Aki az ilyesminek a lehetőségében sem hisz, annak ajánlatos olvasmány a *Mozgó Világ* idei 1-2. számában megjelent riport a magyar naturista-mozgalom kezdeteiről.

A meztelenségükért Délegyházán több nyáron át rendszeres rendőri üldözést szenvedettek majd fele szakmunkás. Nyilatkozataik beszédesek: „Amikor ideértünk, negyedórán voltunk idegenek, amíg sátrat állítottunk, mert jöttek mind segíteni és lett mindjárt ismeretség bőven.” — „Eso volt, akkor mindjárt kérdik, gyerekek, nem kell segíteni, nem áztatok be? Vagy vinné a sátrat, akkor jönnek cövekelni, nemcsak a megjegyzéseket teszik.” — „Egy Dunakanyarban nem vagyunk kímélve a vandáloktól, de itt hiába vagyunk meztelenül, a megtámadástól nem kell félni.” — „Itt lehet napokig a sátrad, nem tűnik el. Szerintem ma Magyarországon aki a strandon letesz egy napszemüveget, annak két perc múlva nincsen.” És a legszebb: „Nincs, hogy enyim-tied-övé. A körülkerítés cövekkel meg gumikkal nem is tetszett nekünk. Ha mindenki körülkerítkezik, én is körül vagyok kerítve.”

A nudista strandnak tapasztalatom szerint nincs egyenes nemi jelentése — de nem furcsa, hogy mikor a tömeges vendégforgalom csappan évről-évre mindenütt, a nudista társasutak iránt nőttön-nő az érdeklődés, és a világsajtóban is közösség-alakító hatásáról cikkeznek? Lehet, hogy nem kell beleszeretnünk a szomszédasszonyba, már a nemi készség ennyi jelére sem volna vadidegen?

Bár miért tiltakoznánk kezeinket rázván, ha a kedvesség mégis nemi természetű valami volna, vagy nemi jeladásra támadna fel? Mi egyebet válaszolhatunk a kérdésre, ha testi-lelki nyomorúságainkat, gátlásainkat, családi kötelezettségeinket és az állampolgári akadályokat mind összegezzük: miért vagyunk itt? ebben a Teaházban? e házában? Hátha túl minden akadályon ez a társaság kedvesebb nekünk akármelyik másiknál másutt?

Kölcsönös szimpátia esetén...” Röhögöm mindig a házassági hirdetéseknek ezt a visszatérő fordulatát. Kevesebbet sem kérni, sem ígérni nem lehet. Nagy antipata esetén tárgyaltan? Ne beszélj! Hát szenvedélyes szerelme esetén? Pedig ezek a hirdetések tapasztalt szívekből szólnak. „Szerelmes természetűek kí-méljenek!” akár: újszerelmes természetűek — ez lehetne a Miskolczi-féle magyar életképek tanulsága. Szerelme a síríg a harmincvalahány éves átlagéletkor elperegtéig tartott még nagyapáink idejében. Az evolúció célját éppen beteljesítette: az embergyerek hosszas nevelődésének idejére összeabroncsolta a család sejtjét. És nemcsak szenvedélyről gondoskodott a Természet, hanem mániás kilengéseinek csillapításáról is. A kis család-sejt nagyobb családba és rokonyetszetben élő család-szövetségekbe ágyazódott, olyannyira, hogy a templomi házasság-kötés a tridenti zsinaton, az újkor elején kapta meg szentségét, mikor már a protestantizmus a

szerelmet jogaiba iktatta. A sok kisebbik uram és nagyobbik uram, ángyi, keresztanyám, dada és szárazdada közt úgy veszett el a gyermek, mint a kültelki cigányudvarban. Tudni alig lehetett, melyik „kitül való”. Ismeretlen volt a féltékenység fojtogató rabsága, amelyet egy amerikai pszichiáter-pár a toronyházakban talál legjobban vizsgálhatónak, és megállapítja, hogy legközelebb lelki rokona a narkómánia. A szerelmesek, írják, egymást oltják a mérgeivel, így részint antiszociális lényekké válnak tőle, részint könnyebben viselik általa a toronyház antiszociális légkörét. Ez a kölcsönösségbe kábult antiszociális rabság szocializálja majd a gyermeket?

Divatomat múltam-e, gondolom el annyiszor, már a 60-as évek diadalmas hármashangzatokkal visszatért gondolásai óta, majd a hangfalas fülzaggatás évtizedeiben — vagy a szerelem a legnagyobb agresszivitással hirdetett fogyasztási cikk? Ki tudja. Talán a fogyasztás szerelmét szagatja a gitár is. Ezekben az évtizedekben foglalkozásom volt ugyan a nyugati szépirodalmak olvasása, de egyetlen szerelmes történetre nem emlékszem belőlük, míg aztán a *Love Story* sikere végig nem csorgott a világon. Nem csoda ez a ritka siker. Az irodalom hirdetési értéke elvégre elhanyagolható. A Családi Boldogságról szóló egyetlen klasszikus kisregény sem toboroz vevőt a címhez. Emlékszem viszont, mekkora szégyen volt az jazz-muzsikus vagánykoromban, ha szerelmes lett valaki a bandából. Számítani attól fogva nem számítottunk rá. Próbákra, műsorokra késve érkezett és hamisan játszott. S bár bevált muzsikusat a banda nem szívesen csapta el, annyit mindenképp megtiltott neki, hogy az ilyen-olyan menyasszonya „lejöjjön utána” — azaz a bálban vagy „az üzletben” ott üljön és meressze rá — a szerelmes szemét. Idős cigányprímásnék sem halották a híres urukat játszani soha.

Újabban pedig, jesszuszmaria, minálunk a szerelmes anya tanítaná kisedét hegedülni is! Ha ugyan be nem csapja a bölcsibe. Holott a káderkor múltával megvallhatjuk már, hogy a meleg családi tűzfészket hűtő tantik és nevelőnők nem csupán idegbajos uripubikat neveltek. Hanem a gyerek például a „von Haus aus” idegennyelveit tanulta tőlük, ami szerető családi körben lehetetlenség. Reménysugarunk lehet viszont az amerikai gyermek-pszichiátereknek az a megfigyelése, hogy a család hanyagsága miatt gyengén szocializált gyermekek alkotó készségből jobban vizsgáznak.

S hogy utált szerelmünk kínját tovább ne örökökítsük valahogy, teszünk egy gyakorlati javaslatot: ne vásároljunk tőkgyalut. A szomszédéktól kérjük kölcsön. Oda pedig párosan állítsunk be, ne egyenként. S ha a magyarra ilyen kedvezően hat a naturizmus, miért ne vetkeznénk neki a kérésnek?

Az antropozófia megjelenése elé

Felhívás a magyar könyvkiadókhöz

Rudolf Steiner, a filozófia doktora, az újabb idők kivételesen eleven és termékeny szellemű gondolkodója (1861-1925), már nyolcvan, száz évvel ezelőtt végérvényes búcsút mondott mindazon világszemléletnek, amelyek kizárólagosságra törekvésükkel akadályozták, hogy az emberiség „magasabb osztályba” lépjen, hogy ne csupán az érzékleti világról és önmagáról mint fizikai lényről alkotott elméleti-rationális nézetek foglyaként gondolkodjék, illetve ne csupán absztrakt módon higgyen egy természetfeletti világban, hanem önmagára, mint valóságának szabad létrehozójára eszméljen. Steiner látta, hogy ez a felismerés egyre aktuálisabbá válik majd az emberi fejlődésben és ezért a jövőért, ennek a jövőnek ismeretelméleti, nevelési, szociális, mezőgazdasági alapjain dolgozott, amikor létrehozta az antropozófiát, mint olyan megismerési utat, amely nem ideológiai, életidegen, elvont okoskodás, hanem az élő, teremtő szellemi erőkhöz vezető gyakorlati útmutatás, ami által az ember a valóságnak megfelelően szemlélheti és szervezheti meg az élet különböző területeit. Mert az új korból születő szabadságból megismerésnek kell származnia, különben az ember önmaga ellen fordítja azt. Ugyanakkor Steiner elutasított minden misztikát és tradícionálismust, amely az embert régebbi, ösztönösebb tudatállapotok felé akarja vezetni, megkerülve a tisztta, fogalom-feletti gondolkodás — a ma érvényes ezotéria — követelményét. Rudolf Steiner nagy érdeme, hogy rámutatott az emberben élő szellemiségre, amelyben az ember igazi mivolta gyökerezik, és azt az elfogulatlan megfigyelést, amit korunk tudományossága csupán a természet, és az ember pszichofizikailag determinált folyamatainak kutatására használ fel, azt ő — az ember legbensőbb lelki igényének, céljának megfelelően — a szellemi folyamatok megismerésére, az összefüggések feltárására fordította: „Az antropozófia olyan megismerési út, amely az ember lényében lévő szellemiséget a világmindenség szellemiségéhez akarja vezetni.” (R.S.: *Anthroposophische Leitsätze*, 1924/25). Írásait olvasva és a belső megvalósítás útját járva bebizonyosodhat, hogy a megismerés nem szubjektív folyamat, hanem egy ponton túl valóságos behatolást jelent a világ és az ember értelmét hordozó élő erők világába.

Sok múlott volna azon, ha Steiner szavaira több figyelmet fordítanak. Korunk azonban meglehetősen egyoldalúan ragaszkodik a materialista mftosszal átszótt racionális tudományossághoz és hétköznapi gondolatlanságához. Ebben vetül ki, hogy az ember mennyire bizonytalanná vált gondolkodásának világában: paradox módon olyasmint tekint léte alapjának, amelynek törvényszerűségeit épp a gondolkodás révén állapította meg. A XIX. század óta az embert pusztán biológiai, pszichofizikai, társadalmi, gazdasági szükségszerűségnek alávetett lény gyanánt vizsgálják, mert az ember és világ szellemi szemléletéről a korábbi, klerikális dogmatizmus alapján alkottak — egyébként a fejlődés impulzusától áthatottan helyes — ítéletet. Ugyanakkor a jelenkori tudományosságban is ugyanaz a szellem él, mint a középkori „Szent” Kúriában vagy a „Szent” Inkvizícióban: a tudományos dogmától eltérő elutasítják. A racionalitás szentsége

és kultusza egyenes úton vezetett az élet minden területére kiterjedő, lényegében emberellenes nézetekhez, mert a tudomány, de az élettelen racionalizmustól megfertőzött teológiai is, elvesztette az embert és a valóságot. Így, a valósággal összefüggő életszemlélet híján elterjedté vált az animális-egoisztikus impulzusok követése és istenítése.

Hogy ne váljék kiszolgáltatottá a vele ellentétes erők játkának, az ember gondolkodásának és érzésvilágának teljesen meg kell újulnia, de nem pusztán azáltal, hogy frazeológiát cserél — Steiner óvott az antropozófia „elméleti”, és nem a tudati iskolázás útjait járó felhasználásától! —, hanem úgy, hogy tudatosan, megismerően változtatja gondolkodásának, érzéseinek szokásjellegű mechanizmusait, bármennyire is szentesítik ezeket egy csoport, réteg vagy akár az egész társadalom dogmái, amelyhez tartozik. Hogy az ember helyreállítsa kapcsolatát az élet kimeríthetetlen forrásával, vagyis ahhoz, hogy megújuljon, időről-időre meg kell tudni szabadulnia mindennapi tudata szokásos képzeteitől, absztrakt gondolatoktól, amelyek általában egy „gyakorlatias” életfilozófia álrühájában jelennek meg. Ezek a képzetek a mai tudatot megbetegítik, mert — legyenek akár vallási képzetek — nem vezetnek magasabb tudatsíkra, ahol feloldódnának. Ez a feloldás ma csak az ember tudatos, elmélyült figyelemmel végrehajtott benső tette révén következhet be léleképítő módon. Mindenkinek adva van a lehetőség, hogy szabadon megtegye ezt, s így a szellemi alapokból kiindulva, új, élő értelmet adjon életének és a világ dolgainak. Így válna igazán lehetővé, hogy az ember erői ne a szükség- és sorsszerűség erejével hassanak önmaga ellen, hanem egy egyre teljesebb megismerésen alapuló életszervezéssel maga kerüljön iniciatívába, erői centrumába, autonóm szellemként.

A kozmosz szellemi térségeiből felénk áramló és lelkünk mélyén egyre aktívabban működő ideákat, a megismerés, a szabadság, a szeretet erőt — bármilyen raffinált formában is tagadják némelyek, különböző vélt és kényelemszeretettükből fakadó „akadályokra”, vagy „idealizmusra” hivatkozva — valósággá kell tennünk életünkben, mert ezek az emberi fejlődés impulzusának hordozói, és megvalósulni igyekeznek. Nagyban hozzájárulhat ehhez a feladathoz, közös céljaink legfontosabbikához az újjászületendőben lévő szabad Magyarországon Rudolf Steiner életműve, kezdetben különösen az ismeretelméleti könyvei, illetve azok, amelyek a magasabb megismerés útjaival foglalkoznak (pl.: *Wahrheit und Wissenschaft, Die Stufen der höheren Erkenntnis, Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?, Ein Weg zur Selbsterkenntnis des Menschen, Die Rätsel der Philosophie, Vom Menschenrätsel, Von Seelenrätseln, Aufsätze über die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage*, stb.). Most, hogy nemsokára megindul nálunk is a Steiner alapította Waldorf-iskola, jó volna egy kiadónak vállalni az életmű kiadását. Ez megkönnyítené a hazai Waldorfpedagógusok képzését is.

(Információ: Tóth Csaba, Tel.: 137-31-77,
1056 Budapest, Belgrád rkp. 19.)

MILYEN SZEMPONTOK SZERINT JÖTT LÉTRE A WALDORF-ISKOLA?

Stuttgart, 1919

Ma az Emil Molt barátunk által alapított Waldorf-iskoláról szeretnék beszélni. Az iskoláról keringő hírekből tudjuk jól, hogy azzal a szándékkal létesült, hogy egyfajta első lépést tegyünk azon az úton, amelynek a hármas tagolású szociális organizmus szellemi tagjához kellene vezetnie. Emil Molt ennek az iskolának a megalapításával ugyanis úgy érezte, hogy éppen abban a belső szellemi irányban cselekedett, amelynek a jelen és a jövő szociális feladatait kell megrajzolnia a szociális organizmus* hármas tagolása alapján. A Waldorf-iskola természetesen csak akkor lehet sikeres, ha teljesen áthatja az a szellem, amelyből a szociális organizmus hármas tagolása táplálkozik.

Ma a célról, és egy kicsit már az oktatás és nevelés módjáról szeretnék beszélni, ahogyan az iskolában ezt el kell kezdeni. A Waldorf-iskolával lényegében azt szeretnék megteremteni, amit belátásunk szerint az emberiség sajátos fejlődési fokán létre kell hozni, ami a jelenben és a közeli jövőben történelmileg elérhető. A Waldorf-iskola nem azon a félreértésen alapul, mintha azt hinnénk, hogy a régi iskolarendszerben minden rossz volna. Azt sem szabad hinnünk, hogy a Waldorf-

iskola megalapításánál az volt a kiindulópontunk, hogy a régi iskolarendszert kritizáljuk. Egészen másról van szó.

Az utóbbi 3-4 évszázad folyamán kialakult a társadalomban egy állami-jogi élet, egy szellemi-kulturális élet és egy gazdasági élet. Ezek bizonyos alakot öltöttek, és most — ahogy ezt már gyakran elmondtam — szociális életünk újjáalakításának ellene szegülnek. Ebbe a nekifeszülésbe az iskolarendszer különösen azáltal épült be, hogy az utóbbi 3-4 évszázadban teljesen az állami élettől vált függővé. Így azt lehet mondani: az iskolai élet sajátos módon vesz részt az állami életben, és bizonyos fokig — mindazonáltal igen alacsony fokon — alkalmazkodik csak azokhoz a berendezkedésekhez, amelyekbe az ember a civilizált világ államalakulatának jóvoltából belenőtt. De éppen ennek az állami berendezkedésnek az átalakulása, illetve az a szemlélet, amely majd a jövőbeni állami berendezkedés alapjául szolgál — ez ösztönöz arra, hogy ne hagyjuk az iskolai életet ebben az állami léttel való összekapcsoltságban, amelyben eddig volt. Ha az állami és a gazdasági élet szociális kialakítására törekszünk, akkor a lehető legsürgősebben az szükséges, hogy főképpen a szellemi életet és különösképpen az iskolai életet és nevelést igazgatás szempontjából az állami-jogi és a gazdasági életből kiemeljük. Ez már nagyon régóta érződik. Azt mondhatjuk azonban: a közelmúlt és különösen a jelen minden pedagógiai törekvésében van valami nyomott, ami csak kevésbé lát túl a kulturális élet nagy szempontjain. Minden abból a sajátos módból származik, ahogy a közélet a közelmúltban és különösen a jelenben az ilyen törekvéseket — mint a pedagógiai is — kezeli.

Természetesen a Waldorf-iskolának alkalmazkodnia kell mindahhoz, ami ma szemléletmódban jelen van a nevelési és oktatási intézményekben;

* A steineri elképzelés szerint a szociális organizmus három elkülöníthető, relatíve önálló, de nem szétválasztható részből tevődik össze: a gazdasági élet, a jogi élet és a szellemi élet. "...a gazdasági rendszernek ahhoz van köze, amire szükség van, hogy a kívülághoz való anyagi viszonyát szabályozni tudja az ember. A második rendszernek azzal van dolga, aminek az emberek egymás közötti viszonyai miatt a szociális organizmusban jelen kell lennie. A harmadik rendszernek köze van mindahhoz, aminek az egyes emberi individuumból kell származnia és a szociális organizmusba illeszkednie." (A szociális élet kérdései, 70. old.)

nem tudjuk már holnap mindazt véghezvinni, amit szeretnénk. Magától értetődően arra kényszerülünk, hogy általában betartsuk a tantervet, ami nyilvánosan elő van írva, hogy iskolánknál elérjük azokat a fokokat, amelyeket a magasabb iskolákhoz megkívánnak, nevezetesen a főiskolához. Tananyagunkat ezért nem tudjuk úgy tagolni, ahogy az igazi embernevelési ideálhoz megfelelőnek tekintenénk: bizonyos módon csak azokat a hézagokat tudjuk felhasználni, amelyeket az iskolai életre kiterített sűrű szövésű háló meghagyott, hogy egy teljesen szabad szellemi lét értelmében neveléssel és oktatással a Waldorf-iskolára bízott gyerekekre hatni tudjunk. Ezt a szövődéket minden irányban gondosan ki kell használnunk. Bizonyára nem fogunk tudni azonnal mesteriskolát teremteni, meg fogjuk tudni mutatni azonban, hogy az ember igazi belső neveléséhez és belső megerősítéséhez milyen fokon járulhatunk hozzá, ha ezt a belső megerősítést és nevelést nem valami olyasmi hozza létre, amit kívülről írtak elő, hanem magának a szellemi és kulturális életnek a követelményei.

A megértés tekintetében ma még sok ellenállással kell megküzdenünk, és pedig azért, mert a jelenkorban — ahogy ezt már sokszor említettem — az emberek elmennek egymás mellett. Éppen a nevelés és oktatás területén lehet újra meg újra átélni, hogy látszólag azoknak a szempontoknak az alapján, amelyeket itt képviselünk, mások is

beszélnek a nevelés és oktatás átalakításáról. Aki a jelenlegi periódusban a maguk szemlélete szerint a közelmúlt nevelési és oktatási elveit képviselik, meghallgatják az embert, aztán ezt mondják: igen, ez így van, ezt mi már régóta így akarjuk! A valóságban azonban természetesen egészen mást akarnak. Amikor ma a szavakat kifejtjük, nagyon távol vagyunk attól, hogy ezeken a szavakon ugyanazt értsük — tulajdonképpen az ellenkezőjét értjük. A civilizált világban nagyon erősen kialakult az, amit a legszélesebb értelemben frázisnak kell neveznünk! Civilizált világunkban már régóta a legnagyobb mértékben éljük át a frázisok uralmát, és ebben a frázis-uralomban szövődött a világtörténelem legborzalmasabb eseménye: az utóbbi évek borzalmakkal teli háborús katasztrófája! Gondolják meg, mennyire a frázisok játszottak szerepet mindabban, ami ezzel a katasztrófával összefügg, és akkor valóban egy belső, megrendülést keltő ítéletet fognak alkotni arról, hogy korunkban mennyire a frázisok uralodnak.

Így ma a pedagógia területén is azoktól, akik kétségkívül valami másra törekednek belsőleg, mint amire itt gondolunk, ezt lehet hallani: az oktatás és a nevelés nem a tananyagtól függ, hanem a tanulóktól. Tudjuk, hogy szavainkat a meglévő szókincsből kell mértenünk, ezért kell sokszor elmondanunk: a nevelés nem a tananyagtól

" A nevelésben

három eszköz alkalmazható sikeresen: a büntetés, a becsvágy felkeltése és a szeretet. Ami az első kettőt illeti, erről a Waldorf-iskola lemond." Ebből a rövid Steiner-idézetből is érezhető, hogy a Waldorf-pedagógia és ezen belül a Waldorf-iskola is jelentősen különbözik a nálunk megszokottól.

A Waldorf-iskola 12 évfolyamos egységes iskola (a 9-12. osztály a felsőfok). "Az osztálytanító rendkívül fontos személy a gyerek életében. Mindennap találkoznak vele, és mindennap több órát töltenek együtt nyolc éven át. Ez a tény nemcsak a gyerekek és az osztálytanító viszonyát strukturálja rendkívül intenzíven, hanem sajátos módon a gyerekek egymás közötti viszonyait is. Az állandóság, az ismétlődés, a viszonyulási lehetőségek biztonsága egész különösen oldott, bizalmas, otthonos atmoszférát teremt a Waldorf-iskolák osztályaiban." (ez, és az azt követő idézetek Vekerdy Tamásnak a Kritika 1989/4-es számában megjelent írásából valók.)

Az osztálytanítóé az ún. fő oktatási idő, (a reggeli első két óra) 8 éven át, de alsó tagozatban lényegében övé az egész délelőtt. A fő tárgyakat a gyerekek ciklusokban, tömbösítve tanulják. "Mondjuk hatodik osztályban ősszel három hét római művelődéstörténet és latin nyelv az egyik epocha — s e stúdiumra újabb három hétre visszatérnek tavasszal. Az epocha tantárgyát a fő oktatási időben, a nap első két órájában tanulják. (...) A Waldorf-iskolák hatnapos tanítási hetet tartanak, bár a szombati tanítási nap rövidebb." Az iskola keret-tanterve a tanítónak/tanárnak — akiknek képzése eltér a magyarországi gyakorlattól — nagy szabadságot biztosít.

Steiner pedagógiája alapelszervezően "a gyerek tevékenységéből indul ki. Szakít azzal az iskolai praxissal, amely az iskolába kerülő kisgyereket megfosztja a testi, mozgásos tevékenység lehetőségétől, és tétlem üldöglésre, folyamatos verbalizálásra kényszeríti."

Az iskolában nincs sem buktatás, sem "lehagyás". Ez a bizalom a 10-11. év környékére "megtérül", a gyerekek ekkorra behozzák lemaradásait. "Ilyen értelemben elmondhatjuk, hogy a Waldorf-iskola lényegében nem ismer diszgráfias és diszlexiás olvasás- és írászavaros gyereket, illetve, hogy negyedik osztályra ezeket az egyébként is vitatott és diffúz szindrómákat eredményen gyógyítja."

Ma már Magyarországon is egyre többen figyelnek a Waldorf-pedagógia értékeire. Solymáron már működik egy Waldorf-óvoda, s megkezdte működését az első Waldorf-iskola is. Hatása ennél azonban jóval messzebbre nyúlik. A jelenlegi magyarországi pedagógiai kezdeményezések közül több felvállaltan merít a steineri gondolatokból...

függ, hanem a növendékektől, és a Waldorf-iskolában a tananyagot úgy akarjuk felhasználni, hogy az a tanítás minden szintjén ne csak a tudás külső átadását szolgálja, hanem a tanulók előrehaladását az emberi fejlődésben, akarati, lelki és értelmi vonatkozásban egyaránt. Az egyes tantárgyak nem szabad, hogy valamilyen önös célt szolgáljanak, hanem a tanár kezében művészetté kell hogy váljanak. Azoknak tehát úgy kell hatniuk a növendékekre, ahogy a helyesen felfogott emberiségfejlődés értelmében a megfelelő fejlődési korokban hatniuk kell annak érdekében, hogy a növendékek az életbe belenövő, a helyüket az életben betölteni tudó emberekké váljanak. Tudatára kell ébrednünk, hogy az ember minden életkorszaka az emberi természet mélyéről képességeket hív elő bizonyos lelkierők megszerzéséhez. Ha a megfelelő életkorban ezek a képességek nem alakulnak ki, akkor később már nem alakulhatnak ki igazán, el kell hogy csökevényesedjenek, és az ember akarati, lelki és értelmi szempontjából nem nő fel az élethez, megreked azon a helyen, ahová az élet állította. Éppen a fogváltás és a nemi érés között — ami az iskolai évek idejére esik —, éppen ebben az életkorban elsődrendű fontosságú, hogy felismerjük, milyen lelki és testi erők akarnak kibontakozni az emberben, hogy az később betölthesse helyét az életben.

Mindazt, amit most elmondtam, ha például meghallgatja valaki, aki az utóbbi évtizedek pedagógiai gondolatait elsajátította, ezt mondhatja: ez az én véleményem is! Amit azonban e vélemény alapján nevelőként tesz, az egyáltalán nem az, amit itt tenni kell. Éppen a jelenkorban sokszor mellébeszélünk, ezért meg kell kísérelnünk, hogy valamivel mélyebben figyeljünk arra, mit akar tulajdonképpen a Waldorf-iskola. A mai ember mindenekelőtt, mondhatnánk, megszállotta annak az ösztönnek, hogy mindent abszolút módon birtokoljon. Ezalatt azt értem, hogy ha ma arról beszélnek, hogy az embert ilyen vagy olyan módon kell nevelni (most csak erről akarunk beszélni, ezt a szemléletet az élet más területeire is ki lehetne terjeszteni), mindig az lebeg a szemünk előtt, hogy valami olyasmit kellene tenni, ami az emberre abszolút értelemben érvényes, ami az abszolút helyes, és ha alkalmazni akartuk volna, lehetett volna alkalmazni például a régi Egyiptomban, a régi Görögországban, amit már 4000 évvel ezelőtt is alkalmazhattak volna azok, akik akkor éltek — amit Kínában, Japánban és így tovább, is alkalmazni lehet. Ez a nézet, aminek megszállotta a mai ember, hogy valami abszolút lényeges dolgot állítson fel, ez minden igazság legnagyobb ellensége. Fel kell ismernünk, hogy nem abszolút értelemben vagyunk emberek, hanem

egy meghatározott korszaknak vagyunk az emberei, hogy az emberek lelki és testi állapotukat tekintve a jelenlegi korszakban más felépítésűek, mint például a görögök vagy a rómaiak voltak, és más felépítésűek lesznek azok is, akik egy viszonylag rövid idő múlva, egy fél évezred múlva fognak élni. Ezért a nevelés feladatát nem szabad abszolút értelemben felfognunk, hanem úgy, ahogy azt az emberi kultúra jelenének és közeli jövőjének szükségletei megkövetelik.

Feltesszük a kérdést: milyen alkatú ma a civilizált emberiség, és erre építjük fel nézetünket, hogyan kell nevelnünk és oktatnunk. Nagyon jól tudjuk, hogy egy görögöt vagy rómaiát másképpen kellett nevelni, és 500 év múlva is másképpen kell majd nevelni az embert. A nevelési alapokat korunk és a közeli jövő számára akarjuk megteremtetni. Csak azáltal tudjuk magunkat valóban az emberiségnek szentelni, ha fejlődésének reális feltételeivel tisztában vagyunk, és nem folyton valami ködös abszolút cél lebeg a szemünk előtt. Ezért szükséges, hogy arra utaljunk, mi az, ami a jelenkor nevelési és oktatási életét fenyegeti, és mi az, amitől a jelenkorban el akarunk fordulni. Éppen most utaltam rá, hogy milyen sokan mondják máris: nem a tananyagtól függ a nevelés, hanem a növendékektől, és attól, hogyan viselkedik a tanár a tanulók oktatásakor, hogyan alkalmazza a tananyagot az oktatásban és nevelésben. Látunk azonban emellett egy figyelemreméltó másik irányt is, szemben azokkal, akik ilyesmiket hangoztatnak, egy másik irányt, amely bizonyos módon teljesen megbénítja és lehetetlenné teszi azt, amit a tanulók és a tanítás érdekében ezek követelnek.

Meg lehet figyelni, hogy a tudományok anyagának specializálódása következtében az intellektuális élet az emberek fejére nőtt, és hogy az ismereteket, anélkül, hogy tekintettel lennének a tanítványokra, külsődleges módon akarják eljuttatni hozzájuk. Ezt mondják: ezt nem szabad így csinálni, a tanulókat úgy kell nevelni, ahogy az ifjú ember lényé megkívánja. Honnan akarjuk azonban megtanulni, hogyan kell a tanulókkal foglalkozni? Abból a tudományból akarják megtanulni, amely abban a rendszerben alakult ki, amellyel szemben küzdeni akarnak; meg akarnak ismerkedni a gyermek lényével, de arra törekednek, hogy az experimentális pszichológiában kutassanak azok után a módszerek után, amelyeket a tudomány elismert, beleszorítják magukat abba, amitől meg akarnak szabadulni. Az egyetemeken az experimentális pszichológia útján a pedagógiában helyes speciális módszerek után kutatnak. Experimentális pedagógiát akarnak belevinni az egyetemi életbe, bele akarják vinni mindazt, amit a tudomány egyszóval elfogad. Tehát reformál-

ni akarnak. Reformálni akarnak, mert van egy homályos érzésük arról, hogy a reform szükséges, de azt a szellemet, amely a régít létrehozta, meg akarják őrizni. Neveléstudományt szeretnének megalapítani, de abból a tudományos szellemből, amely úgy jött létre, hogy az embert helytelenül nevelték.

Ilyen erőteljes hatásokat kulturális fejlődésünkben még egyáltalán nem látunk. Egyáltalán nem látjuk, hogyan lehet belebocsátkozni az ellentétekbe és ellentmondásokba, miközben másrészt a legnagyobb jóakarát van jelen. Ha egyeseknek talán más véleményük is lehet arról, amit most elmondunk, mégis azt mondhatom, hogy a pedagógia területének számos irányát tekintve az újkor egyik legjelentősebb személyisége Johann Friedrich Herbart. Herbart az általa megalapított pedagógiai irányvonallal, mint pedagógus író és aktív pedagógus, tulajdonképpen bizonyos vonatkozásban egyedül áll az újkorban. „Általános pedagógia” című könyve 1806-ban jelent meg. Pedagógiai tevékenységét évről évre úgy folytatta, hogy mindig tudott valami újat tanulni. 1835-ben aztán megjelent pedagógiai előadásainak „vázlata”, amelyből kiderül, hogyan közelíti meg a pedagógiai problémákat. Azt mondhatjuk, hogy a 19. század második felében a pedagógiai fejlődés nagy része abból az impulzusból indul ki, amelyet a Herbart-féle pedagógia hozott. A Herbart-pedagógia például az egész osztrák iskolai életet inspirálta, és Németországban az oktatási és nevelési felfogás még ma is rendkívül sokat tartalmaz a Herbart-féle pedagógia szelleméből. Ezért ma, ha az ember nem abszolút értelemben beszél, hanem tudatában van annak, hogy egy meghatározott kultúrkorszakban él, meg kell ismerkednie azzal, hogy mit tartalmaz a Herbart-féle pedagógia, mi az igazi pedagógiai erő és a pedagógiai valóság.

Ha Herbartot helyesen akarjuk megérteni, akkor ezt mondhatjuk: Herbart a maga gondolataival és eszméivel még ahhoz a kultúrkorszakhoz tartozik, amely annak számára, aki az emberiség fejlődését helyesen látja, a 15. század közepén végződik. A 15. század közepe óta a civilizált emberiség számára új korszak kezdődött, de még csak kevéssé tudtuk követni azt az impulzust, amely a 15. században indult útjára, mert ami a 15. század előtt hatott, még a mi életünkben is folytatódik. Pedagógiai életünkben szellemes módon és jelentőségteljesen folytatódik mindaz, amit Herbart kidolgozott, és ami tőle indult ki. Ha jellemezni akarjuk azt, ami az emberiség fejlődésének alapjául szolgált abban a hosszú időszakban, amely a Kr. e. 8. században kezdődött és a 15. század közepén zárult le, azt kell mondanunk: az emberiség ebben az időszakban úgy fejlődött, hogy minden értelmi és kedélyszerű meg

ösztönös volt benne. Ettől az időponttól, a 15. század közepétől kezdve törekszik az emberiség a személyes tudatra, arra, hogy saját személyiségének az élére álljon. Az emberiség fejlődésében nincs még egy olyan fontos impulzus, amit a jelenben és a közeli jövőben annyira számításba kell vennünk, mint az, hogy a görög-latin korszak ösztönös értelmi és lelki tevékenysége a 15. századig lassan a végére ért, és a 15. században új korszak kezdődött. Amit most mondtam, annak bizonyítására az egyes részletek megtalálhatók írásaiban és előadásaimban. Itt most egyszerűen tényként kell elfogadnunk, hogy a 15. század közepével valami új kezdődött el az emberiség számára: a tudatos személyes hatásra való törekvés, míg korábban ösztönös értelmi és lelki törekvésnek volt egy bizonyos iránya: az intellektuális élet egyoldalú ápolása. Különösnek tűnhet, hogy éppen arról a korról, amelyben az értelem ösztönös volt, azt mondjuk, hogy ez a kor a maga csúcspontján az ember intellektualitásához, az intellektus sajátos kialakításához, átalakításához vezetett. Nem kell azonban csodálkoznunk az ilyen gondolaton, ha meggondoljuk, hogy az az intellektus, amely az emberben működik, nem kell hogy mindig tudatos és személyes legyen, hanem a legmagasabb fokon éppen hogy ösztönösen is kifejeződhet. Csak arra kell emlékeznünk, hogy az emberek a papírt sokkal később fedezték fel, mint a darazsak a maguk kétségkívül ösztönös módján. Mert a darazsfészek papírból áll, teljesen úgy készül, ahogy az emberek a maguk intellektusával a papírt kialakítják. Az intellektusnak egyáltalán nincs szüksége arra, hogy csak az ember révén hasson, más lényeket is át tud hatni, anélkül, hogy a személyiség, amelynek csak a mi korunkban kell kifejlődnie, elérte volna a legmagasabb fokát.

Magától értetődő, hogy egy olyan korban, amelyben az intellektualitás arra törekedett, hogy a legmagasabb fokot elérje, az a törekvés is jelen volt, hogy a nevelést és mindazt, ami gondolatilag hozzá tartozik, intellektualitás hassa át. Aki a Herbart-féle pedagógiát megvizsgálja, azt fogja találni, hogy az erősen hangsúlyozza az akaratot, a lelkiület nevelését. Ha azonban nem akarunk megrekedni a pusztá mondatoknál, hanem az igazsághoz akarunk eljutni, akkor a következőket kell megjegyeznünk: az irányításnak és a fegyelmezésnek a kialakítása, ahogy a Herbart-féle pedagógiából kitűnik, mindig valami görcsös dolgot követel: az akaratot, a lelkiületet kell kialakítani. Amit azonban Herbart ajánl, az tulajdonképpen csak arra alkalmas, hogy az intellektust kialakítsa. És mert Herbart maga is ösztönösen érzi, hogy amit pedagógiai elvként ajánl, az nem a teljes

embert ragadja meg, hanem csak az embert, mint intellektualitást, egészséges ösztönéből kiindulva újra meg újra követeli, hogy a kedélybeli és akaratú képzésnek is meg kell történnie.

Felvetődik azonban a kérdés: lehet ezekből az alapokból kiindulva a lelkületet és az akaratot a megfelelő módon, az emberi lénynek megfelelő módon nevelni és tanítani? Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy Herbart abból indul ki, hogy minden pedagógiát pszichológiára és filozófiára kell alapozni, tehát az emberi lelki élet megismerésére és általános világnézetre. Herbart gondolkodása teljesen absztrakt irányú, és ezt az absztrakt irányú gondolkodást belevitte pszichológiájába is. Szeretném ezt a Herbart-féle pszichológiát egy példával közérthetővé tenni.

Tudjuk, hogy az ember lényében három alaperő működik: a gondolkodás, az érzés és az akarat. Tudjuk, hogy az emberi élet egészsége attól függ, hogy ez a három alaperő, a gondolkodás, az érzés és az akarat a megfelelő módon fejlődik-e, hogy ezek az alaperők jogaikba lépnek-e. Mit tartalmaz a Herbart-féle filozófia ezeknek az alaperőknek a neveléséről? Herbartnak tulajdonképpen az a véleménye, hogy az egész lelki élet a képzeti életből áll, az érzésben valójában csak képzeti formátumokat lát. Így az akarat, a törekvés és a kívánság is képzeti formátumok Herbart számára. A Herbart-követőktől a következőket lehet hallani: ha arra törekszünk, hogy vizet igyunk, mert szomjasak vagyunk, tulajdonképpen egyáltalán nem a víz tartalmára törekszünk, hanem arra, hogy eljussunk ahhoz a képzethez, amely bennünk a szomjúságot kioltja, és hogy lelkünkbe a kioltott szomjúság képzetét ültessük. Nem a vizet kívánjuk tehát, hanem azt, hogy a szomjúság képzete kioltódjon, és helyébe a kioltott szomjúság képzet lépjen. Ha egy izgalmas szórakozásra törekszünk, nem annak a szórakozásnak a tartalmára törekszünk, hanem egy jelenleg bennünk található képzet megváltoztatására vágyunk, tulajdonképpen arra, ami az izgalmas szórakozás következtében képzetként felmerül bennünk. Ha örömet érzünk, ez az öröm nem lelkünk elementáris erejének kifejlődése, hanem azáltal jön létre, hogy bizonyos képzetek, amelyek kellemesek számunkra, könnyen felmerülnek tudatunkban, a szembeszegülő akadályokat könnyen legyőzik; és annak átélése, hogy egy képzet könnyen tudatunkba kerül a vele szembeszegülő akadályok ellenére, ez az öröm. Mindent a képzeti élet mozgat, ami más, az is csak a mozgalmas képzeti életen keresztül nyilatkozik meg. Azt mondhatjuk: az egész herbarti gondolkodásmódot és mindazt, ami erre ma felépül (és sokkal több épül fel erre, mint gondolnánk), áthatja az a nem tudatos, hanem öntudatlan hit, hogy az igazi lelki élet a kép-

zetek kölcsönös akadályoztatásának és támogatásának a lefolyásából áll, és hogy ami érzésként és akaratként jelenik meg, az csak a képzeti élet mozgása. Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket az a tény, hogy bár sok pedagógus harcol az ellen, hogy így tanítson és neveljen, de törekvésük mégis csak a képzeti élet felé fordul. Bár mondják, nem teszik azt, ami megfelelő lenne, mindazt, amit tesznek, úgy teszik, hogy ez az alapja: minden a képzeti élettől függ. És a legkülönösebb, amit ma átélhetünk, az éppen ez az elmentmondásos emberi magatartás. Ma arról szólnokolnak és prédikálnak, hogy tulajdonképpen az „egész” embert kell nézni, arra kell tekinteni, hogy a lelki élet, tehát az érzésszerű és akaratú élet ne rövidüljön meg. Igen, de ha a gyakorlatot nézzük, akkor éppen azoknál, akik így a lelki és akaratú élet kialakítását hirdetik, az következnek be, hogy a nevelést és az oktatást intellektualizálják. Az emberek nem értik meg önmagukat, mert a szó eltávolodott attól, amit jelent, és frázissá vált.

Ezek azok a dolgok, amiket teljes intenzitással át kell látni, ha az ember arra törekszik, hogy a nevelés és oktatás területén kultúrkorszakunk követelményeinek megfelelően.

Ezzel elérkeztem a fő kérdéshez: ma már hangoztatják, hogy nem a tananyag a fontos, hanem a növendék, de ahogy kifejtettem, az egyoldalú tudományos módszer szerint egyfajta neveléstudomány alapján akarják a növendékeket tanulmányozni. Az emberekhez azonban nem jutunk közel az utóbbi évszázad külsőségekre irányuló tudományával. Egészen más irányulás szükséges, hogy az emberhez közel kerüljünk. Ezt az antropológiai irányú szellemtudomány adja meg. A külsődlegessé vált antropológiát és embermegismerést egy másikkal akarjuk felváltani, amely az egész emberre irányul, testi, lelki és szellemi tudomány. Kétségtelen, hogy ma hangsúlyozzák a szellemit és a lelkit is — legalábbis szavakban —, de nem ismerik. És ebből adódik, hogy egyáltalán nem figyelnek arra, hogy az olyasmi, mint a herbarti világnézet, éppen a lélek szempontjából teljesen intellektuális, és ezért a mi korunkban nem lehet helye. Másrészt Herbart a filozófiára is építeni akar. A filozófia azonban, amire épít, annak a korszaknak a végével, amely a 15. század közepén zárult le, lassan elhalt. A mi korunkban egy valóban a szellemre épülő világnézet akarja a helyét elfoglalni. És e világnézet alapján az ember lelki-szellemi mivolta valóban úgy meg fog erősödni, hogy összekapcsolódhat azzal, amit a testiségre vonatkozóan találunk az antropológiában. Mert korunk valóban nagy a gyermekkor megismerésében, de csak a testiség vonatkozásában, még akkor is, ha sokszor emlegeti a lel-

kieket. De ha érző emberekként a kezünkbe vesszünk egy mai pszichológiai kézikönyvet, feltehetjük a kérdést, mit kaphatunk tulajdonképpen a mai pszichológiától? Találunk benne magyarázatokat a képzeti életről, az érzésről, az akarat életről. Amit azonban a „gondolkodás, érzés, akarat” szavaknál találunk, alapjában véve csak játék a szavakkal. A gondolkodás, érzés és akarat lényegét tekintve nem leszünk okosabbak, ha a mai pszichológiát tanulmányozzuk. Ezért a mai pszichológiára nem lehet igazi pedagógiát építeni. A lényeges dolgokból kell kiindulnunk, a gondolkodás, érzés és akarat igazi lényegéből. Ehhez nincs szükség arra a túlérett skolasztikus szellemre, ami ma a pszichológiát uralja, hanem az emberi élet igazi megfigyelésére. Amit ma megfigyelhetünk a pszichológiában és a pedagógiai laboratóriumokban, az olyasmi, ami törekvésében a legnagyobb jóakaratról tanúskodik, de olyan irányt vesz, amilyen éppen adódik számunkra, mert alapjában véve egyáltalán nem képes arra, hogy igazi embermegfigyelést tegyen. Az alakuló embert ma legszívesebben egy pszichológiai laboratóriumba dugnák, hogy kívülről megismerjék, hogyan fejlődik belsőleg, mert elvesztették az ember és ember közötti eleven kapcsolatot. Az ilyen megfigyelés szükséges az életben, de nagyrészt veszendőbe megy.

Ma úgy beszélünk az ember lelki-szellemi részéről, mint valami külsődleges dologról. Ha ma egy gyermekkel, aztán egy 35 éves emberrel, majd egy aggastyánnal találkozunk, ezt mondjuk: ez egy ember, ez is egy ember, s ez is egy ember. Az igazi megfigyelés azonban mégis megkülönbözteti őket úgy, hogy az absztrakt „ember” megjelölésnek megvan a jogosultsága, és az igazság mégis kiviláglik: a gyermekből 35 éves férfi lesz, és a 35 évesből lesz az aggastyán. Az igazi megfigyelés ezt a különbséget a fejlődési folyamatban tisztán észreveszi. Viszonylag könnyű persze egy gyermeket megkülönböztetni a 35 éves férfitől és az aggastyántól. Valamivel nehezebb azonban az ember belső mivoltára vonatkozóan megfigyelés útján ilyen megkülönböztetéseket tenni. Ezért keverik össze ma folyton az egységet a sokféleséggel, a lelki élet egységét azzal a sokféleséggel, amit például a lelki élet három része, a gondolkodás, az érzés és az akarat hoz létre. Mert a gondolkodás, az érzés és az akarat valóban teljesen különböző lenne? Ha így volna, lelki életünk teljes mértékben három részre tagolódna, az akarat, az érzés és a gondolkodás között nem volna átmenet, és akkor az emberi intellektus a lelki élet e három tagját — ahogy ez a mai ember számára kényelmes — részekre osztva egymás mellé tudná állítani. Éppen azért, mert ezt nem tehetjük meg, Herbart a gondolkodást, az érzést és az akaratot meg-

kísérelte egységnek tekinteni. De az egészséget a képzet oldaláról közelítette meg, és így egész pszichológiája alapjában véve intellektuális maradt. Ki kell fejlesztenünk egyfajta érzéket ahhoz, hogy egyrészt egységben lássuk a gondolkodást, érzést és akaratot, másrészt, hogy felismerjük a köztük lévő különbséget.

Ha megfelelő előkészület után megvizsgáljuk az emberi akaratot és mindazt, ami a kívánsággal és akaratval összefügg, akkor az akaratot összehasonlíthatjuk valamivel, ami a lelki élettől távolabb áll, az intellektussal, és feltehetjük a kérdést: hogyan viszonylik az akarat élethez és a vágy-élet az intellektuális képzeti élethez? És egyre inkább rájövünk, hogy fejlődésbeli különbség áll fenn az akarat, a kívánság és a képzetalkotás között, olyan fejlődésbeli különbség, amely például a gyermek és az aggastyán között áll fenn. A gyermekből aggastyán lesz a fejlődés folyamán, az akaratból képzetalkotás. E kettő nem különböztethető meg úgy egymástól, hogy egymás mellé állíthatnánk őket, és mondhatnánk: az egyik ez, a másik az, hanem úgy, ahogy a fejlődési fokokat különböztetjük meg egymástól. Az emberi lelki életet a maga egységében csak akkor érthetjük meg helyesen, ha tudjuk a következőket: ha az emberi lélekben egy látszólag tiszta kívánság, egy tiszta akarat megjelenik — így ez egy újdonsült megnyilatkozása a lelki életnek —, akkor a lélek a maga ifjú állapotában él. Ha az intellektuális élet, a képzeti élet jelentkezik, akkor a lélek abban az állapotban él, amely már feltételezi az akarat kibontakozást, abból alakult ki, és a lelki és érzésbeli élet középpontjában áll, úgy, ahogy a 35 éves ember áll a gyermek és az aggastyán között. A lelki élet elemein keresztül fejlődik az akarat intellektuális létté. Csak azáltal jutunk el az ember lelki életének igazi megértéséhez, ha az akaratot, az érzést és a gondolkodást nem három egymás mellett álló lelki képességként fogjuk fel, ahogy ez ellen Herbart is küzdött, de nem korrigálta megfelelően, hanem ha ezt a három lelki képességet a maga elevenségében, egymásra hatásában fogjuk fel.

A megfigyelés mindazonáltal könnyen megtevésthet, ha a lelki életet ebből a szempontból fogjuk fel. Könnyen megtevésthet, mert a születés és a halál közötti életben sosem állhatunk meg az embernél, ha ezt a szempontot vesszük alapul. Aki azt hiszi, hogy a születés és a halál közötti élet úgy folyik le, hogy az akaratból egyszerűen csak kifejlődik az intelligencia, az hamis talajon áll. Látjuk, hogyan nyilatkozik meg fokozatosan az intelligencia az emberi lény alapjaiból az alakuló embernél. Amit intelligenciaként a nevelés útján elő tudunk

hozni, azt csak akkor tudjuk előhozni, ha tudatában vagyunk annak, hogy amit a gyermek születése után átél, az annak a képze, amit születése előtt, illetve a fogamzása előtti létben átélt. És ami akaratként alakul ki, a születés és a halál közti életben, azt csak akkor érthetjük meg, ha tekintetbe vesszük, hogy amikor az ember átme, a halál kapuján, egy szellemi létbe kerül, és ott akaratú lényé tovább alakul.

Az embert nem tudjuk helyesen nevelni, ha nem vesszük tekintetbe teljes életét, ha csupán ezt mondjuk: azt akarjuk kihozni, aminek a jövőben jelen kell lennie, de nem vagyunk tekintettel arra, hogy az ember olyan teremtmény, hogy minden gyermek az élet szövvénye folytán napról-napra, hétről-hétre, évről-évre azt nyilatkoztatja meg, amit a születés, illetve a fogamzás előtti életben kifejlesztett. És az akaratról sem fogunk tudni soha helyes szemlélethez jutni, ha nem vagyunk tudatában, hogy ami akaratként érvényesül, az csak csíra, és csak akkor bontakozik ki, ha a külső testet, amelyben mint valami talajon kifejlődik, elhagyja. Az erkölcsi elveket kétségkívül ki kell fejlesztenünk az emberben, de tisztában kell lennünk azzal, hogy ezek az erkölcsi elvek a maguk akaratú beágyazottságával a születés és a halál között még nem jelentik mindazt, amit kifejeznek, hanem csak akkor jelennek meg teljes mivoltukban, ha a testet elhagyják. A mai embert még sokkolja, ha a teljes embermegismerés érdekében az időbeli világban is az ember tagozottságának elismerését kívánjuk meg, ha ahhoz folyamodunk, ami az emberben él, amit születése előtt véghezvitt, és amit halála után fog véghezvinni. Ha viszont nem ehhez folyamodunk, akkor az embert úgy szemléljük, ahogy a mai antropológia: csak a születés és halál közötti külső megnyilvánulásában, akkor nem a teljes embert nézzük, hanem annak csak egy darabját. És ezt nem tudjuk nevelni, mert odaállunk az alakuló gyermek elé, és nevelni akarunk valamit, amiről semmit sem tudunk. Ki akarnak bontakozni azok a tulajdonságok, amelyek annak megfelelően fejlődnek ki, ami születés előtti, de erre nincs semmiféle rálátásunk. A gyermek rejtélyét nem oldjuk meg, mert fogalmunk sincs arról, mi van a gyermekben, és más oldalról sem oldjuk meg a gyermek rejtélyét, mert nem tudjuk, melyik létp princípium az, ami először kifejlődik, amikor a halál kapuján átme. Ez a mai nevelés fő követelménye kell hogy legyen, de nem olyan tudomány alapján, amely bár állítja, hogy a tananyag helyett a növendékre tekint, de az ember helyett annak lényegtelen absztraktumát nézi, hanem olyan tudomány alapján, amely az egész embert veszi tekintetbe. Nem valami egyoldalú misztika az, ami a nevelés alapjául kell hogy szolgáljon, hanem a teljes emberi lény folyamatos megfigyelése. Az

akarat az, ami a nevelésben valóban az egész embert ragadja meg. Ha egyoldalúan törekszünk az intellektus fejlesztésére, ahogy Herbart, akkor az akaratú és lelki képzés fejletlen és csiszolatlan marad, mert azt fogjuk hinni, hogy bizonyos képzetek kialakítása folytán előhívható a képzeteknek az a mozgása, akadályoztatása vagy támogatása, amiről beszélnek az érzés és akarat esetében.

De ez nem lehetséges, az előregedett akaratot, vagyis az intellektust csak az intellektuális nevelés fejlesztheti. A kedélyvilágot csak az a kapcsolat fejlesztheti, ami a tanár és a tanuló között alakul ki fesztelen módon; és az akaratot sem lehet másképpen fejleszteni, csak ha az ember tudatában van azoknak a titokzatos szálaknak, amelyek a tanuló és a nevelő között öntudatlanul húzódnak. A kedélybeli és akaratú fejlesztésre vonatkozó mindenfajta nevelési alapelv terméketlen marad, ha nem vesszük tekintetbe a tanító és nevelő olyan kedélybeli és akaratú tulajdonságait, amelyek szellemileg — nem figyelmeztetések útján, mert ez fizikai! — hatni tudnak a tanulókra. Az oktatási és nevelési viszonyoknak ezért nem szabad egyoldalúan az intellektualitásra épülniök, hanem az egész nevelésnek ember és ember között kell lebonyolódnia. Látjuk ebből, mennyire szükséges, hogy mindazt, ami a nevelésre vonatkozik, kiszélesítsük, tehát hogy tekintettel legyünk arra, hogy a nevelő, a tanító és a tanítvány között ténylegesen megteremthessük azokat az intim kapcsolatokat, amelyek révén a frázisokon túlemelhetjük ezt a mondatot: nem a tananyagot kell átadni, hanem a tanulókat kell nevelni. Ezt azonban csak akkor tudjuk megtenni, ha tudatában vagyunk annak, hogy akkor fogunk tudni elérni valamit, ha az oktatási és nevelési élet nem fog valami mástól függeni, az állami vagy a gazdasági élettől, hanem ha teljesen önmagára épül fel, hogy a saját impulzusaiából, saját viszonyaiból tudjon hatni.

Ma elsősorban azokat az ellentéteket akarunk jellemezni, amelyekkel meg kell küzdeni, ha olyan iskolát akarunk létrehozni, amilyenek a Waldorf-iskolának lennie kell. Az emberek gondolatban idegenkednek ettől, még a legjobbak is. De ha ezzel nem szállunk szembe, akkor nem tudunk a jövő fejlődésének irányában tevékenykedni. Pedig éppen ebben az irányban kell szellemileg a nevelés és oktatás területén dolgozni. Nem egyoldalú világnézetű iskolákat kell létrehozni. Aki azt hiszi, hogy „antropozófus iskolát” akarunk alapítani, vagy ezt terjeszti, az rágalmakat hirdet. Egyáltalán nem ezt akarjuk, és ezt meg is fogjuk mutatni. Mert mindennek eleget akarunk tenni a Waldorf-iskolában, a vallásoktatást az evangélikus gyere-

keknek az evangélikus lelkész fogja végezni, a katolikusoknak a katolikus pap, a zsidóknak a rabbi. Vagyis nem azt akarjuk megvalósítani, hogy valamilyen világnézeti iskolát alapítsunk, nem az antropozófia tartalmát akarjuk iskolánkba bevinni, valami mást akarunk. Az antropozófia nem pusztán teória, hanem az élet, és az oktatás alakítójává, formálójává válhat, antropozófiai pedagógiává. Készséggé alakulhat, hogy például jobban tudjuk tanítani a számtant, az írást, a beszédet, a földrajzt, mint ahogy eddig tudtuk. Az antropozófiának tehát a módszert kell megadnia az iskola számára, legalábbis erre törekszünk. Metodikára, oktatási gyakorlat megvalósítására törekszünk. Ez az, ahová el szeretnénk jutni, amit a szellemiség igazi megismerése alapján követni akarunk. Ugyanúgy fogunk olvasást tanítani, írást tanítani — ahogy ez az ember lé-

nyéhez illik. Attól teljesen el fogunk tekinteni, amit valószínűleg feltételezni fognak rólunk, hogy egy iskola útján már a gyermekeknek propagandát csináljunk az antropozófia számára. Ezt nem fogjuk csinálni. Mert nagyon jól tudjuk, hogy az az ellenállás, amit le kell győznünk, mérhetetlenül meg fog növekedni. Csak arra fogunk törekedni, hogy tanítsunk, úgy ahogy az antropozófiai impulzus folytán eredményesen taníthatunk és nevelhetünk. Ezért nem fog zavarni bennünket, hogy bizonyos követelményeket ki kell elégténünk, például, hogy a vallás-oktatásról az egyes hitvallások képviselői útján gondoskodjunk.

Mindezzel arról akartam néhány dolgot elmondani, hogy mi akar lenni a Waldorf-iskola.

KÖZÉP-EURÓPA FELTÁMADÁSA?

A negyvenedik IDRIART-ról
(Pesti Vigadó, 1990. július 24-28.)

Lassan kezd leszűrődni az, ami a legutóbbi IDRIART szümpozicionon élmény volt, és a találkozásokból, hallottakból nyert tapasztalatokra válaszként fölmerül néhány gondolat. Szükséges, hogy ezeket — eljövendő meeting-ek érdekében is — röviden összegezzem, oly szempontokból, amelyek alapvető dolgokra rávilágítva, a rendezvénysorozat utolsó előtti, pénteki napjának éjszakáján egy, a résztvevőkből álló nagyobb magántársaságban merültek fel.

Az egyik, egy német antropozófus felvetésében úgy hangzott: „kell-e a magyaroknak az IDRIART?”, a másik, e fura kérdéssel összefüggően, az IDRIART nem kielégítő nyilvánosságával kapcsolatos.

Én azt hiszem, a magyaroknak kellene az IDRIART, ha tudnának róla, azaz, ha a szervezők — immár hál'istennek szabadon — a megfelelő tájékoztatásra, több tolmács felvételére gondoltak volna, ha nem csupán zenei, hanem mint kulturális-kreatív, sőt akár antropozófiai rendezvényként került volna a plakátokra és műsorfüzetekbe. Jó volna az is, ha nem az uborkaszezonban realizálódna, hanem mondjuk szeptember-októberben, Szt. Mihály havában, méltó kulturális eseményként, az egyetemei, főiskolai ifjúság és az értelmiség fogékonyabb részének nagyobb örömére. Hogy mindez nem így történt, ezért volt bizonyos fokig érthetetlen számomra a kérdés, „kell-e ez nekünk?”, hiszen talán épp a szervezők korlá-

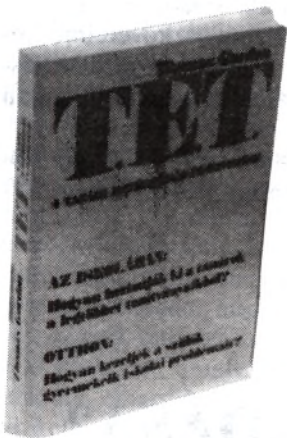
tozták az esemény nyilvánosságát azokra a magyarokra és főként nemmagyarokra, akik „vajtűfülűekként” már esetleg évek óta az antropozófia szellemében gondolkodnak. Tény, hogy mi, magyarok vajtűfülűekként is elevenítő kisebbséggé váltunk a meghívott németajkúak tömegei mellett. Ez az arány az anyagi támogatókkal (INDRIART, Genf, IONA Found., Amsterdam) kötött szerződés következménye, de ahhoz, hogy az IDRIART eseményeinek hatásáról egyáltalán beszélni lehessen, s hogy ez a hatás áldásos legyen itthon is, változtatni kellene a ma már anakronisztikus és épp az antropozófiával kapcsolatban nem helyénvaló, a dolgot „rejtegető” szokásokon. Elő kell lépünk antropozófiai megismerésünk gyümölcseivel, és mások épülésére föl kell mutatnunk az ezekben rejlő „nektárt”. Ez a mi, ha úgy tetszik evangéliumi kötelességünk, hogy a ránk bízott „tálatomok” megsokszorozódjanak (Mt. 25,14-29). Ugyanez áll a közlések befogadóira is, akiknek persze meg kell tanulniuk németül...

Ezek voltak a szervezést illető általánosabb impreszióim. A sok tekintetben akadémikus előadások, kurzusok ismertetése helyett, a jövőre Chartres-ban megrendezendő IDRIART-ra „felkészülésképpen” és tájékoztató gyanánt itt utalok Rudolf Steiner legutóbbi magyar nyelven is megjelent két művére („A szabadság filozófiája” és „A szociális élet kérdései”) egy-egy előadására (Kapu, 1990. február, Országépítő, 1990/L), az antropozófiát átfogóan ismertető cikkekre (R. Steiner éI, I.-II., ÉS, 1990. április 6., 13.) és Georg Kühlewind közeljövőben megjelenő „A normálistól az egészségesig” c. gyakorlati kézikönyvére.

T.Cs.

* *Institute pour Développement des Relations Interculturelles par l'Art*, (Genf), évente más-más országban megrendezésre kerülő, antropozófiai ihletettséggel rendelkező rendezvénysorozat, koncertekkel, előadásokkal, csoportos szellemi tudományi, euritmiai, festési, stb. kurzusokkal.

Thomas Gordon világsikert aratott könyve arról szól, „hogyan válhat a tanítás az átlagosnál jóval eredményesebbé; miképpen nyújthat nagyobb tudást és érettséget a tanulóknak és ugyanakkor miképpen csökkentheti a konfliktusokat és teremthet több időt a tanároknak, hogy taníthassanak”. Bemutatja, miképpen tehetjük az iskolát olyan helyé, amelyben valóra válhat a régi szállóige: „A tanítás a szeretet egyik módja.”

Thomas Gordon
A tanári hatékonyság fejlesztése
A T.E.T.-módszer
 Fordította: Gorzó Andrea
 GONDOLAT,
 BUDAPEST, 1990. 340 old.

92,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
 a 3. PART szelvényén

A TANÁRI HATÉKONYSÁG FEJLESZTÉSE A T.E.T.-MÓDSZER

Egy tanár (vagy bárki más) nagyon nehezen érti meg és fogadja el, hogy pusztán meghallgatással is segíteni tudunk másoknak. A régi közmondás szerint: „Hallgatni arany.” Hatásos is. Az eredményes hivatásos tanácsadók idejük java részét merő hallgatással töltik. Tapasztalataik alapján megtanulták, hogy a hallgatás az egyik legeredményesebb eszközük — arra ösztönzi a gondokkal küszködő embert, hogy beszéljen arról, ami bántja; elősegíti a katarzist és érzései, érzelmei enyhülését; meghagyja főszerelőnek a probléma tulajdonosát; hozzájárul a mélyebb, alapvetőbb érzések feltárásához; érezteti az Ön segítőkézségét; és kifejezi, hogy olyanok fogadják el, amilyen — gondoljaival, bajaival együtt.

Nem csoda, hogy a hallgatást az eredményes tanácsadók leghatékonyabb eszközének tekintjük. Mégis a tanárok túlnyomó része, akárcsak a szülők — sőt ami azt illeti, az emberek többsége —, úgy gondolja, hogy a tanácsadó dolga elsősorban az, hogy valamit mondjon a gondban lévőnek — beszéljen hozzá; lássa el tanáccsal, megoldással, figyelmeztessen, érezzen együtt vele, és legyen belátó. Kérdezzesse, értékelje és ítélje meg őt.

VÁLTOZÁS

Tizenöt évvel az amerikai kiadást követően, mégis megdöbbentő aktualitással veheti kezébe az olvasó végre Magyarországon is a Palo Altó-i pszichoterapeuta-csoport korszakos művét. Miért olyan aktuális, miért méltán világhírű Watzlawickék e műve? Elsősorban azért, mert kátyúba jutott válságkezelési stratégiákkal, megrekedt túlélési manőverekkel, mélypontra zuhant „kibontakozási” folyamatokkal szemben mutat fel az átlagolvasó számára is könnyen áttekinthető, konkrét megoldási sémákat, életképes cselekvési, segítői alternatívákat. S miután a világnak ezen a felén a nyolcvanas években állandósult a válság, krónikussá váltak a problémák, Watzlawickék csaknem valamennyi megfigyelése és következtetése húsba vágóan érvényes kelet-európai viszonyainkra.

— Dr. Gerevich József

A nevelőktől általában elvárják, hogy szakértők legyenek annak megítélésében, hogy mi a különböző stúdiók értéke, annak azonban nincs „demokratikus” módja, hogy megköveteljék a diákoktól, hogy ezekbe a tanulmányokba vessék bele magukat. Ugyanakkor, ha megengednék, hogy a diákok „demokratikusan” eldöntsék, hogy mit akarnak, illetve mit nem akarnak tanulni, vagy hogy akarnak-e egyáltalán iskolába járni, az az eredmény káosz lenne. Így aztán a tanár csak azt teheti, hogy kifinomult módszerekkel befolyásolja a diákokat a „helyes” irány kiválasztására, valamiképp meggyőzni őket (s lehetőleg önmagát is), hogy ezek „nevelési technikák”, s nem az erőszak leplezett eszközei, minthogy az erőszak ki van átkozva a spontaneitás nagybecsű ideálja nevében.

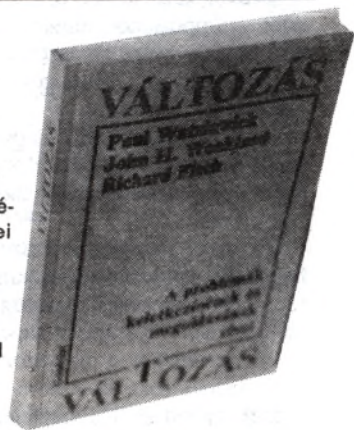
Paul Watzlawick
 John H. Weakland
 Richard Fisch

VÁLTOZÁS

A problémák keletkezésének és megoldásának elvei
 GONDOLAT,
 Budapest, 1990. 213 old.

106,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
 a 3. PART szelvényén

Rejtegetés helyett reklámozás

A rövid terápiás megközelítés a „megoldásra”-ra irányul; a személy arra utasítják, hogy mondjon egy rövid bevezetést beszéde előtt, amelyben közli a hallgatósággal, hogy rendkívül ideges, s hogy szorongása valószínűleg el fog uralkodni rajta. Ez a viselkedés-előírás teljes forogtatta az eddig kipróbált megoldásoknak: az illetőnek ahelyett, hogy megpróbálná elrejtetni szimptomáját, reklámoznia kell. De mivel megoldáskísérlete a problémája, a probléma eltűnik, amint elveti a problémamegoldást, s ezzel együtt eltűnik az alappremisz is anélkül, hogy bármiféle belátás szerepet játszott volna a dologban.

Természetesen nem könnyű rávenni valakit egy ilyen instrukció végrehajtására. Kapásból nem lát semmiféle észszerű okot arra, hogy gondolkodásmódjával olyan elmentéses dolgot tegyen, amilyen annak reklámozása, amit a legjobban szeretne elrejtetni.

Pintér Tibor

HULLÁMTÖRÉS

A tenger tud várni, türelmes. Talán ezért tudja elképzelni az is, aki sohasem látta. Elképzelhető, mégis elképzelhetetlen. Minden ember magában hordozza róla tapasztalatát, de leírhatatlan. Kiismerhető, de nem megismerhető. Mélysége, amilyen mélyen bennünk lakik.

A véletlen mindig magában hordozza célját. Irányt kerestem. A fiú, akire a kikötőben bukkantam, s jól megtermett kagylóit tisztogatta, készségesen rajzolta le az utat az öböl felé.

*

Késő délután van. A szoros bejáratánál árbcok jelennek meg, s ahogyan csökken a távolság, a kikötői zivaj is felerősödik. A piacon előkerülnek a jégládák, s tisztogatják a pultokat. Van, akinek ekkor kezdődik az élet.

A halászok már borostásan, fáradt tekintettel ülnek a hálókötegeken. Szemükben a fény megtört, de hajnalban ismét a víz illatát szimatolják; sietve nyitják a nyikorgó pántokon a zöld zsalugátereket, majd röviddel utána halkán zárják a kapukat. Felberregnek mély kattogással a hajók motorjai, s már el is oldották a köteleket. A falu hajnali álma szökik meg velük.

A tengeren halrajok után kutatnak mély hálóikkal, s izzadva, egymást biztatva emelik be a súlyos zsákmányt, amit a kikötői munkások most a pultokra rakodnak.

Értetlenül szemlélik a lármás alkudozást, a kereskedők pedig a halászok némaságát. Mert az egyik azt aratja, amit a másik elvetett. Értelenségük büszkeségükből fakad. A kereskedők érzik ezt. Nyüzsgésük vagy ügyeskedéseik a tudatlanok nyughatatlansága. Végül is a tenger után sóvárognak, erőfeszítésük saját maguk számára is kín. De a szenvedés tiszteletet ébreszt, még ha kerüljük is azt, akiben él. Félnak a tengertől, mint önmaguktól. Erre nincs mentség, sem magyarázat, sem bocsánat.

És hajnalban, ha a Nap megtisztulva felbukkan a tengerből, az ember elindul oda, ahol a felső és alsó vizek találkoznak; kiveti hálóját vagy mélyeket lélegez, hogy félelmét elűzze, és idegen tekintetekről távol eltűnik az alsó világban. Egy valaki figyel: A tenger.

*

A hullámok szakadatlanul ostromolják a parti sziklákat. Türelmetlenül pontossággal érkeznek, a sziklákon megtörnek, s hófehér habok, mély örvények szelődülnek meg pillanatokkal később. Lélegzétvételyi időt adnak a köveknek, hogy felkészüljenek az újabb és újabb rohamra, melyeket évezredek óta viselnek. A szirt az, mely bizonyítéka határaival a tenger határtalanságának. A tenger feljajdul fájdalmában, s hullámai felzúdulnak a szikla peremére, az pedig engedni magát formálni. Üregeket, durva kiszögelléseket alakít egymáson ez a két akarat. Minden pillanatuk találkozás. Így él az ember is itt évszázadok, évezredek óta. Simán, érdesen, mélyedéseivel, repedéseivel...

*

„Ha félsz, hagyd magad a hullámokra bízni. Nem merülsz el, játszanak veled. Így társaiddá fogadod te is őket.”

A fiú egy kövön ült, kagylóit tisztogatta.

*

Úszonyaimnak a szikláról lelógó végei után úgy kapkodnak a hullámok, mint a gyümölcsösben a gyerek, ki a legszebb almáért ágaskodik türelmetlenül, melyet már nem érhet el. Hiába, nem nőttek még fel egymáshoz.

A tengerről befutottak az utolsó bárkák is, de a világítótorony reflektora másodpercenként fel-fel-villan a szoros kapujában, hiszen a vágyakozás örök. S aki egyszer útrakél...

A víz kékjét már nem vehetem birtokba. Káprázat, mert folytonosan azt tükrözi vissza, aki szemközt áll vele. Naponta, óránként változik, de mégis ő maga marad.

Az aranyhíd ilyenkor sűrűvé teszi, elterülő mély lila palásttá, melyen fehér fodrok hömpölyögnek egyre és egyre közelebb, megállíthatatlanul, mint egy végtelenített szalag.

Az illatok méltóak a színekhez. Varázslatosak, van bennük valami valószerűtlen. Királyi fűszerek keverednek a tenger sós levegőjével.

A maszkom, s a felszerelésem után kutatok. Védett helyen lapulnak, ahol a tenger sodrása már nem zavarhatja mulékony nyugalmaikat.

Búcsúzás vagy megérkezés? Az ember mindig visszatér. A kapunál megpihen, s bebocsátásra vár. Percek vagy évek telnek el? A hullámok sem a várakozás idejét számolják. Robajuk a kapun belüli hívó szó. S ki vár a találkozásra? Aki hív. A meghívott csak válaszol. És a tenger tud várni.

Ujjaimmal hátrafésülöm a homlokomra simuló hajamat, megigazítom arcomon a maszkot. Uszonyaimmal botladozom lejjebb a sziklán, óvatosan kapaszkodva a hegyes kővekbe. Elzártabb, nyugodtabb helyet keresek, ahol ha nem is a hullámok szelődülnek meg, de a szirtek gátként rekesztenek el egy kisebb öblöt az örvényektől. A víz hűvös, de elviselhető. Az éjjel hidegebb áramlatok érhettek el az öblöt. Egy benyúló vízalatti sziklaperemen állok. A hullámok erejét itt a bejáratnál is érzem, ütemesen nyomul be a víz, majd leereszkedik. A bőrömön még nem pergett le az utolsó csepp, s máris a derekam körül érzem a hideg övet.

Elnézek a kővek felett a nyílt tengerre. A hófehér fodrok a lila paláston, mint a delfinek eltűnnek, majd néhány pillanat múlva közelebb bukkanak fel ismét.

Tanácsstalan vagyok, merre induljak. Csak sejtem, hol találom meg az Öreget. Az Öreget, melyet csak így neveznek erre felé, a vén, jól megtermett sonkakagylót. A tengerfenéken él, az iszapba fúrva hegyes végét, s mint egy sivatagi remete, egész életét az imának szenteli. A két kemény öblös csont lap, melyben izomkötegei és a puha teste lapul, mint két egymáshoz simuló tenyér meredezik a felszín felé. A körülötte sürgölődő halak, lomha rákok értetlenül szemlélik tartását. Hosszú évek óta mozdulatlan. Küldetése van azon a ponton, ahol az iszappal találkozik, s nem távozik egy percre sem. Megtalálta helyét. S hogy nem halott e nyugalom? Ő csendben van, de az angyal elrepült hírével. Apró csigák, élősdí férgek telepedtek meg rajta. Őket tartja el ez a megérkezett mozdulat.

Elengedem az utolsó biztosnak vélt pontomat, a csúcsosodó szikladarabot, melybe idáig kapaszkodtam, s óvatosan beljebb merészkedem. Mélyeket lélegzek, majd lendülettel elrugaszodom a sziklaperemről.

Beléptem a kapun. Uszonyaimmal erősen tempózok a hullámok erejével szemben.

Hátrapillantok. A maszkom üvegén csorgó patakocskák közt látom a szirtet, mely mögött a víz bizonyára csendes, letagadva, hogy itt a közelben valaha bejárat lett volna.

Könnyed karcapásokkal úszom, csak a lábaimmal dolgozom erősen. A hullámok szemem magasságában száguldanak felém. A találkozáskor megemelnek, s én rájuk bízom magam. Mit sem törődve tovább rohannak útjukon.

A mélységet fürkészem. Hosszan lélegzem, s egy határozott mozdulat után a felszín alatt úszom tovább. Meredek sziklafal ereszkedik a mélybe, s eltűnik a sötét homályban. Távolságban a völgy másik partján iszapos fennsík szabadul ki a végtelen sötétből.

A szikla és a víz találkozásánál, ahol a hullám megtörik, habzó, fortyogó ezüst szegély örvénylik, ameddig csak a szem ellát. Az arravetődő narancsszínű halrajokat összekuszálja, megpörgeti, s azok meglepetten iramodnak vissza a nyílt tenger felé. Öblös ollójú tétova rákok, összekuporodott sárga, vörös tengeri csillagok kapaszkodnak a rücskös falba. A tüzesen parázsló korallbokrok körül zöld fátyolba öltözött indák táncolnak, kacéran ringatják hajlékony derekukat ékszereiben pompázó gazdájuk előtt.

Megtámasztom magam egy kis sziklaszegleten, s végigtapogatom a puha szivárvány szivacsmezőt. Lábaimon az uszonyok, mint egy sétahajó lusta lapátkerekei, lassan, megfontoltan tapossák a vizet, a bámészkodásra szánt időt meghosszabbítva.

Fogytán a levegőm. Mint mikor a hajónál a szelepeket felnyitják, s a gőz akadály nélkül áramlik a

hengerekbe, s új erőre kap a lapát, úgy fújom ki az elhasználódott levegőt a tüdőmből, míg uszonyaim gyors mozdulatokkal hajtanak felfelé.

Fenn hosszan lélegzem, s a hullámok játékára bízom magam.

Lassan úszom beljebb, a part felé pillantok. A sziklákat ostromló hullámok felcsapódó fodrai távolinak tűnnek.

Aprólékosan kutatom az alattam elterülő vidéket. A sziklás part és az iszapos fennsík közötti mély árok mi mindent rejthet! Mint egy völgyben telepedett falu, melyet hajnalban elrejt a hegyek közé szorult pára.

Az élet nem állt meg. A pásztorok megnyitják a kerítések kapuit — fenn a hegytetőn csak a rozsdás vasak nyikordulását hallani —, s lassan ballagva kivezetik a mélyben megszoruló felhőből kecskéiket. Kövekről kövekre kapaszkodnak egyre feljebb, ahol a nap már felszárította a földet. A fekete kendős asszonyok, mint a fészükéből felröppenő varjak serege, indulnak tejesdészáikkal.

A hegyek közül a sivatag fölé tévedt madár számára lehet ismerős az a táj, mely fölé sodródtam. Kopár dombjaival, s az itt-ott felbukkanó, a sivatagi széltől hajladozó csenevész bokrokkal. Végtelen útja közben pillantja meg a pusztába vonult remetét. Imádkozó kezéről ismeri fel, mert csak ennyi van belőle, de a tengernek ez is elég.

Lélegzetem felgyorsul, pár csepp víz kerül a tüdőmbe. Köhögök. Hullámok emelnek hátukra, s könnyösen siklanak ki alólam. Szívem a fülemben dobog egyre hevesebben.

Az Öreg nyugodt, mozdulatlan egymásra símuló tenyerei védtelenséget sugároznak. A tengerhez imádkozik, legfőbb védelmezőjéhez, aki érte, s nem felette uralkodik.

Bosszant ez a nyugalom, türelmetlenségemet kapkodó mozdulataim jelzik. A támadásba forduló harcoshal az ingerültség a csata biztos elvesztését jelenti. Hosszú, mély lélegzetekkel nyugalmat erőltetek magamra. Tekintetemet le nem veszem a hatalmas kagylóról. Fölötte lebegek, s a hullámok sodrása ellen uszonyaim mozgásával tartom magam egyhelyben. Felmérem a mélységet. A késő délutáni fény már nehezen hatol le. A percekkel mérhető idő mintha elvesztette volna jelentőségét. Az Öreg megszakítás nélkül végzi élete imáját. Erősen koncentrálok a két kissé nyitott tenyérre, s a távolságra. Most csak Ő van...

Mély sóhajtás, erőteljes mozdulat.

Lábaimon az izmok megfeszülnek, eszeveszetten dolgoznak. Fülem pattog, homlokomra mázsás súly nehezedik. A maszkon keresztül orromat ujjaimmal összeszorítom, s erősen a lezárt üregbe fújok. A fájdalom megszűnt, a pattogások elhalkultak. Megkönnyebbülten pihenek egy pillanatra, majd tovább...

A könnyörgő kezek közelednek. „Ugyan, melyikünk megy a másik elé meghajolva? Tovább... tovább...” A gerincemen tompa nyomást érzek — levegő kellene!

„Gyűlöllek! Miért ez az alázat!” — visszhangzik bennem. Ismét könnyíteni kell a fájdalomon. Maszkom gumiperemét küszködve nyomom össze az orromon ujjaimmal, s erőtlenül fújok a pattogásokra válaszként.

„Nem magamért” — dübörög egy hang. Leguggolok mellé. Megkapaszkodom a derekában. Megadóan tűri. Félelem nélküli tekintete elviselhetetlen: a megértés villan fel benne. Lábaimmal rákulcsolódom, s tépem, cibálom. Uszonyaimmal az iszapban felhőt kavarkok, borzongva gomolyog körülöttünk, elrejtve bennünket homályos testében.

Fülemben a vér dobol, markomban a csuklója, keskeny vörös patak szivárog a szorítás alól. Nem a fájdalom, a gyűlölet.

„Öreg, engedd magad, mert veled maradok! Öreg, ne várd el, hogy engedelmesen heverjek, míg te mellettem kuporogsz összekulcsolt kézzel!”

A hang egyre távolabbról dübörög. „Nem magamért... Nem magamért...”

Száguldok felfelé, az Öreget ölelem, kapaszkodom belé, egyetlen biztos pontom a tenyere — „Ne engedj el!”

Világosodik. Tüdőmből hatalmas robajjal szakad fel a maradék levegő. A terebélyesedő gömbök pillanatokkal megelőznek, s fenn, a hullámok felett, ahol az alsó és a felső vizek találkoznak, megtörnek a sziklán, csalódottan: még nincs vége. A lila paláston hófehér fodrok táncolnak játékosan, mint a delfinek, s a szirten a hullámok robaja, mint a visszhang.

Nincsen sem mentség, sem magyarázat, csak bocsánat.

SENKI SEM FOG NEVETNI...

A kötet több közép- és kelet-európai irodalom összehasonlító vizsgálatára vállalkozik. Elsősorban cseh, lengyel és magyar anyagon mutatja be a hatvanas évek groteszk irányzatának történetét, de példákat hoz a szlovák, ukrán, litván, román, bolgár és szerbhorvát irodalomból is. Többek között olyan írók arcképét rajzolja meg, mint Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Ladislav Fuks, Václav Havel, Vladimír Páral, Tadeusz Rózewicz és Sławomir Mrozek.

Berkes Tamás

SENKI SEM FOG NEVETNI...

Groteszk irányzat a hatvanas évek közép- és kelet-európai irodalmában
GONDOLAT, Budapest, 1990. 222 old.

68,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

— Maga is katolikus? — örvendett meg a hentesné.
— Én is — felelte Viktor úr, s felvetette kék szemét, és kitérte száját, Hyrmanová asszony pedig előre hajolt, s beleeresztett egy vékony szeletke sonkát, és hagyta, hogy gyöngéden az ujjába harapjon. Ezt látva, Hyrman úr keményen megragadott egy citromot, és beleverte az egyik disznópofába.

— Bohumil Hrabal

AZ EMBER, AKI ISMERTE SAJÁT NEVEIT

Kemény Katalin

Az ember, aki ismerte saját neveit

Széljegyzetek Hamvas Béla Karneváljához
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST, 1990. 202 old.

60,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezménnyel.

Hamvas Béla a beavatás szót sem a Regényelmélet fragmentumban, sem regényeiben nem használja. Ennek ellenére nagyon is tudatában volt annak, hogy egész életműve beavatás. Mert mi is a beavatás? Az alkímiai transzfiguráció, amelyben a természeti ember, az egységből lezuhant lény „örök szellemtestét felépíti”, személylé válik. Ennek a műveletnek és folyamatnak három fő mozzanata: az evilág valótlanságának felismerése (a maszk leoldása); a káprázat valóságának átélése; végül annak a tudásnak megszilárdítása, hogy az emberi lét attól függ, aki éli — szabadság, s egyben ítélet.

PERUI KÉPES KRÓNIKA

Poma de Ayala XVII. századi rajzairól egy rég letűnt világ emberei tekintenek ránk; harcosok, papok, földművesek mindennapjaiba leshatunk be, megfigyelhetjük szertartásaikat, babonás szokásaikat, békéjükét és háborújukat, örömeiket és bánatukat.

352

A birodalom területét a földmérők osztották fel.
Mindenkinek járt föld: a Napnak, a Holdnak,
a bálványoknak, akárcsak a csecsemőknek, betegeknek,
agognak is.

Felipe Guaman
Poma de Ayala

PERUI KÉPES KRÓNIKA

Válogatta és gondozta:
Scholz László
GONDOLAT, Budapest,
1990. 210 old. 171 rajzzal

350,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

A Karnevál egész mondanivalóját a három fenti mozzanatot határozza meg, s ez az, amivel a modern szépirodalomnak minősített írások határát áttöri, visszahajlva azokhoz a hajdani mesterekhez, akiknél írás és beavatás egyet jelentett.

Összefogással a polgári szolgálatért

A történelem folyamán mindig voltak olyan katonakötelesszemélyek, akik vallási, humánus, lélektani vagy egyéb okokra való hivatkozással megtagadták a fegyverfogást vagy a katonai eskü letételét. E magatartást a hatalom általában büntette, s az ilyen nyilatkozatot tevők gyakran életüket is kockáztatták. Az általánosan kötelező sorozás múlt századi bevezetése után minden fiatal férfinak többkevesebb tudatossággal el kellett döntenie, hogy vállalja-e a fegyveres szolgálatot, vagy sem. A legkövetkezőkben elutasító magatartást néhány kisebb keresztény felekezet (Jehova Tanúi, nazarénumok, adventisták, stb.) tagjai tanúsították, akik több éves börtönbüntetést, kritikus időkben pedig a halált is vállalták meggyőződésükért. Századunkban egyre erősebbé vált az a meggyőződés, hogy a lelkiismeretükre hallgató, a fegyveres szolgálatot elutasító emberek elítélése méltatlan és igazságtalan dolog, s lehetőséget kell találni számukra, hogy meggyőződésükkel összeférő módon szolgálhassák a társadalmat. Az utóbbi évtizedekben ezért egyre több országban vezették be a polgári szolgálat intézményét, amely — általában bizonyos vizsgálat után — biztosította, hogy a fegyveres szolgálatot elutasító személyek békés munkavégzéssel támogathassák a társadalmat.

A magyar országgyűlés 1989. június 30-án a XXII. törvénnyel, a Minisztertanács pedig a július 7-i 74/1989. és 75/1989. rendelettel iktatta törvénybe, illetve szabályozta a polgári szolgálat jogát mindazok számára, akik lelkiismereti okokból, vallási, emberbaráti vagy egyéb meggyőződésük alapján nem vállalják a fegyveres katonai szolgálatot. Az első sorozás idején kb. 600 személy folyamodott polgári szolgálatért, s a kérelmek mintegy egyharmadát el is fogad-

ták. Körülbelül 17 esetről tudok, amikor az elutasított személy polgári bíróságon támadta meg a negatív határozatot. 1990. júniusában-júliusában már munkába is álltak az első polgári szolgálatosok különféle szociális és egészségügyi intézményekben, műemlék- és környezetvédelemben, kábítószeresekkel foglalkozó csoportoknál, vakok intézetében stb. A jövőben egyéb karitatív szervezetek is szeretnék foglalkoztatni őket, szó van az alkoholizmus elleni harcra való bekapcsolásukról is.

Az első lépések kielégítőnek mondhatók, az új törvény alkalmazása során kirívó szabálytalanság nem fordult elő. Mindazonáltal nagymérvű tájékozatlanság mutatkozik az érdekelt fiatalok körében. Nagyon sokan nem is tudnak erről a szolgálati formáról, mások helytelenül értelmezik a törvény adta lehetőséget. Előfordulhat az is, hogy a hivatalos szervek nem végzik munkájukat kellő alaposítással, s ezért tévedhetnek a kérelmezők kárára. Mind a felvilágosítás, mind az érdekvédelem fontos feladat, ezért a jövőben arra törekszünk, hogy megismertessük a fiatalokat jogaikkal, továbbá — ahol szükséges — segítsük őket a polgári szolgálat elnyerésében. Ezen túlmenően arra is törekszünk, hogy a szolgálat választása minél egyszerűbben történhessék, szűnjenek meg a szükségtelen adminisztratív lépcsők, legyen a szolgálat választása az állampolgárok alanyi joga, minél hamarabb teremtsük meg a polgári szolgálat nemzetközi formáját. Rövidüljön meg a szolgálat ideje, legyen előnyösebb anyagi támogatása stb.

Mindezen célok megvalósítására volt katonai szolgálatmegtagadók és jelenleg már polgári szolgálatot teljesítők kezdeményezésére két tanácsadó és érdekvédelmi csoport alakult, amelyek egymással kapcsolatot tartva kívánják előmozdítani a polgári szolgálat minél szélesebb elterjedését. A csoportok olyan támogatók jelentkezését is kéri, akik vállalnák, hogy együttműködnek a felmerülő munkák elvégzésében. Aki tehát úgy érzi, hogy a polgári szolgálattal kapcsolatban felvilágosításra vagy érdekvédelemre van szüksége, illetve ilyen jellegű tevékenységet önkéntesen vállal, jelentkezzen levélben az alábbi címek egyikén.

TETTEN ÉRT SZAVAK

Austin egy, az európai gondolkodás történetét átható, káros dichotómiát old fel. Elméletének mégsem lezáró, kérdést „lekerekítő” hatása volt a könyv megjelenése óta eltelt közel három évtizedben. A beszédaktus-elmélet a nyelvről való gondolkodás új módjait nyitotta meg a legkülönbözőbb szakmákban. Austin újra bizonyította, hogy a filozófia, legalábbis fogalmi elemzéseként ismert megközelítése, nem köldöknézó, halott diszciplína, mely saját köreiből zártan csak önmaga számára termel újabb és újabb megoldásokat. A nyelvi cselekvés koncepciója egyszerre termékenyíti meg a filozófiát és a nyelvészet absztrakt területeit, ha szabad azt mondani: a „formális tudományokat” és a tényekhez tapadó szaktudományokat.

— Pléh Csaba

John L. Austin

Tetten ért szavak

A Harvard Egyetemen 1955-ben tartott William James előadások Fordította és a bevezető tanulmányt írta: Pléh Csaba
AKADÉMIAI KIADÓ,
Budapest, 1990. 158 old.

75,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezményen

„Alba Kör” Katonai Szolgálatmegtagadók Szövetsége
1089 Budapest
Bláthy Ottó út 15.

A „Bokor” katolikus bázis-közösség hálózatából:

Csizovszki Sándor

9423 Ágfalva
Fenyő u. 24.
Csapody Tamás
1125 Budapest
Hadik András u. 21.

Merza József
1115 Budapest
Fraknó u. 4. V. em. 33.

Balogh László
4028 Debrecen
Ember Pál u. 19.

Milánkovics Ernő
3561 Felsőzsolca
Bolyai u. 11.

Kőszegi Tamásné
7632 Pécs
Hajdu Gyula u. 17. fsz. 2.

Máté-Tóth András

6723 Szeged
Szamos u. 16/B
Magyar László
8000 Székesfehérvár

Segešvári u. 51.

Demeczy Jenő

1118 Budapest

Hegyalja u. 70.

Család Alapítvány

1476 Budapest Pf. 40.

Babos István

9023 Győr

Mester u. 36.

Orbán Sándor

3527 Miskolc

Kun Béla u. 2. II. em. 1.

Kopniczky Zsolt

6726 Szeged

Hargitai u. 51/A. II. 6.

Bognár Péter

8000 Székesfehérvár

Nagyvárad u. 7.

Simonyi Gyula

8000 Székesfehérvár

Jókai u. 18.

Csikor Zsolt

A LEVEGŐT BELÉLEGEZZÜK!

Előzetesen fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy bár én itt, most a levegőszennyezésről írok, de igen nagy hiba lenne, ha megpróbálnánk a világot ilyen kategóriákra osztani. Átfogó tanulmányt, jelentést készítve mindenképpen rá kell döbbedni arra az alapigazságra, hogy minden mindennel összefügg. Ezt nem lehet elégszer elmondani, ugyanis jelen civilizációnk problémáit ennek tudatos, de többnyire nem tudatos figyelmen kívül hagyása okozta és okozza. Erre elég, ha csak egy sor olyan hazai példát említek, melyek kapcsolatát sokszor nem gondolják végig. Hévíz, dunántúli karsztvízrendszer, Bős—Nagymaros, energiatermelés, légszennyezés, üvegházhatás, klímakatasztrófa.

Ezzel meg is érkeztem az egyik globális problémához, melyet a légszennyezés okoz. A hatás alapja, hogy a légkörben feldúsuló szennyező gázok átengedik a Nap rövid hullámhosszú sugárzását a Földre, de a Föld által elnyelt és kisugárzott hő természetes viszonyát megváltoztatják. Ilyen gázok a CO₂, metán, a nitrogénoxidok, az ózon és a freonok. E hatást természetesen igen sokan próbálták számítógépeken modellezni, az eredmény pedig minden esetben azt sugallta, hogy ha a jelenlegi ütemben nő a légkör CO₂ koncentrációja, akkor a jelenlegi szint kb. a jövő évszázad közepére megduplázódik, ami 1,5—5,5 °C átlagos hőmérsékletemelkedéssel járna a Földön. Összehasonlításképpen: A legutóbbi jégkorszakban 18 000 évvel ezelőtt csak 5 °C-szal volt hidegebb a maiénál! Mióta ember él a Földön, 2 °C-nál nagyobb átlaghőmérsékletváltozás nem történt (és pláne nem ilyen sebességgel).

A számítógépes modellek többsége pedig nem is számolt a CO₂-n kívüli üvegházhatást kiváltó gázokkal, melyek kisebb koncentrációjuk ellenére

fajlagosan nagyobb hatásuknál fogva jelentősen hozzájárulnak a melegedéshez.

A légköri metánkoncentráció növekedésének (évi 1-2 %) oka ma még nem egyértelműen tisztázott. A CO₂ feldúsulásának oka viszont nyilvánvaló. A foszilis energiahordozók eltüzelése és a trópusi erdők kiirtása, mely utóbbi a lehetséges CO₂-nyelőt csökkenti. (Nem említettem itt a természetes folyamatok hatását, mert ezek önmaguktól egyensúlyban lennének.) A freon gázokat elsősorban hajtógázként használják aerosolokban, hűtőfolyadékként a legkülönbözőbb helyeken és habosításra a műanyagiparban. E gázok igen kedveltek az iparban, mivel nem mérgezőek, nem gyúlékonyak, nem korrozívok, két bajuk van „csupán”, ez az egyik az előbb említett üvegházhatás, a másik pedig az ózonréteg bontása.

E gázok feljutva a sztratoszférába a Nap ultraibolya sugárzásának hatására katalizálják az ózon bejutását. A pontos reakciómechanizmus ma még vitatott, de a hatást ma már egyértelműen elismerik. (Itt meg kell jegyezni, hogy azonos, de még kevésbé ismert hatással gyanúsítják a brómtartalmú és a NO_x vegyületeket is.) A jelenlegi tendenciákat figyelembe véve a NASA becslése szerint 2050-ig a Földet borító ózonpajzs 10%-kal csökken. Az ózonréteg vékonyodását először pár éve műholdról észlelték egy augusztustól decemberig tartó 40%-os csökkenés formájában az Antarktisz felett, de ma már leírtak vékonyodást Grönland, Kanada, sőt Európa felett is. Hogy miért baj ez nekünk? A sztratoszférikus ózonpajzs védi meg a Földet a nagyenergiájú ultraibolya sugárzástól. 1% ózonszűnés a káros sugárzás növekedése miatt 5% bőrrákemelkedést okozna, károsítaná a műanyagokat, festékeket, a globális ökoszisztémára gyakorolt gyakorlatilag ismeretlen hatásáról

nem is szólva. A veszély nagyságának illusztrálásához: a világ freon termelése kb. 1 millió tonna évente. A gázok, melyek csak katalizálják az ózon bomlását, akár 100 éven át is a levegőben maradhatnak, és a sztratoszférába jutásuk akár 30-40 évet is igénybe vehet, ami pedig azt jelentené, hogy a termelt freonok jórésze még úton van, el sem érte az ózonpajzsot.

Eddig az egyszerű ember szemével nem észlelhető károkról írtam, most térek rá a közvetlenebbül észlelhető, egyszerűbben mérhető és talán ismertebb hatásokra.

Valószínűleg mindenki hallotta már a savas eső kifejezést, bár egzaktabb lenne, ha savas ülepedésről beszélnénk, mivel a savasodást okozó vegyületek kb. fele száraz ülepedéssel éri el a földfelszínt.

A savasodásért elsődlegesen felelős gázok a kén és a nitrogén oxidjai. Forrásaik a természetes forrásokon kívül (hiszen ezek működése nem borítaná fel az egyensúlyt) a fosszilis energiahordozók elégetése az iparban, háztartásban, közlekedésben. A kén elsősorban a kéntartalmú szerek, olajok elégetésekor szabadul fel SO_2 formájában, az NO_x -ok pedig elsősorban a levegő nitrogénjének nagy hőmérsékleten bekövetkező oxidációjából keletkeznek. (A szenek S-tartalma 1-4%,

a kőolajoké 0,1-2%) A kibocsátott NO_x és SO₂ végső soron salétrom, ill. kénsavvá alakul.

A savasodás direkt és indirekt módon pusztítja a növényzetet, élővilágot. A SO₂ kénsavvá alakulva a levélben pl. a növényeknek nélkülözhetetlen klorofillt roncsolja elsősorban. Indirekt hatás például a mérgező nehézfémek oldhatóvá tétele, melyek így bemosódhatnak akár ivóvizeinkbe is.

Az erdőpusztulásért és tavak elsavanyodásáért elsősorban az ipari, erőművi kibocsátások felelősek, mert a szennyezők a közvetlen környezet védelme érdekében magasra épített kéményeken át messzire elsodródó légrétegekbe kerülnek. (Pl. a skandináviai savasodás egyik legnagyobb forrása a Brit szigetek.) Az ipari kibocsátások csökkentésére ma elsősorban különböző, viszonylag költséges szűrőberendezéseket alkalmaznak, bár igen jó eredményt hozhatnak a tüzeléstechnikai módosítások is. (Magyarországon ilyen jellegű berendezést máig sem építettek be egyetlen erőműünkbe sem.) Az egyetlen valóban hatásos mód (különösen, ha figyelembe vesszük a semmilyen technológia által nem kiszűrt, üvegházhatást okozó CO₂ kibocsátást is) az elégetett tüzelőanyagok mennyiségének csökkentése, az energiafelhasználás racionalizálása és visszafogása.

A légszennyezés problémája leginkább a városokban merül fel, ahol a város fajtájától függően a sűrűn telepített (főleg nehéz- vagy vegy-) ipar illetve a közlekedés a fő források. Ezen helyeken a szennyező források sűrűségéhez gyakran a település szerkezetének köszönhető kedvezőtlen hatások is hozzájárulnak, melyek nehezítik a légcserét, a szennyezés eltávolítását. Ilyen szennyezett levegőjű területeken él hazánk lakosságának több mint 40%-a!

SZMOG

A szmog az az eset, amikor az általában „csak” szennyezett területen hosszabb-rövidebb ideig a szennyezés különösen feldúsul. E különbség definiálására szolgálnának az általános imissziós normák és a szmogriadó határértékek.

	SO ₂ (μg / m ³)	CO (μg / m ³)	NO _x (μg / m ³)
Készülts.	800	30 000	600
I.	1 600	60 000	1 200
II.	2 400	90 000	1 800
III.	3 200	120 000	2 400

A budapesti szmogriadó határértékei

		SO ₂ (μg/m ³)	CO (μg / m ³)	NO _x (μg/m ³)
Kiemelt védett	éves	30	1000	50
	24 óra	100	2000	70
	30 p	150	5000	85
Védett I. lakott	éves	70	2000	70
	24 óra	150	5000	85
	30 p	500	10 000	100
Védett II. csak ipari	éves	150	5000	120
	24 óra	500	10 000	150
	30 p	1000	20 000	200

Általános magyar imissziós normák

Egy mérő gond

Budapest levegőjének minőségét a KÖJÁL által üzemeltetett 24 mérőpontos imissziómérő hálózat méri. Ezt egészíti ki egy 8 mérőhelyes telemetrikus hálózat. Az előbbi napi vagy még hosszabb idejű átlagmintákat mér [kén-dioxid (SO₂), nitrogén-oxidok (NO_x), korom és ülepedő por], így gyakorlatilag csak a szennyezés területi eloszlására szolgáltat adatokat, a napi ingadozásokat nem tudja követni, és az adatok értékelése is viszonylag hosszú időt vesz igénybe. A napi ingadozás követésére, az esetleges szmoghelyzet kialakulásának megítélésére a 8 mérőhelyes telemetrikus (azaz a mért adatokat egyből egy központi számítógépre továbbító automatikus) rendszer lenne hivatott.

A gond e hálózattal többrétű: Elavult mind a műszerpark, mind az egész rendszerre szervező számítógép, így rendszeres a meghibásodás. A telepítési pontokat két tényező határozta meg: A WHO ajánlása egy általános felmérő rendszer telepítésére (tehát nem egy szmog esetén riasztó rendszerre), valamint a posta telefonvonalai. (Az utóbbira mi sem jellemzőbb, mint, hogy pl. a csepeli állomás a '89 éveleji botrányos szmog során kapott csak telefonvonalat, előtte évekig állt a helyén hiába.)

Az említett kritikus időszak, valamint a fellépő környezetvédő szervezetek tiltakozásai hatására végül is a rendszer teljes cseréje mellett döntöttek. Az ehhez szükséges kb. 80 millió Ft-ot a Fővárosi Tanács és a Szociális és Egészségügyi Minisztérium fedezi. A mérőrendszer kiválasztásának elbírálását segítő a Tanács egy szaktanácsadói testületet hívott össze, melyben szakértők, valamint az érintett állami szervek és független környezetvédők képviselői is helyet kaptak. E testület munkája azonban ezidáig gyakorlatilag a témáról való beszélgetésre korlátozódott, mivel a konkrét javaslattételhez hiányzik a megalapozott szakvélemények egy jelentős része. (Így pl. a dec. 13-i ülés elmaradt, mivel a KÖJÁL az előző ülés állásfoglalását figyelmen kívül hagyva, nem készítette el előterjesztését.)

A magyar imissziós normák a nemzetközi összehasonlításban is megállják helyüket, míg a szmogriadó határértékei kissé magasnak tűnnek. (Az előbbit az bizonyítja, hogy Budapesten ezen normákat rendszeresen túllépi a szennyezés – lásd táblázat –, az utóbbit pedig az, hogy az 1989. január–februári szmog idején még a készültség sem lépett életbe.)

A szmog kialakulásának elsődleges oka természetesen maga a szennyezés, de közvetlen kiváltója valamilyen meteorológiai ok, ami a szennyezőanyagok eltávozását akadályozza. Ennek legfőbb meghatározója pedig az ún. inverziós réteg, ami

A rendszerről annyi azonban már most elmondható, hogy nagy valószínűséggel 1 mozgó és 8 rögzített állomásból áll majd, melyek a meteorológiai tényezőkön kívül SO₂, CO, NO, NO₂ és por mérését végzik. Újdonság, hogy az állomások egy része ózon és két állomás szénhidrogének mérésére is alkalmas lesz. A mérőhálózattal szerves egységet képez majd az új számítógépes központ, amely alkalmas lesz az adatok — remélhetőleg az eddigieknél szélesebb körű — feldolgozására is. Igen valószínű továbbá, hogy a rendszer mentesül a telefonvonalak okozta kötöttségektől, mivel a kapcsolatot rádió biztosítja majd.

A rendszer megbízonyatlanabb pontja ezek után a mérőhelyek kijelölése marad, ami pedig alapvetően befolyásolja a mért tényezők reprezentativitását. A pontok kijelölése sajnos előreláthatólag sokkal inkább az illetékes szakértők véleményén alapul majd, és nem objektív, a célra irányuló kutatások eredményén. Budapest részletes, a légmozgásokat is megfelelően figyelembe vevő, levegőszennyezettségi modellje ugyanis gyakorlatilag nem áll rendelkezésre. Ez utóbbi okból célszerű lenne az állomásokat könnyen mozgatható módon telepíteni, hogy a mérőhelyek esetleges módosítása az említett — a szmogriadóterv teljes átdolgozásához is feltétlenül szükséges — modell kidolgozása után ne ütközzön akadályba.

Mód lesz továbbá a mért szennyezettségi értékek folyamatos, a járókelők számára történő kijelzésére is, de ennek módját illetően még viták folynak. Hasonlóan nem tisztázott még, hogy a rendszer két feladata: az általános adatszolgáltatás és a szmog esetén történő riasztás közül melyik az elsődleges. E két ponton a független környezetvédők álláspontja: A kijelzés minden egyes mérőponton és közérthetően (pl. az egészségügyi norma százalékában) kell történnjen; a rendszer feladatai közül pedig a szmog esetén történő riasztás az elsődleges, hiszen a szennyezettségi modell ezen adatokon kívül az emissziós források, valamint a 24 pontos mérőhálózat és kiegészítő mérések eredményei is támaszkodhat.

Cs. Zs.

tulajdonképpen egy, a levegő keveredését gátló bura, és akkor áll elő, ha egy hidegebb légréteg fölé melegebb kerül. E keveredésgátló bura lehet egészen a talaj közelében, de akár igen nagy magasságban is. Magassága napszakonként is változik, és előfordulhat több bura egymás felett is.

Közúti mérések esetén a határérték túllépések		
	gyakorisága %	mértéke gyakran
Ólom (Pb)	99,5	10 x
Szénmonoxid (CO)	83,6	2 - 3 x
Formaldehid	68,6	5 - 7 x
Policiklusos	35,9	
NOx	11,0	

A szmognak két típusát szokták megkülönböztetni. Mindkettőt arról a városról nevezték el, ahol eleinte leggyakrabban tapasztalták. Az ún. londoni típusú szmog nálunk télen fordul elő (mint pl. 1989. január–február, 1990. január). Fő alkotói a fűtésből és ipari tevékenységből eredő SO₂, por és korom. Ezek mellett nagyvárosainkban télen is igen magas szintet érhet el a gépjárművekből származó CO, NOx, szénhidrogének, ólom és a dízelmotorokból szálló korom.

Elsősorban nyáron, a napsugárzás által kiváltott kémiai reakciók során alakulhat ki az ún. fotokémiai vagy Los Angeles-i szmog. Tisztábbnak tűnik a londoninál, mert nem kormos, de súlyosabb esetekben a levegő kissé barnásnak tűnhet.

Kialakulásának feltétele a gépjárművek szennye; a NOx, CO és a szénhidrogén származékok. A kémiai reakciók során ezekhez járul még a keletkezett ózon (az ózon csak a sztratoszférában hasznos, itt lenn súlyos mérég) és további, igen reaktív rákkeltő vegyületek is megjelennek.

A városok problémájának megoldása három területet kell felöleljen: Az ipari üzemek megregulázását, a lakossági fűtés földgázra vagy távfűtésre való átállítását és a közlekedés radikális reformját. Mivel Budapesten egyértelműen az utóbbi a fő gond, a következő cikkben ráközelítünk.

A közlekedés az egész fejlett(?) világ gondja

Az egyik alapvető probléma a magánautók igen széles körű elterjedtsége, sokak szemében egyenesen létszükségletté válása. E folyamatot tulajdonképpen nem is olyan nehéz megérteni, elég ha azt a független szabad mozgást említtem meg, amit az autó nyújthat tulajdonosának. A szekérről, lóhátról sőt sokszor a vonatról a gépkocsi használatára való áttérés így tulajdonképpen beilleszkedne a közlekedési eszközök fejlődésének évezredek sorába, ha nem lenne egy, de éppen elég súlyos ok ez ellen. Ez pedig nem más, mint az, hogy eltérően a többitől, e „fejlesztési eredmény” használata során közvetett és közvetlen károk sokaságát okozza. A személyautó tulajdonképpen ugyanannak a szakbarbár gondolkodásmódnak a megtestesítője, mint a bős—nagyvárósi vízügyi emlékmű. E szakbarbárság annyit tesz, hogy CSAK a kitűzött cél (szabadabb, kényelmesebb közlekedés, ill. áramtermelés, hajózás) elérését vizsgálja, figyelmen kívül hagyva más, korántsem célzott hatások elérését. Sokszor mondják nekem, hogy az autó azért mégiscsak az emberiség nagy találmánya. Válaszom erre rendszerint: És ennek javított változatai a busz, a vonat, továbbá a villamos, metró, trolis, villanyvonat, az egyszerűségében nagyszerű kerékpár, és a legegyszerűbb „találmány” a láb.

Azt, hogy e találmány „mellékhatásaitól” túlünk nyugatra a „tökéletesített autók” használói sincsenek elragadtatva, azt az European Youth Forest Action (EYFA) nemzetközi környezetvédelmi szervezet javaslata során keresztül mutatom be, a pontokhoz magyarázatokat fűzve.

Javaslat egy új európai közlekedéspolitikára

Az EYFA közlekedési csoportja által 1989—90-ben elfogadott követelések.

— A személy- és teherautóforgalom számtalan környezeti hatása miatt a közlekedési rendszert soha nem lehet közutakra alapozni, bármilyen kibocsátás csökkentő eljárást is alkalmaznak.

Gondoljunk csak pl. a fosszilis tüzelőanyagok elégetésekor mindenképpen felszabaduló CO₂ által keltett üvegházhatásra.

— A közlekedést (teherautó, autók, repülőgépek, hajók, vonatok) Európában összességében csökkenteni szükséges.

Hiszen mindez energiát fogyaszt, és jelenleg nem vagyunk képesek energiát környezetkárosítás nélkül előállítani, csak természetes úton pl. zsírskenyér elfogyasztásával.

— a közúti közlekedést Nyugat-Európában legalább felére kell csökkenteni.

— A közúti közlekedés növekedését Kelet-Európában meg kell akadályozni.

A közlekedési ágak más arányú és hatékonyabb kihasználásával vonat, tömegközlekedés ez még az összeforgalom jelentős csökkenése nélkül is elérhető.

— Ne épüljön több út, autópálya, városi körgyűrű. Nyugat-Európa számtalan útjának példája mutatja, hogy a zsúfoltság „enyhítésére” épülő utak megépülése után a „tehermentesített” utak forgalma nem csökken, az új utak csak további forgalmat vonzanak, ami a további útépitések „alapjául” szolgál. Az alább közölt levél ennél árnyaltabb megfogalmazása nem mond ennek ellent, mivel, ha megfelelően korlátozzák a tehermentesített utak forgalmát, az új körgyűrű védheti a városok egészségét. De a természet egészségét ez sem!

— Kerékpárutakat kétpályás utak helyett, több gyalogos zónát! Növeljék a villamos, busz, földalatti vonalak számát. Növeljék annak lehetőségét, hogy a gépkocsit a külvárosokban leparkolva tömegközlekedésre lehessen át szállni.

— A légiközlekedést Európán belül 90%-kal csökkenteni kell!

A repülőgép nemcsak az elszállított utas, ill. áru mennyiségre felhasznált üzemanyag és kibocsátott szennyezés mennyiségében vezet, de e szennyezést nagy magasságokban bocsátja ki, ahol ez a légkör normális folyamatait súlyosan károsíthatja.

— A max. megengedhető sebesség autópályákon 90, városokban 30 km/h lehet!

90 km/h — mert ezen a legkisebb a személyautók 1 km út megtétele alatti szennyezése.

30 km/h — mert ez értelmetlenné teszi az autózást ott, ahol gyakorlatilag az összes célpont könnyen elérhető tömegközlekedéssel is.

- A közlekedés használói fizessék meg a környezetben és az emberi egészségben okozott kárt.
- Emelni kell az üzemanyagárakat, melyből viszont a tömegközlekedés támogatandó.

Jelenleg a gépjárműhasználók csak a benzin előállításának és az utak fenntartásának költségeit fizetik, a többi költség el van osztva egyenletesen az összes állampolgár között. Ez nálunk 100%-ig

EURÓPA ÉS KÖZLEKEDÉSE

(levél Európa kormányaihoz)

A nyugat-európai országok tapasztalatai megmutatták, hogy az autók műszaki fejlesztése és a katalizátorok használata csak szükséges, de nem elégséges környezetünk és egészségünk romlásának csökkentésére. Kimutatták, hogy az egységes európai piac megnyitása a gépjárműforgalom növekedését fogja eredményezni, hacsak szigorú korlátozásokat nem léptetnek életbe. Európa egészének kívánatos megnyitása pedig megsokszorozhatja e negatív hatásokat.

Az aláíró szervezetek felismerték, hogy a forgalom mennyisége Keleten és Nyugaton ki fog egyenlítődni. E kiegyenlítőző szint elfogadható nagysága a forgalom csökkentésére irányuló intézkedéseket követel Nyugaton és szintentartást Keleten.

A kelet-európai változásoknak köszönhetően ezen országoknak jó esélyük van, hogy elkerüljék a Nyugat hibáit. Így az aláíró szervezetek Európa különböző régióiból ebből a célból a következőket javasolják.

1. El kell kerülni további autópályák építését, mivel ezek csak nagyobb forgalmat vonzanak az utakra.
2. Jobban ki kell használni a létező víziutakat áruszállításra.
3. Támogatni kell a tömegközlekedés minden formáját, fejleszteni a vasúthálózatokat.
4. A városi körgyűrűk építése is kerüendő, mivel akár csak más autópályák, a forgalom növekedését okozzák, hacsak szigorú korlátozásokat nem vezetnek be a belső városrészekben.
5. Fejleszteni kell a kerékpározási lehetőségeket bicikliúthálózatok kijelölésével.

Kérjük a nyugati kormányokat, hitelezőket és befektetőket, hogy ne támogassanak olyan terveket Kelet-Európában, melyek csak a helyzet romlásához vezetnének. Kérjük viszont, hogy segítsék elő ezen célok elérését mind Nyugat-, mind Kelet-Európában.

Kifejezzük szándékunkat, hogy társadalmi támogatás szervezésével segítjük e célok elérését.

igaz, a relatív magas benzinárak miatt, de a befolyt összeg egyáltalán nem a problémák megoldására fordítódik.

- Szigorú kibocsátási normákat kell előírni egész Európában.

Jelenleg az USA előírásai a legszigorúbbak, a nyugat-európai normák enyhébbek. A mi előírásaink meg úgy vannak igazítva, hogy a rossz keleti koscsik is lazán teljesíthessék azokat.

- Mérőrendszereket kell telepíteni a szennyeződés jelenlegi szintjének és az intézkedések hatásának mérésére.

— A maximális teherautó rakomány 28 tonna lehet. Nagy tömegű árut még jobban megéri vasúton szállítani, másrészt a nagy teherautók általában jobban szennyeznek. Pl. a jelen trendek alapján 2020-ra a közúti NOx kibocsátás 2/3 része (kb. azonos a mai összkibocsátással) a kamionok számlájára lenne írható.

- A helyi termelésen alapuló decentralizált rendszereket meg kell őrizni, illetve felújítani.
- Árut nem szabad csupán költségelnyök miatt szállítani.
- A jelenlegi tervek szerinti közös európai piac ellentmondásban áll a forgalom csökkentésével. Mivel a szállítás szabadsága egy alapelv.

A fenti három pont ugyanarról szól. Elsősorban vám, adó és egyéb pénzügyi előnyök miatt a termelés szétaprózott. Egy áru a gyártás során sokszor több várost, sőt országot is megjárhat. Ezt nevezik krumpli szindrómának is egy szemléletes példáról: A krumplit Németországban termelik, Olaszországban mossák, Franciaországban sütik és csomagolják, majd ismét Németországban fogyasztják. Ehhez szorosan kapcsolódik a „just on time” termelési mód, amikor az alapanyagot nem raktározzák, az épp időben érkezik kamionnal. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a raktár az utakon van, teherautók formájában. E helyett nagyobb tételek vasúti fuvarozása lenne megoldás, ami egyben bizonyos raktári készleteket is igényel a szállítás kiegyensúlyozására.

- Az EYFA támogatja a nemzetközi környezetvédelmi kooperációt, az európai kapcsolatok, a kultúrák cseréjét.

Ez a pont azért került az előzőek után, mert szükséges kijelenteni, a félreértések elkerülésére, hogy nem az emberek elszigetelése a cél, hanem csak a felesleges forgalom csökkentése, ill. áttelése környezetbarátabb módokra.

- Az európai országok közös erőfeszítéseire van szükség a közlekedési problémák környezetbarát megoldásához.

- A Nyugat csak környezetbarát ipart támogat-
hat akár pénzzel, akár technológiával.
- Nem szabad nyugati pénzzel kelet-európai
autópályaépítést támogatni, de szükség van a
vasút és a tömegközlekedés fejlesztésére.

*E pontok elsősorban a keleti országok védelmé-
ben születtek, mivel nagy a veszélye annak, hogy a
nyugati tőke nyomására, ugyanazon túl és félrefej-
lesztések történnek majd meg nálunk, amik Nyu-
gaton már nyilvánvalóak.*

- A tömegturizmust nem szabad vonzóvá tenni.
- A turisták hagyják otthon autójukat. A ven-
déglátó ország környezetét sem szabad káro-
sítani. Az úthálózat nem szolgálhat sem ki-
rándulási célokat, sem egy egyszeri esemény
céljait (pl. olimpia vagy világkiállítás).

*E pontok elsősorban a Bécs—Budapest világhiál-
lítás miatt igen fontosakká válnak nálunk is. Az
egy alkalom nyomására épített utak az esemény
elmúltával ismét csak a helyi forgalmat vonzzák.
A turisták számára is vonzóvá és használhatóvá
kell tenni a tömegközlekedést.*

- Egy-egy terület lakosait beleszólási jog illesse
meg a közlekedési kérdésekben.

*Mivel senki sem szereti az orra alatt pöfögőket, ez
szükségszerűen — bár kompromisszumokkal, de
— a forgalom csökkentéséhez kell, hogy vezessen.*

- A gépjárművek reklámozását be kell tiltani,
olyannak kell őket mutatni, amilyenek valójá-
ban. Évente tízezreket ölnek meg és hozzájá-
rulnak bolygónk klímájának felborításához is.

Akár csak a cigaretták ügyében hozott döntések.

- Az embereket tanítani kell, tájékoztatni őket
az autók negatív hatásáról. A kerékpározást
és a tömegközlekedést elő kell mozdítani.

A VÁROSI KÖZLEKEDÉSRŐL:

● A városok nem valók átmenő forgalomra
*Vigyázat a körgyűrű önmagában olyan félmegol-
dás, ami csak ront a helyzeten! Ez a pont egyéb-
ként alkalmazható a városok egyes részeire is.*

- A legtöbb probléma a belső városrészekben
halmozódik fel, ahol a forgalom a legsűrűbb
és a negatív hatások a legközvetlenebbül ve-
szélyeztetik egészségünket.
- A tömegközlekedést leghatásosabban a sū-
rűn lakott városokban lehet kihasználni.
- Az autóhasználat csökkenthető.

1. Városi körgyűrűk építésének elkerülésével.
*Lásd a korábbi megjegyzéseket a belső korláto-
zásokról.*

2. Várostervezési eszközökkel csökkentve
az utazási szükségleteket. (A munka-, vá-
sárló és lakóhelyek közel kell eszenek
egymáshoz.)

3. Az autóhasználat korlátozásával

- a) fizikai korlátozások:
 - megnehezíteni a parkolást a belső vá-
rosrészekben. (Természetesen az ott
lakók számára nem. Így nem lesz érde-
mes kocsival a központba menni.)
 - alacsonyabb sebességhatárokkal
 - kényelmetlen, nem vonzó út kialakítással
 - a keresztforgalom akadályozásával, a
várost a kocsik számára csak néhány
ponton átjárható zónákra osztva

*Az utóbbi három pont célja, hogy kényelmetlenné,
ésszerűtlenné tegye a személyautó használatát a
városban. A pénzügyi korlátozások magukban
csak újabb szociális igazságtalanságokat táplál-
nának.*

- autómentes területek kijelölésével

*Vigyázat, ezt ésszerűtlenül csinálva csak odébbtol-
juk a forgalmat!*

- b) Gazdasági eszközökkel:
 - emelve az üzemanyag árát
 - emelve az adókat
 - emelve a parkolási díjakat

*A befolyt összegből pl. a tömegközlekedés támo-
gatandó!*

4. A tömegközlekedés fejlesztésével:

- olcsó díjakkal (nem úgy mint a magyar
áremelésekkel)
- gyors és flexibilis rendszerrel, mellyel
a boltok, hivatalok, munkahelyek jól
elérhetők
- a hálózatról alapos és pontos informá-
ciót kell nyújtani.

5. A kerékpározás előmozdításával:

- új kerékpárutak kijelölésével

*A kerékpárútnak korántsem kell feltétlenül a fő
autóutak mentén lennie. Olyan hálózatot kell ki-
építeni (ill. sokszor csak kijelölni!), melyen ugyan-
úgy el lehet jutni mindenhová, mint pl. tömegköz-
lekedéssel.*

A FOLYÓK ÉLNI AKARNAK

Nem tudom, szokás-e vallomást tenni egy könyv előszavában, elmondani, hogy én, aki suttyó kölyök korom óta éitem-haltam a horgászatért s a vízparti csavargásokért, és kieszeltem mindenféle fondorlatot, hogy a halat horogra kerítsem — megcsendesedtem. Még mindig szívesen kiülök a víz partjára, s fogom a botot rendületlenül, de már nem a halfogás az elsődleges, hanem a csendes szemlélődés. A horgászbotra csupán azért van szükség, mert nélküle hogyan magyaráznám meg, ha megkérdeznék valaki, miért kuporgok a vízparton.

...miről is szól ez a könyv. Folyóinkról: a Dunáról, a Tiszáról, a Körösökről, a Rábáról és a Dráváról. Megpróbálok képet festeni arról, hogy az elmúlt negyedszázadban milyen változások mentek végbe a folyók életében, és hogy a változás érzékelhetőbb legyen, olykor vissza kell nyúlnom az elmúlt századokba is.

Kácsor László

A FOLYÓK ÉLNI AKARNAK

Gondolat Kiadó,
Budapest, 1990. 233 old.
132 db fekete-fehér fénykép,
16 színes oldal, térképmellékletek

290,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

M. Schwandter 1798-ban megjelent statisztikai kiadványában olvashatjuk: "... de hát a lomha Tisza tudvalevőleg nemcsak Magyarország, hanem egyáltalán Európa leghaldúsabb folyói közé tartozik, s nem ritka dolog még napjainkban sem, hogy a szegedi piacon 1 aranyért száz darab szép pontyot adnak..."

Ez a gazdagság a XIX. század legelejére már legendává magasztosul, mert a fogások erősen visszaesnek. Répássy Miklós a következőkben látja a halállomány megfogatosításának az okát:

"... a Tisza megrendszabályozása befejeztetvén, csak folyton-folyvást hanyatló halászatról beszélhetünk. Az okok annak alapján, a mit a halbőség magyarázatául előadtunk, könnyű rámutatnunk. ..."

VÖRÖS KÖNYV

BARNAMEDVE (Ursus arctos)

Holarktikus elterjedésű, hiszen az Észak-Amerika északnyugati részén előforduló grizzly medve (U. arctos horribilis) és a kodiak medve is (U. arctos middendorfi) e fajhoz tartoznak. A törzsalak (U. arctos arctos) Euráziában található. Nyugat-Európa nagy részéről kipusztult, kis izolált állományok csak a Pireneusok és az Alpok egyes részein maradtak fenn. Viszonylag nagyobb számban él Skandinávia északi felén (kb. 1000 példány), a Kárpátokban (ebből pl. Csehszlovákiában kb. 600 példány), illetve a balkáni országokban. A világgallomány legnagyobb része a Szovjetunióban van (kb. 70 000 db, ebből az Európai részen mintegy 10 000 db). Előfordul még Japánban (kb. 4000 példány) és Mongóliában is. További három alfaja él Kis-Ázsiában, illetve a Himalájában és Thien-Shanban.

Magyarország mai területéről a medve kipusztulásának időpontját nem ismerjük, de a középkorban még közönséges volt. A Vörös Könyvbe való felvételét az indokolja, hogy századunk harmincas éveiben Jósvald környékén volt egy visszatelepítés, és az Északi-középhegységben néhány alkalommal Szlovákiából átjövő példányok is előfordultak. Ilyen volt 1983-ban a Börzsöny hegységben lelőtt hím is. Esetleges jelenlétét nagy, az emberéhez hasonló, de elől és a talpon jóval szélesebb, ötujjú lábnyomáról vehetjük észre, amelyen a hosszú karmok hegyének lenyomatai is jól látszanak az ujjnyomok előtt. Őrüléke általában lepényszerű, mint a szarvasmarháé, amelyben a fogyasztott növényi táplálékra (fű, szára, szederlevél, fenyőtű, málna, makk, gabona és más magvak) utaló részek láthatók.

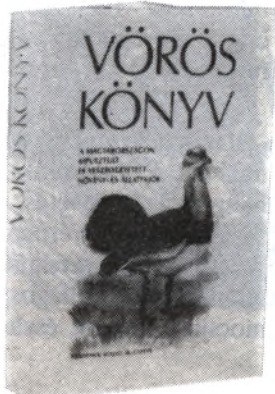
A Nemzetközi Természetvédelmi Unió kezdeményezésére a hatvanas években kezdődött el a nemzetközi, regionális vagy nemzeti vörös könyvek, vörös listák összeállítása. Felvetődhet a kérdés, hogy miért nevezték el ezeket "vörös"-nek. E névnek szimbolikus jelentősége van, gyakran használják a veszély színeként. A vörös a közlekedésben például azt jelenti: állj meg, ne menj tovább, mert veszélyben vagy! A vörös könyvekben felsorolt fajok esetében ugyanezt szimbolizálja: Ember, állj meg a fajok további pusztításában! Ne tüntesd el ezeknek a fajoknak az élőhelyét, ne gyűjtsd be azokat, ne vadásszál rájuk, ne használd tróféájukat divat- vagy élvezeti cikknek! Ezek a fajok elérkeztek a pusztulás határára. Védelemre, támogatásra szorulnak. Állj meg! Ne menj tovább! Magadat is veszélybe sodrod!!!

VÖRÖS KÖNYV

A MAGYARORSZÁGON KIPUSZTULT ÉS VESZÉLYEZTETETT NÖVÉNY- ÉS ÁLLATFAJOK
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST, 1990. 360,- old.

898,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezményel.

Az állandósult állapot felé

A biorégiókról

Az angolszászok még a futurológiában is mélyesen protestánsok: prognosztikai szókinsüket prédikátoroktól (nem véletlenül próféták utódaitól) vett képek ékesítik. A WFS évtizedenként újra publikált jövő scénáriójának a Pilgrims' Progress nevet adta. A jövőkutatás technokrata-civilizáció párti irányzata úgy demonstrálja a tradíciók folyamatosságát, hogy John Bunyan baptista evangélizátor 1678-ban írt művének címét „A zarándok földi útja ebből a világból a másikba” idézi a már említett célt szolgáló allegorikus grafikája fölött.

Nézzük most a mellékelt posztert. „Honnan hová tart a világ?” hangzik el a kérdés a bal felső sarokban. S a híd után a válaszutak...

A technológiabarát tudomány tehát ezt a víziót látja: a korlátlanul növekvő szükségleteket korlátlan növekedés útján kell kielégíteni változatlan világstruktúrával. Ez a legkorszerűbb adatfeldolgozási módszereket alkalmazó prognosztika nem filozofálgat, hanem számba veszi a nyers tényeket, helyzeteket, alkalmazva rájuk a vastörvényeket. Figyeli, elemzi az embert, ezt a szükségleteket hordozó szervezetet és adottnak veszi, hogy a szükségletek korlátlanul nőhetnek, ésszerűek, állandóak, könnyen átláthatóak. Észleli ugyan a riasztó jeleket: a melegedést, a fullasztóan mocskos levegőt, egész régiók katasztrófával fenyegető állapotát. Egyidejűleg azonban nyugtató érveket, adatokat keres arra, hogy mindez folytatható úgy, ahogy eddig. Elismeri, hogy energia és nyersanyag falás helyett jobb lenne energia-, nyersanyag körforgás, energia visszaforgatás. De ezt a körforgást-visszaforgatást ugyanazzal az energiafaló technikával és korlátlan növekedést gerjesztő gazdasággal akarja elérni, mint ami reánk hozta a riasztó jeleket. Még az alternatív energiafelhasználás eszközeit is. Itt állunk az útelágazásnál, topogunk egy helyben. Küszködünk a bennünket gyöttrő szükségletekkel. Ezek ugyanis már régen nem természetesek, hanem kórosak: könnyen, gyorsan akarunk dúsgazdaggá és antiszociálissá válni és a glóbuszt személyes mohóságunk egyszerű eszközévé tenni.

Ezért aztán az örületig fokozzuk a versengést, kifejlesztve ennek összes vágó, szűrő és bővítő fegyverét, az erőszakosságot, a gyors felfogást, a szemfényvesztési, manipulálási képességet. Miközben rettegünk a lemaradástól, a rossz döntésektől, az elvárásoknak meg nem feleléstől, az elszegényedéstől, kioperáltatjuk magunkból a jószágot, az állhatatosságot és minden más jót, amit örököltünk, hogy magunkba szedhessük az éppen aktuálisat. Lengünk ingaként a szélsőbalból a szélsőjobbra, a közösségi egészségből a féktelen önmegvalósításba és vissza.

Fegyverkezünk versenyképességünk megőrzése végett, hogy az úrrakétarendszerek árnyékában töröljük magunkból a kiszámíthatatlan jövőt, hogy utat engedhessünk a leginfantilisebb és legkezedtelegesebb kívánságaink azonnali kielégítésének. Párosodunk mértéktelenül, zabálunk pukkadásig és közben megfélemlünk az ikrarakásról, az ikragondozásról, akárcsak a halastóban tenyésztett halak.

Menekülünk a magányosságból a zajba, bele-süketülünk decibellekbe és már régen nem tudjuk a jót a rossztól megkülönböztetni. Tagadjuk a rangsort, a tekintélyt, szóval hátráltalanul demokratikusak vagyunk, de identitás zavarunkban nem tudjuk hová tenni magunkat. Röhögünk ásatag őseinken, ezeken a rozsdás forgópisztolajokon, valahonnan a civilizáció magaslatairól nézünk le rájuk és közben sóvárogva várjuk, hogy valaki alaposan helyre tegyen bennünket, hiszen mi magunktól csak azt tudjuk, amit a tömegkommunikáció egy adott napon belénk sulykol. A lelkünk mélyén azért rémlik, hogy az agyunkba pumpált infók nem igazságosak, nem igazi bölcsesség és csak a dioráma két végállomásának valamelyikére fuvaroz át.

De hát úrrakéta ide, úrrakéta oda, szakadatlan nő a kultúránk, hiszen városiasodunk — hangzik az ellenvetés. Igen, városiasodunk: beszéljük a magasvérnyomást, az örökletes zsugorvesztést, a korai szívinfarktust és asztmát. Nézünk felfelé, de a csillagos ég helyett toronyházakat, mocskos levegőt észlelünk. Mégis hosszabbodik

az emberi élet és egyre tovább őrizzük meg fiatal-ságunkat! Igaz: kedélytelen, türelmetlen gyerekek maradunk, követelve az azonnali kielégülést és az újabb és újabb izgalmi helyzeteket. Nem figyelünk másokra, nem elemezzük önmagunkat, nem gondolkodunk fogalmakban, csak sztereotípiákban. De hát leráztuk magunkról a konvenciókat! Igaz: ma már nem tudjuk, mi a párválasztás, mi az udvarlás. Helyette gyorsan-gyorsan közösülünk, nem, nem mint az állatok. Ők csak azóta ilyenek, mióta összezsúfoltuk, vagyis domesztikáltuk őket.

Nem kettős, hanem hármás útelágazáshoz érkezett el az emberiség:

- 1) Elindul azonnal az állandósult állapotot célbavevő gazdálkodás felé, akkor megvalósulhat a viszonylagos jólét, feltéve, hogy a gazdagok vállalják a frugalitást. (lásd lejjebb)
- 2) Időben és gondosan megtervezett átmenet után indul el az állandósult állapot felé, a jólét lényegesen szerényebb lesz.
- 3) Nem indul el az állandósult állapot felé, akkor középkori életforma fog föltámadni és évszázadokra tartósodik. Az emberek úgy fognak az ipari társadalomra tekinteni, mint egy furcsa intermezzóra, melynek idején egy évszázadon át átmenetileg súlyos árért megszüntették a szűkösséget.

Akár azonnal, akár ésszerű idő után indulunk el az állandósult állapot felé, meg kell barátkoznunk néhány elemi igazsággal! Nem igaz, hogy nincs „túl sok”, hogy a jó élet csak a tárgyakkal telezsúfolt élet, hogy az éppen elégséges elvetendő valami.

Új célokat kell tehát kitűznünk, olyanokat, amelyek az állandósult emberi állapot eléréséhez, fenntarthatóságához vezetnek, amelyek képesek a túlélni akaró Földgömb alrendszerévé tenni az emberi társadalmat. Ilyen új és kívánatos céllá kell a frugalitásnak válnia, ami nem takarékoság. Ez a latin szó a frux-ból származik és jelenti az összes mezei terméket együttvéve. A frugalitás olyan becsületes, józan és rendszerető gazdálkodást jelent, amely arra törekszik, hogy a gazdának mindenből elégséges mennyisége legyen. Se több, se kevesebb. Az egyre gyorsuló, egyenes vonalú növekedést tehát váltsa fel a frugalitás, vagyis a körforgás.

Földgömbünket ugyanis szilárdan megtartott, állhatatos és következetes energia körforgások jellemzik. Ha tehát energia-körforgásos gazdálkodást tartunk kívánatos célnak, ak-

kor a természet állandósult állapotait kell tanulmányoznunk. Az élő természet ugyanis született viselkedésmódok hosszú, zárt láncait produkálja az összekapcsolt mozgások révén. E mozgások egymásra hatása degresszív: Az egyik mozgás által a sorban rákövetkező mozgásra gyakorolt hatás mindig kisebb, mint az a hatás, amelyet a hatást kifejtő mozgás a sorban őt megelőzőtől felvett. A progresszív hatás, vagyis amikor az egyik mozgás a rákövetkező mozgásra nagyobb hatást gyakorol, mint amit maga felvett, kivételes jelenség és katasztrófákat okoz: lavinát, szavannatűzet, szökőárt. A különböző állatfajták degresszíven pusztítják egymást, vagyis sohasem következik be a kipusztulás, hacsak nincs idegen beavatkozás.

Valamilyen hatás degresszívvé teszi a szaporodást is, mert a szaporodás valahol mindig megáll. A degresszivitás jellemzi az egyedfejlődést is. Eszerint dolgoznak a rászoktató-leszoktató ingerek kombinációi is. A hosszú életű és lassan növekvő élő szervezetekben rászoktató ingerek támogatják a sejtosztódást és leszoktató ingerek akadályozzák a sarjmutációkat, vagyis az olyan sejtek keletkezését, amelyekből hiányoznak a szervezetbarát struktúrák kifejlődéséhez szükséges genetikai információk. Ha hiba keletkezik, és a sarjmutációk mértéktelenül és kíméletlenül elszaporodnak, korlátlanul növekedni kezdenek, behatolnak az egészséges sejtszövetekbe, azokat kiszorítják, elpusztítják.

A le- és rászoktató ingerek öröklődnek, vagyis rögzülnek az utódban. Ez a rögzülés az élet fenntartásában sokkal fontosabb, mint a hozzáörökítés, vagyis a változás, vagyis a progresszió. A hozzáörökítés ugyanis bontást és újjáépítést jelent, s ennek idejére a szervezet védtelen marad. De a leszoktató ingerek a védtelenségben rejlő veszélyt is igyekeznek távoltartani az élő szervezettől, vagyis a hozzáörökítés és a fejlődésgátlás is egyensúlyban van.

Mind a természetet, mind az emberi társadalmat az egymással szorosan összefüggő célokra törekvés mozgatja. Ha az emberi társadalom fenn akarja tartani önmagát, akkor olyan célokra kell törekednie, amelyek állandó és átöröklődő viselkedését, a konzisztenciát erősíti. Célokat a frugalitási etika és a frugalitáson nyugvó, tehát tartósan alkalmazható tudás, elsősorban a bölcsesség tud nyújtani nekünk, amely alapvetően degresszív, a növekedés helyett tökéletesedésre, a szakosodás elkerülésére, a javak halmozásának elkerülésére, tartósságának növelésére ösztönöz.

Gyakorlatiasabban: nem növelni, hanem optimalizálni kell a városokat, hiszen a megalopo-

lisszá válást csak az olaj képes táplálni, s ez előbb-utóbb eltűnik. Az optimalizált város támaszkodjék helyi erőforrásokra, erdősítsen, csökkentse drasztikusan a fuvarozást, építkezzék földből, helyben kitermelt kőből, földből, fából. Állítsa elő saját maga napkollektorait, apró vízerőműveit. Élelmet ne ipari módszerekkel, hanem úgy termeljen, mint maga a természet. Szűnjék meg az elkényelmesedést és betegségeket okozó luxus. Örömhöz helyzeteket csak kemény munkával lehessen elérni. Völgyből gyalog a hegycsúcsra és vissza. Aztán megint előlről. Elég a civilizációs lapályokból. Új civilizációk mindig ott jöttek létre, ahol érte keservesen meg kellett küzdeni.

A jó és rossz közti különbségtételt újra meg kell tanulni. A rossz csak akkor életveszélyes, ha úgy fogadjuk, mint az elrákosodott szervezet: egészségesként, mintha jobbik énünk lenne. Az állandósuláshoz olyan társadalmi magatartás kell, amely mindig meg tudja találni a rögzülés és a előzőörökítés arányát. Ami új, progresszív, de élősködő, az életveszélyes, az kigyomlálandó, ami átöröklődött, az inkább méltó a megőrzésre, hiszen mi aztán igazán tudjuk, hogy mennyi halálra ítélt konvencióról, szokásról, hagyományról derült ki utólag, hogy nem avult el, hanem nélkülözhetetlen.

A frugalitási célok elérése és belőlük származó új szükségletek kielégítése végett természetesen együtt kell működni. Más fajta közösségrendszerre kell válni. Ezt az együttműködést sem spontánul, sem parancs vagy piac kényszeréből nem lehet tartósan megvalósítani. Az új közgazdaságtan kezd felismerni, hogy az emberi társadalomnak mégsem akkora részét uralják a gazdasági törvények, mint ahogy azt a kapitalizmus és a szocializmus gondolta. A magántermelés, az infrastruktúra-létrehozás, a honvédelem, aminek előállítását a pénz uralja, a használati érték előállításnak csak a feléért felelős. A másik felét, pl. a házimunkát, a barkácsolást, a kalákát, a családfenntartást, az idősgondozást, az otthoni termék-előállítást nem a pénz uralja. Az életben tartandó glóbusz alrendszereként működő emberi társadalomnak ezt az utóbbi szektort kell kifejlesztenie. Ehhez azonban az egymásra acsarkodó nemzetállamokat és tömbjeiket bioregiókkal kellene felcserélni. A földgömb ugyanis a fauna, a flóra, a klíma, a föld- és domborzatfajták és emberi település-specifikumok alapján természetes módon válik szét régiókká. E régiók között a folyók, vízváltakozók, erdők, sivatagok jelentik az életszerű határokat. Minden ilyen területegységnek megvan a maga természetes teherviselő képessége: mit tud nyújtani az ott lakóknak, mit nem. Ehhez kell igazítani az életüket irányító magatartásszabályokat. Biztos, hogy az ilyen régiók nem

lesznek érdekeltek sem nukleáris arzenál létrehozásában, sem korlátlan növekedésben és mentesülnének a globális gazdaság szörnyű konjunkturális hullámzásaitól is.

A bioregiók nem lennének távoli vagy közeli mammutállamok vazallusai sem, hiszen önfenntartó voltuk éppen abból következne, hogy bioregiók.

A bioregiókat nem kereskedelem kapcsolná egymáshoz, hanem transzferközpontok. Ezekben lokálspecifikus eljárások, kultúrformák feltárással és bevezetésének előkészítésével foglalkoznának, ügyelve arra, hogy ezek az eljárások és kultúrformák önfenntartást, magas termelékenységet, kicsiny szennyezőképességet, a helyi szépségépségben tartását szavatolják.

A régiók lakói maguk döntenék el, hogy az általuk csak tartósan használt (sáfárságra átvett) területeken mit állítsanak elő, mit fogyasszanak, tekintetbe véve a hely adottságait. Az átmenet abból állna, hogy pl. a transznacionális vállalatok helyileg ellenőrzött vállalkozások laza föderációivá alakulnának át, amelyeket a használati jogok cseréjét lebonyolító korporációk fognának össze. E korporációk osztanák szét a beruházható pénzt és egy-két évtizedig ellenőrzés révén korlátoznák a bioregiók szabadságát. Minden üzleti vállalkozás intenzifikálásra, vagyis tökéletesedésre törekedne és nem növekedésre. Így megőrizné helyi jellegét. Azért lennének csak az intenzifikálásban érdekeltek a bioregiók, mert döntéseiket nem növekedés orientált közgazdasági kritériumok, hanem frugalitási kritériumok alapján hoznák. Három útelágazás előtt állva be kell látnunk, hogy nem egymástól független, szépen egymásba kapcsolódó problémákat kell megoldanunk. Nincs következő láncszem. Összetekeredett, szimultánszekvenciális problémagombolyaggal küszködünk. Megoldásuk attól függ, milyen célokat választunk. Az igazán lényeges célokat olyanok tudják és tudták mindig is kiválasztani, akik célokban gondolkodtak.

Végső célokban, nem gazdaságiakban.

Egyikük egy bizonyos Zebedeus fia. Nem sokat tudunk róla, csak annyit, hogy sok látomást látott, s azokat leírta a Jelenések könyvében. Ebből idézünk:

„A haszon, amelyre lelked vágyott, eltűnt előled.”

Engels, aki együgyűnek tartotta az utolsó ítélet napját számítgató keresztényeket, 1883-ban az írta a Jelenések könyvéről, hogy többet ér, mint az Újszövetség összes többi könyve együttvéve, mert a legegyszerűbb, a legvilágosabb és valódiságához nem fér kétség.

Uram, add, hogy a Kárpát-medencéből bioregió legyen.

György Lajos

Nosztalgiahullám

avagy: utánzat-fogyasztósi

Döcög a nosztalgia-villamos a Dunaparton szombaton és vasárnap, rángatja a kalauz a régifajta csengőt. Nála vehetsz jegyet talán 50 forintért, ami nem is drága, hiszen nyáron a szállodák között közlekedő autóbusszon 5 dollár a jegy ára. Utazol a nosztalgia-villamoson és szeretnéd a huszas évekbe képzelni magadat... Pöfög a nosztalgia-vonat elé fogott gőzmozdony, ez végképp olcsó dolog, hiszen csupán 30 forint a nosztalgia-felár, a gőzmozdonyt 300-ért „vezetheted” és ebben benne van a „tiszteletbeli mozdonyvezetői oklevél” ára is. Ha mindez nem elég, felszállhatsz az ócska, „omnibusznak” becézett autóbussz tetejére. Utad végeztével a presszó előtt a téren „barokk” székeken üldögélhetsz (műanyagból van? Sebaj!). Gyűjtheted a sokszoros áron vásárolt, 1945 előtt kiadott könyveket s polcodra a rézüst vagy rézmozsár mellé már odatehethed a szakadt-harmonikájú régi fényképezőgépet, s ha nincsen valamiből régi, igazán jól fest a másolat is.

Vágyódsz egy, talán nemrég volt, elképzelt „aranykor” után. Akkor még erdők vették körül a városokat, nem fenyegetett üvegház-hatás, csend volt az utakon, néha még nappal is, az embereket sok nemzedéket kiszolgáló tárgyak vették körül s a nagyszülők értékeit az unokák is megbecsülték. Vágyaidat nem lehet kielégíteni, a piacon nem vásárolhatod meg a múltat. De ügyes emberek segíteni kívánnak rajtad, eladják Neked a vágyott élet pótlékait. (Arany-kor? Az árusoké - biztosan...)

Semmi bajom a múlt értékeivel. Örülök, ha valaki az igazi, régi értéket keresi. Nem zavar, ha valaki antik bútort vesz, ha telekre-nem-elég pénzért régi érmébe, metszetebe fekteti. Becsüld meg a százéves diófát, az őbort, kedveld a preklasszikus zenét, az ókori filozófusokat, az igazi régi népművészetet. Hamvas Béla szavaival a végleges értékeket. Az értéktelent az idő sem teszi értékessé, a százéves giccs ma is az, - s az utánzat csak utánzat. Akár műanyag „barokk”-szék, vagy művirág.

Elszomorítanak az utánzatok. Valaki helyett aktkép, a természet helyett egy óriás poszter a szobád falán. Nincs pénzed, hogy elutazz a tengerpartra, a pálmafák alá, mondod, hadd nézzed legalább a posztert? Menj fel akkor a Pilis-tetőre, heveredj le a réten és hallgasd a tücsköket. Ha oda se, akkor legalább menj ki Budaörsre, csodáld a kopár sziklák szépségét. Csak ne a lakótelepet bámuld és a kocsisort az emhatesen - akkor inkább maradjál otthon!

Nem utazol, legfeljebb a nosztalgia-vonaton, azután hazamegy a poszteredhez, a tévédhez. Már megszoktad, hogy a vízest, az őzet vagy a kék vércsét csak moziban vagy videón nézzed. Jobb ez így! Nem megy beléd a kullancs, nem éget a nap, nem ver az eső,

nem szárad bőrödre a tenger sója, nem csíphet meg a meduza sem. Jobb mindezt a fotelból nézni!

Vágyakozol a múlt után? Csak a jövőtől félsz, vagy azért nézel a múltba, mert akkor egyszerűbb volt az élet, tisztább a levegő, gyorsabban utaztál volna át a városon, mint ma saját kocsiddal a reggeltől-estig tartó csúcsforgalomban? Dehát hiába vágyódsz a múltba: a jelent, a jövőt együtt tettük, tesszük ilyené. Mindnyájan, te is, én is. De együtt, közös erővel még - ha nem is sokáig már - változtathatunk rajta.

Amíg nem változunk meg, miénk a nosztalgia-piac minden terméke. A minél-lassúbb-és-dragább villamos, netán nemsokára a triciklis riksakuli, vagy a betonra teríthető és felszedhető műanyag „gyep” (ami jól bírja ám a szárazságot!). Már néhány forintért megveheted az utánzatokat. Bedobod a pénzed az automataba és mintha volnál a kezében 300 km-rel száguldánál, s túlélne a magad okozta tömegszerencsétlenséget, vagy ujjad mozdulatára tüzet szórna fegyvered és emberek-állatok hullanának halomba...

Mindezek közt, úgy hiszem, az otthoni pótszerek a legrosszabbak. A villamoson vagy a vonaton talán még egymásra is néztek, összemosolyogtok, ti emberek. Egyre ritkább ez. Azelőtt az agórán, a piactéren, a vallási szertartás alatt vagy után találkoztunk egymással. Az ünnepségen, a parkban gyereksétáltatás közben, vagy akár a kocsmában valamilyen személyes kapcsolat létesült köztünk. Aztán csak újság, tévé, otthoni video, a politikai gyűlés helyett a 168 óra vagy a Hét, a meccs helyett is csak a közvetítés. Már nem kell véleményét mondanod, az senkit sem érdekel, a tömegtájékoztatói eszközökön keresztül úgyis meghallod saját nézeteidet. Ma már többféle között választhatsz? Nehéz ez, mert leszoktattak róla. („Eszmélnél, de eszme csak övé jut eszedbe...” írta Illyés Gyula).

Ha csak arra vágyol, ami a piacon kapható, s csak azt értékeled, - jó fogyasztó vagy. Fontos, hasznos tagja a társadalomnak. De ha vannak még benned mélyen gyökerező kívánságok és működnek még jó, ősi ösztöneid, s becsüld a természeti, igazi emberi (és nem gépi!) értékeket, akkor ne hagyd, hogy eldönthess mások, megmondják Neked, mire van szükséged a piacról. Nincs fogyasztó vagy, hanem - még - emberi lény is.

Ha úgy érzed, hogy a lelked mélyén, igazán vágyódsz a múlt, a régi dolgok iránt, akkor gondold végig, vajjon nem egy régi értékrend hiányzik-e neked? Azon koroké, amelyekben még nem a pénz, a haszon, a fogyasztás egyre inkább való növelése, a birtoklás volt a cél, hanem az emberi létezés. Lehet, hogy csak azért ülsz a nosztalgia-villamosra, mert ezeket az értékeket keresed? Hiába! Azokat talán magadban és felebarátaidban találhatod meg!

DOBD EL A SZEMÜVEGED!

Ralph J. MacFadyen

Dobd el a szemüved!

A tökéletes látás visszaszerzése egyszerű gyakorlatokkal.

Önmaga orvosa lehet!

Metrum, Budapest, 1990. 151 old.

88,- Ft

Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén

● A szemüvegek ellen az a fő kifogás, hogy a szem törés-hibáját rögzítik. Ebben félreismerhetetlen a hasonlóság Kenny nővér úttörő munkájával, aki a gyermekbénulás esetében alkalmazott szokatlan kezelésmódjával szintén kiváltotta az orvostársadalom megvetését. Kenny nővér azt mondta: „Sínek és gipszkötés lehetetlenné teszik a gyógyítást.” Ennek megfelelően mindkettőt eltávolította, és az izmokat ismét a normális használatra kényszerítette.

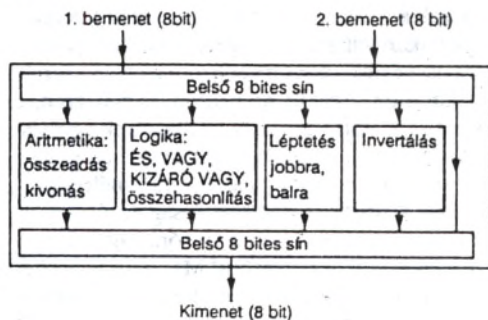
Ehhez hasonlít a szem újranevelése, amikor itt is eltávolítjuk a „síneket”, amelyeket ez esetben szemüvegnek hívnak, és hozzásegítjük az izmokat az egészséges ki egyensúlyozottsághoz, amennyiben közvetlenül az izom feszülésére hatunk.

Egy adott izom azonban nem tud önmagától megfeszülni, csak idegi impulzusokra reagál. Az idegek azonban — ahogyan azt Dr. Josephine A. Jackson Idegeink nyomában című könyvében megjegyzi —, csupán jelvezetékek. Nem felelősek azokért a parancsokért, amelyek végigfutnak rajtuk, hiszen a „drótkon a távirászás üzen”.

MIKROELEKTRONIKA

A könyv megpróbálja egységesen értelmezni az új technológiát. A fogalmakat ábécé sorrendbe szedték, s szükség esetén kereszt-hivatkozásokkal láttuk el, a könnyebb megértést pedig ábrákkal is segítették. Így aztán a könyv nem csupán szakkifejezés-gyűjtemény, hanem részletes magyarázatokat is fűz az új technológia szakkifejezéseire.

Bár a könyvet elsősorban villamosmérnököknek és egyetemi hallgatóknak szántuk, hasznos útmutatóul szolgálhat a számítógéppel csupán kedvtelésből foglalkozók, a számítástechnikát tanulók, és talán még a számítógépet használó üzletemberek számára is.

7. ábra.

Az aritmetikai logikai egység (ALU) belső szerkezete

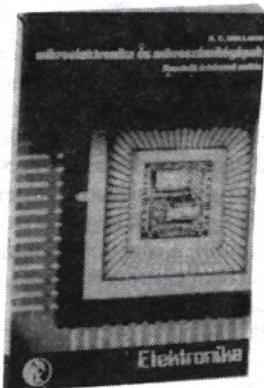
R. C. Holland

Mikroelektronika és mikroszámítógépek

Illusztrált értelmező szótár Fordította: Ürmösy Károly Lektorálta és kiegészítette: Csabai Barnabás Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1990. 152 old.

195,- Ft

Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén

A HÁTFÁJÁS KEZELÉSE TERMÉSZETES GYÓGYMÓDOKKAL

A derékfájás manapság népbetegség, rendszerint váratlanul jelentkezik, de valójában krónikus betegség, amely hosszú évek alatt alakul ki. Mit lehet tenni? Miután az orvos megállapította a baj okát, s kizárta a belső szervi elváltozásokat, az olvasó a könyvben hasznos tanácsokat talál fájdalom enyhítésére, esetleg kiküszöbölésére és megelőzésére. Csupa olyan eljárást ajánl a szerző, amelyet mindenki otthon egyedül is véghez tud vinni. Célyszerű mozgás, helyes életmód, testtartás, torna, önmasszázs, lazítás, autogén tréning segítségével meglepő eredményeket lehet elérni. De tájékoztatást kap az olvasó a fizioterápiás eljárásokról is, az akupunktúra, reflexmasszázs-kezelés lehetőségeiről stb. A könyv az „Akupresszúra otthon” és a „Reflexzóna-masszázs — mindenkinék” című, a Medicina kiadó „Természetes gyógymódok” sorozatának újabb kötete.

Renate Zauner

A HÁTFÁJÁS KEZELÉSE TERMÉSZETES GYÓGYMÓDOKKAL

Medicina, Budapest, 1990. 108 old.

80,- Ft

Megrendelhető postai utánvétellel:

Medicina Könyvkiadó V.

1361 Budapest, Pf. 9.

Kérjük ráírni: 3. PART rendelés

ZÖLD NŐK CSOPORT

Sír a Föld

Még sohasem volt ennyire sürgető, hogy megóvjuk bolygónkat. A levegő, a tengerek és a föld szennyezettsége elérte a kritikus pontot. Az ózonréteg elpusztítása és Földünk felmelegedésének közeli veszélye egyre közelebb és közelebb taszítja bolygónkat a teljes megsemmisüléshez. A légtérben és a tengerekben lévő mérgező anyagok rákot, génmutációkat és születési rendellenességeket okoznak a halakban, az állatokban és az emberekben. Egykor termékeny és virágzó országokban éheznek az emberek, és az árvizek, a szárazságok és hóhullámok világszerte kimerítették már a segélykereteket.

Légtérünket sugárzással és mérges gázokkal árasztjuk el, fáinkat kivágtuk, vagy a savas eső okozta szennyezés végzett velük. Utcáinkat és városainkat gépjárművek és utak számára terveztük, veszélyessé és batátságatalanná alakítottuk. A bokrokat kivágtuk, eleinket és a természetben levő élőlényeket gyilkos vegyszerekkel árasztottuk el.

Ezt az örökséget hagyjuk az elkövetkező generációkra?

Miért a nők?

Jelenleg nem létezik olyan fórum a nők számára, ahol összekapcsolódhatna a környezetvédelem, az egészség, a környezetbarát életmód, a segítségnyújtás és a szolidaritás. Jelentős fogyasztókként, a nők jelentős erővel bírnak, és sokat tehetnek a környezet pusztításának és kizsákmányolásának megfékezésére.

A nőknek meghatározó szerepet kell játszaniuk a környezetért vívott küzdelemben. Sajátos látásmódunk, egyedülálló érzékenységünk, gondoskodást sugárzó alkatunk erre különösen alkalmassá tesz bennünket. E tulajdonságainkat és képességeinket nem lehet többé figyelmen kívül hagyni.

Különös figyelemmel kell azokra a környezeti ártalmakra rávilágítani, amelyek kifejezetten a nőket érintik. Ilyen esetekben szükséges a megfelelő információt összegyűjteni és a nőket felvilágosítani.

Mit szeretnénk tenni?

A Zöld Nők Csoport fórumot szeretne teremteni a nők számára, ahol mint nők beszélhetnének problémáikról, ahol információt lehet cserélni, és ahol szakszerű elméleti és gyakorlati felvilágosító munka folyhat — a sajátos női szempontok figyelembevételével.

Szeretnénk kiscsoportos foglalkozásokat és nyilvános összejöveteleket szervezni, tájékoztató broszúrákat kiadni, felhívni a figyelmet olyan fogyasztási termékekre, melyek előállításuk károsítja a környezetet, információt gyűjteni a kémiai vegyületeknek az anyatejre és az életre tett hatásáról, továbbá arról, hogyan befolyásolja a sugárzás a terhességet. Együtt szeretnénk működni olyan csoportokkal, amelyek már foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel, sajátos szempontjainkat adva munkájukhoz.

A Zöld Nők Csoport csatlakozni kíván a Woman's Environmental Network (WEN), a Nők Környezetvédelmi Hálózata elnevezésű nemzetközi szervezethez, amely egy nonprofit (nem nyereségorientált) hálózat, amelynek célja, hogy a környezetükért aggódó nőket felvilágosítsa, tanítsa és nem könnyű helyzetükben a határozott cselekvéshez nélkülözhetetlen önbizalomra buzdítsa.

Zöld Nők Csoport

levélcím: Béres Zsuzsanna, 1093 Budapest, Lónyay u. 34, és
Mangel Gyöngyi, 1124 Budapest, Jagelló u. 42/b

Rászlai Tibor

TERMÉSZET ÉS TAPINTÁSA

Minden természetszemlélet magában foglalja az emberi alanyt — mint megismerő és erkölcsileg cselekvő lénynek — a szempontjait. Milyen követelményekkel jár e tény? Az objektivitásra való törekvésben rejtőző szubjektivitást nem tanulmányozhatjuk úgy, hogy közvetlenül kutatásunk tárgyává tegyük. Nevezetesen: magunkbatekintéssel — introspekcióval — adatokat gyűjtünk, elemezzük azokat, és végül elméleti úton definiáljuk. Az alany mint alany nyilván nem lehet közvetlenül az alany vizsgálódásának a tárgya. A természetben feltételezett objektivitás formáit tanulmányozva mégis fel lehet tárni a szubjektivitás eleve feltételezett alakzatait. Az ilyen vizsgálatnak a fenomenológia módszerét kell követnie. E módszer célja: feltárja a megismerésben az alany és a tárgy között feszülő, ún. intencionális strukturában az alanyi pólust. Ennek az irányultságnak — *intencionalitásnak* — a strukturájában ugyanis a természetnek feladott kérdés és az arra kapott válasz formája kölcsönösen meghatározzák egymást.

A köznyelvben a természet fogalmát kétféleképpen értelmezik.¹ A szó egyik értelme: a mesterséggel, az ember-alkotta dologgal áll szemben; a másik az értelemmel vagy szellemmel, a jelentések, a kultúra és az értékek körével. Nevezük el az elsőt arisztotelészi vagy romantikus maradványnak. E szerint a természetet racionális célok és törekvések hatják át, amelyekben egy kozmikus organizmus eszméje — *logosza* — nyilvánul meg. Az ember ezzel az eszmével összhangban cselekedhet, ami javára válik; de ezzel szembe is helyezkedhet, s ebből kára származik. E szemlélet szerint az ember a természet része, alá van vetve a természet erkölcsi követelményeinek. Az ember mesterséges beavatkozásokkal ugyan módosíthatja a természet folyamatát, de szabadságát korlátozzák azok az objektív szabályok,

amelyek abból a legfőbb követelményből eredeztethetők, hogy meg kell őrizni az egész természet összhangját. A kereszténység el- és befogadta ezt a szemléletet, amikor befolyásolni engedte világképét a görög és a római kultúrától. A természet eszméjéből akkor isteni ideák lettek, és a természeti (vagy erkölcsi) törvény örök isteni törvénné magasztosult, amit ember nem alkothat, hanem benne részesedik csak.

A természet második jelentése a XV-XVI. század tudományos mozgalmaitól származik, amelyek platonai és archimédeszi fogalmak hatására a mozgás matematikai és a természet geometriai ábrázolására törekedtek.² Az újkori tudomány úttörői: Galilei, Kepler, Newton erőteljes elképzelései eredményezték, hogy a természetet ór szerkezet mintájára, meghatározott mértani részek elrendezésének gondolták. S ehhez hasonlóan — szerintük — a természet is saját strukturája következtében kizárólag önmagán kívüli célokat szolgál. Így minden jelentés és cél racionális jellegű. A természet alkotó részeiből, a „tehetetlen anyagból” hiányzik mindennemű jelentés vagy erkölcsi érték. Következésképpen, a megelőző századok számára annyira jelentős régi, a természetes és a természetellenes közötti megkülönböztetés összeomlott. Az új értelemben vett természet semleges — a jó és a rossz szempontjából. Ettől kezdve egyedül az ember erkölcsi célja és a természetbe való beavatkozás hatékonysága számított. Ezt a hatékonyságot Francis Bacon — *Novum organon* — széles körben elfogadott nézete szerint a természettudományok valósították meg, amelyek lényegükben a természet átalakítására teszik képessé az embert, hogy megvalósíthassa erkölcsi céljait. Maguk az erkölcsi célok idegenek a természettől, hiszen attól radikálisan különböző szellem sajátosságai.

Másrészt a szellem az én és a személy világa, ahol az ember mérlegeli a motívumokat és értékeket, egymáshoz viszonyítja törekvéseinek tárgyait és megtapasztalja az érzelmeket. Bár mindezek valójában — látszólag — kölcsönhatásban állnak a természettel, ennek ellenére a szellem egyetlen vonása sem kap szerepet a tudományos leírásban.

2.

Korunk jelentős tudományfilozófusa: Lynn White³ azzal érvelt a XX. században széles körök által vallott felfogás mellett, amely az ember természettől való elszakadását egészen a zsidó-keresztény hagyomány hatására vezette vissza, hogy a kereszténység a túlvilág és a természetfölötti élet kegyelmének hangsúlyozásával elidegenítette az embert földi környezetétől és megakadályozta abban, hogy otthonává tegye azt. Azonfelül az a bibliai parancs, amely az ember gondoskodására bízta az összes teremtményt — hódítva hajtsa uralma alá azokat (Tér 1, 26–29, 2, 18–20; Sir 17, 2–4) —, kialakította a természetet kizsákmányoló emberi magatartást.

White bibliaértelmezése azonban pontatlan: nem veszi figyelembe a Teremtés könyvének azon szövegbéli összefüggéseit, nevezetesen: a szent író nem engedte meg a természettel való tetszés szerinti bánásmódot, hanem monoteisztikus tanításban úgy fogalmaz, hogy egy Isten van: Jahwe, az ember és a természet Ura. S az embernek nincs szüksége más istenek segítségére vagy engedélyére, hogy kultúrát teremtsen. Éppen ellenkezőleg. A szent szövegek, s főleg a későbbi keresztény tanítás a hellenisztikus időkben az életstílus egyszerűségét hirdetik, mely természetszerűleg idegenkedik a physis széles körű kizsákmányolásával szemben (Ózeás 10,12–13; Izaiás 28,23–29; Jézus fia Sirák 24,13–30). Csak Engels kora az, amely a természetet úgy határozta meg mint a szellemtől idegen dolgot — a szellemit és lelkit pedig mint a természettől idegen és azt fölülmúló valóságot. Csak ezután fedezhetjük fel a nyugati kultúrkörben a természeti kincsekkel kapcsolatban annak az erkölcstelenségnek a megjelenését, amit White bírál. Ezt a beállítottságot az a filozófia alakította ki, amely a XVIII. században úgy integrálódott a nyugati szellemi hagyományokban, hogy — némi ellenkezés után, különösen a katolikus egyházban — átvette a tomizmus kozmológiai kifejezőmódjait is. Így terjesztette el a test és lélek, a természetes és természetfölötti, evilági és túlvilági élet dualizmusát. E dualizmusok viszont a keresztény közösség nagy részét idegenítették el a szekuláris tudományos világtól, mivel e tanítások ténylegesen kivonták ezt a világot az erkölcsi és a vallási értékek rendjéből. E hatásért nem annyira a ke-

reszténység felelős, mint inkább a klasszikus tudomány kulturális imperializmusa, amely még az ember — in singularitate — vallási öntudatára is rányomta bélyegét.

3. A klasszikus tudományos természet-fogalom kritikája

A tudományművelőket oly nagymértékben jellemző természetszemlélet nem maradt ellenvetés nélkül. A II. világháború után — különösen Európában — szigorú, sőt polémikus bírálat gyúrlángjába került. Szemléleti defektjeit objektivizmus, scientizmus és technicizmus néven bélyegezték meg. *Objektivizmus* az a dogmatikus feltevés, hogy a tudományos megismeréshez olyan objektivitás szükséges, amely létrejöttében egyszerűen semmibe veszi az emberi szubjektivitást — vagy legalábbis a természeti jelenségeket a pusztán passzívan szemlélő alany módjára fogja fel. Lényeges feltevése, hogy a tárgyiasító emberi gondolkodás úgy fejezi ki a dolgokat, amint azok az emberi intencionális struktúrától függetlenül léteznek. Következésképpen az ontikus és az ontologikus sík közötti különbséget dogmatikusan elnyomják.⁴ Így a világ objektív világképpé válik, amihez az emberi szellem csupán hozzáadja a világnézet kulturális szuperstruktúráját. Az objektivizmus a kartézianus tudományeszmény egyik legkártékonyabb és mindent átható hatása. E tudomány szemléletet élesen bírálta Maurice Merleau-Ponty és Edmund Husserl is.

A klasszikus tudományra vonatkozó második bírálat annak scientizmus névvel illetett kulturális imperializmusát veszi célba: azt a scientizmusnak nevezett dogmatikus hitet, hogy míg a pozitív tudományok képesek elvben megválaszolni minden értelmes kérdést, addig a filozófia és a teológia a tudományok előtti stádiumban ragadtak le. Éppen ezért az a sorsuk, hogy eltűnjenek a tisztán tudományos kultúrából. Ezzel szemben Husserl szerint a filozófia az egyetlen „szigorú tudomány”, mivel az ismeretágak között egyedül foglalkozik önmaga megalapozásával és minden másával, ami a megismerés igényével lép fel.⁵ A klasszikus tudományt érő harmadik kritika annak technicizmusát kérdőjelezi meg. A *technicizmus* szerint a természettudomány nem több, mint nagyon is eredményes *techné* a természet manipulálásában és kizsákmányolásában. E manipulálást elárulja a funkcionális fogalmak alkalmazása. E fogalmak ugyanis pusztán egymáshoz viszonyítják a valóságokat, amelyek a Locke-féle szubsztanciákhoz hasonlóan, önmagukban megismerhetetlenek maradnak. A tudományos kutatás — írta Heidegger a *Sein und Zeit*ben⁶ — „támadás a tárgy ellen”, mivel a mérési folyamat prokruszte-

szi korlátozásoknak veti alá az /ontikus/ létezők megjelenési módját.

Nem akarjuk — jelen esetben — vitatni most a természettudományok és egy érdemtelenül elterjedt helytelen természetbölcsélet történelmi összekapcsolódását. Inkább arra törekszünk, hogy kimutassuk: a természettudomány együtt élhet az objektivizmus, scientizmus és technicizmus alól felszabadult természetszemlélettel is, amelyet ugyanakkor azok a történelmi, hermeneutikai és dialektikus dimenziók gazdagíthatnak, melyek száműzettek a fenti természetszemléletből.

4. Szubjektivitás, objektivitás és nyelv

A természettudomány együtt élhet az objektivizmus, scientizmus és technicizmus alól felszabadult természetszemlélettel is, amelyet ugyanakkor azon történelmi, hermeneutikai és dialektikus dimenziók gazdagítanak, melyek száműzettek a fentebb ismertetett természetszemléletből.

Két összefüggő fogalom: a természet szemmel látható és tudományos képe, visszaadhatja a természet hiányzó dimenzióját. A szemmel látható kép a természetet úgy ábrázolja, mint a megfigyelő események és folyamatok színterét, ahol az emberi cselekedeteknek megfigyelhető hatásai vannak — s amely a gyakorlati erkölcsi döntések érzékelhető, előre adott kontextusa.

Egy tárgy akkor adott (azaz mint gondolat, mint *noema*), ha válasz gondolkodásunk irányultságára, amikor is a szubjektum közvetlenül (következtetés nélkül) megragadja ezt a gondolatot mint az érdeklődésének megfelelő tárgyat. E kutatás struktúrája intencionális struktúra, amelynek létezéséről az tanúskodik, hogy újra és újra felismerjük: a gondolkodás folyamatában vagy a szubjektív oldalon ez a kutatás strukturált vektora. S ez megfelelő tapasztalati magatartásokban testesül meg. Az a mód, ahogyan a tárgy nekünk adatik, nem vagy legalábbis nem szükségszerűen elsődleges, vagyis független a történelmi múlttól, a tanulási tapasztalatoktól, a nyelvi szokásoktól vagy a megfigyelési eszközöktől. A tárgy adottsága egyszerűen abból áll, hogy a tárgy ténylegességét nem vezettük le: az alany megfigyeléssel éri el — s nem valamiféle argumentáció közvetítésével, amely a látott valóságtól jut el valami nem látott valóság állításához. Az észlelés folyamata magával hozza, hogy az észlelt tárgy reális és objektív, azaz hogy más szakképzett megfigyelők is észlelnék az észlelt tárgyat, s hogy az így észlelt tárgy nem függ itt-és-most-létében a ténylegességet megfigyelő alany megismerésétől. Ha a megfigyelő személy expert, akkor alkalmas készülékekkel megfigyelheti az elektronokat, a mitokondriumokat vagy a fehér törpe csillagokat. Az észlelést

nem teszi lehetetlenné eleve a képzettség, de az sem, hogy az észlelési technikák néha nagyon elvont elméletek következményein alapulnak, még az sem, hogy a megfigyelési módszerek közvetett igazoló kísérletekre szorulnak, mielőtt a megfigyelési adatok gyűjtésére használhatnánk fel azokat. Mindez azt mutatja, hogy a megfigyelést áthatja és általában tényleg át is hatja az elmélet: az elmélet teszi a megfigyelést lehetővé, amennyiben a megfelelő kísérleti eljárásokat és eszközöket megalapozza. Bár az elméleti levezetés és a megfigyelés ismeretelméletileg eltérő jellegűek, valamely tárgy elméleti kikövetkeztetése a kutatás egyik összefüggésében sem zárja ki, hogy ugyanezt a tárgyat más összefüggésben meg ne figyelhessük. Az „*adva van*” kifejezés csak egyetlen értelemben félrevezető: ha feltételezzük: egyéni élettörténetről, tanulási és nyelvi szokásoktól, eszközök használatától függetlenül vannak az emberi tapasztalatnak eleve adott tárgyai, akár érzéki adatok, akár más szilárdabb tárgyak.

Azoknak a lehetséges tárgyaknak, objektív szituációknak és folyamatoknak az összessége, amelyek partikuláris kérdésekre adott válaszok lehetnek, alkotják ezen irányultság — *intenció* — horizontját. Az ilyen horizont tárgyak nyílt halmaza, amelyeket megismerésünk tapasztalatilag igazolt irányultsága határoz meg.

A tapasztalati megismerés sokféleképpen irányulhat tárgyakra. Ennek megfelelően sokféle látóhatár létezik, amelyek együtt alkotják a természetet. Az empirikus megismerés irányultságai — *empirikus noetikus intenció* — az alany magatartásaiban testesülnek meg. Nincs kizárva, hogy e magatartások felhasználják az érzékszervek mérőeszközökben létesített meghosszabbításait. Ily instrumentális meghosszabbítások — ha megfigyelési adatok csatornáiként szolgálnak — az alany és a tárgy közötti metszsvonalaknak alanyi oldalához tartoznak. A megfigyelési eszközök válasza-ira nem ugyanazzal a megismerési aktussal irányulunk és figyelünk, mint amellyel a tárgyat észleljük. A megfigyelési eszközök szerepe az olvasott szövegéhez hasonlít, amely jelentést közvetít, de nem mint tárgy, hanem mint az olvasó alany fizikai módosulása. Különbözők azok a testek, amelyekben keresztül az ilyen részleges irányultságok megvalósulhatnak. Egy vak ember például a sétatotja hegyéig jelen van, miközben kikapoghatja a járdát: így megtestesül a sétatotjában.⁶

Az autóvezető „érezkeli” az utat, és megismerése irányultságával jelen van az általa irányított gépkocsi egészében. Így az autó a szubjektum része s nem az objektív horizonté, ahol mozog.

Valamely leíró nyelv egy látóhatár lehetséges tárgyi tartalmának adott időszakban való történelmi kivetítése szavakban. Intenciók, megteste-

sülések és horizontok így a nyelv által a kulturális közösségek közös tulajdonává válnak. A nyelvben tárolódnak azonfelül minden egyes horizont egyre mélyebb megismerésének az eredményei. Valamely látóhatár kikutatásában egy és ugyanazon — *invariáns* — irányultság bontakozik ki. Minden leíró nyelv történelmi valóság, amely történelmi fejlődésében megvalósítja a tapasztalati megismerés azonos irányultságában és változatlan látóhatárában fellépő képességeket.

A leíró nyelv tulajdonképpen csak a tárgyra mint tárgyra irányul. Az alanyok mint alanyok — bár fizikai testekben és magatartásokban valósulnak meg — nem objektumok, legalábbis nem a leíró nyelvben. Következésképpen nem esnek egybe az objektív ábrázolás tárgykörével. A szubjektumot mint ilyent tapasztalatilag csak egyfajta reflexióval érzjük el, amely közvetve tárja fel a kutatás során az alany jelenlétét és aktivitását. Magáról az alanyról szóló nyelv a szubjektivitás igazolásakor transzcendentális jellegű argumentumokon alapul, amelyek a tapasztalati látóhatár lehetőségének eleve adott feltételeit igyekeznek kifejteni.

5. A természet szemmel látható és tudományos képe

A természet szemmel látható képét azok a tárgyak alkotják, amelyek közvetlenül utalnak az emberi életstílus szükségleteire, vágyaira és céljaira, vagy az érzékszervek, esetleg a megfigyelési eszközök segítségével lehetséges megkülönböztésekre.

Míg az észlelés a szemmel látható kép fontos eleme, addig a mérés a tudományos kép nélkülözhetetlen mozzanata. A mérés tervszerű tevékenység nyilvánosan igazolható információk szerzésére egy fizikai rendszer állapotáról valamilyen mérőműszer segítségével. A mérőműszer más funkciók mellett a nyilvános kommunikációs médium szerepét is betölti: alkalmazásával ugyanis kivonjuk az adatgyűjtő folyamatot az egyéni emberi megismerés torzító hiányosságainak és előfeltételeinek hatása alól. Úgy képezzük le a megmért mennyiség intenzitását a számegyenesre, hogy a feljegyzett adatokat a nyilvánosság ellenőrizheti. A klasszikus — azaz újkori — tudományban a pontos, személytelen és számszerű felismerést nélkülözhetetlennek tartották. A tökéletes mérőműszer — úgy vélték — az, amely legalábbis a tárggyal minimális kölcsönhatásban van, így megváltozása a tárgy jelenlétében jelzi a rendszer objektív állapotát. A klasszikus tudomány ismeretelmélete szerint a tudományos kutató és megismerő ember nem fizikai tényező, hanem tiszta szellem vagy lélek — s ezért egyáltalán nem járul hozzá a rendszer fizikai állapotának meghatároz-

zásához. A mérési folyamatnak azonban hamis az a felfogása, amely abban pusztán nyilvános, pontos és számszerű információk gyűjtését látja, de ugyanakkor semmibe veszi azt a tényt, hogy sok információ csak annyiban tartozik a rendszerhez, amennyiben a rendszer egy mérőműszerben megtestesült fizikai megfigyelővel áll kapcsolatban.

A mérés mindenkor olyan kísérlet, melynek során a mérőműszer és a tárgy kölcsönhatás révén áll kapcsolatban egymással. A mérőműszer pedig a környezet szabványosított és ellenőrzött része. A környezetnek és a kapcsolatteremtő kölcsönhatásnak valamilyen makroszkopikus eredményt kell létrehoznia, amely a szakképzett személyek számára a jel- vagy az adatközlő eszköz szerepét játszhatja. Amennyiben a kutató ember ezeknek a jeleknek a megfejtésével foglalkozik, a természettudomány is *hermeneutikai* vállalkozás.⁷ A természettudomány mégsem természetes jelek értelmezéstana, mert a mérőműszereknél a mutatókon, a számlálókon leolvasható jelek több-kevesébbé önkényesek. A mérőműszer válaszainak csak az ember számára van értelmük. A természettudomány így *a szubjektumra utal*, a tudósok közösségének szakképzett tagjaira.

Ugyanakkor a tudományos valóság megfigyelése nem a tudósok privilégiuma. A tudósok tervezik ugyan a készülékeket és magyarázzák működésüket. Ám ha már megszerkesztették és szabványosították azokat, akkor technológiailag tömegesen is előállíthatók és a tudományban viszonylag járatlan emberek kezébe adhatók. Egy Geiger—Müller-számlálóval például bárki megkülönböztetheti a radioaktív anyagokat másoktól. A megkülönböztetésnek az átlagember számára nincsen sajátos tudományos jelentősége: annál nagyobb vitális fontossága, ha környezetében radioaktív szennyeződések veszélyeztetik az egészségét. A természet az átlagember számára bonyolultabbá válik, ha a Geiger—Müller-számláló áll a rendelkezésére: megfigyelési képességei megnövekednek, tevékenységi köre kitágul, gyakorlati erkölcsi döntései — potenciálisan — bővülnek.

Az elméleti tudományos ismeretek alapján nemzedékünknek tömegesen állnak rendelkezésére technikai készülékek vagy eljárások — mint például az időben korlátozott sterilizálás —, ami úgy kiterjeszti testünket a környező világban — megteremtve az emberi szubjektivitás új módjait és kitágítja természetes látóhatárunkat —, ahogy még egy generációval korábban az nem látszott lehetségesnek. Ám ez felette nagy kockázattal társul: az ilyen technikák, műszerek mennyiben bocsáthatók a nagyközönség rendelkezésére. Mi az, ami már igen, s mi az, ami már nem?! Mindez gyakran mégis a nagyközönség: a társadalom vagy annak hivatalos képviselőjének formális megkérdezése és a következmények filozófiai végiggon-

dolása nélkül történik. Az emberi test kiterjesztésének elfogadása, mint amivel például az autó, a telefon, a tévé stb. esetében van dolgunk, minőségileg megváltoztatja az emberi szubjektivitást — legalábbis átmenetileg, de gyakran tartósan is —, ha a készítmény mélyen és több nemzedéken keresztül áthatja kultúránkat. Ha mindezt tudatosítjuk magunkban, akkor látjuk: az ilyen kezdeményezések erkölcsi és társadalmi szempontból nem semlegesek. *Az emberi szubjektivitás minőségének tartós módosítása egyenértékű az emberi természet átalakulásával.* Hiszen így megváltozik a természetesnek tekintett konkrét előrelátásoknak és képességeknek az a rendje, amellyel a normális felnőtt ember megismerésében és erkölcsi cselekvésében rendelkezik. Az ember azon képességét, hogy törekvéseivel kitágíthatja magát környezete — mestersége — részeibe, jól megvilágítja az a tény, hogy az embernek mint megismerő és cselekvő lénynek nincsenek rögzített dimenziói: tulajdonképpen teste sem végződik bőre felületén. Az ember ezen túl is terjedhet, vagy azon belül is más felületre összehúzódhat. Így felfedeztük: az ember a környezet technológiai átalakításával hatásosan tudja változtatni önnön maga s — állandóan és konkrétan — megvalósítható tevékenységeinek körét is. Ilyen az emberi természet átalakításának a képessége, amely emberi szinten folytatása a biológiai fajok fejlődésében is megnyilvánult alakító erőknél.

Ha a mérés és kísérlet áll a természettudomány középpontjában, s ha a tudomány tárgya a mérőműszerben megtestesült szubjektum számára adott, amikor azt észleli, akkor világos az is, hogy az ész vagy a szellem ugyan nem paramétere a tudomány tárgyának, mégis hozzátartozik a dolgok tudományos rendszeréhez. Az ész jelen van a megismerő alanyban, amely megtestesül a tudós műszerrel kapcsolatos biológiai organizmusában. Ezért a tudomány által eleve feltételezett ész, bár nem tárgya a (természet-)tudománynak, mégis kulcsszerepet tölt be a dolgok fizikai rendszerezésében — persze mindenkor a szubjektum oldalán. A ész vagy a szellem, akármennyire is előrehaladjon a tudomány, nem a tiszta, testnélküli lélek, hanem a mérőműszerekkel összekapcsolt megfigyelő és kísérletező szubjektivitás megtestesülése.

6. Komplementaritás és a kontextustól való függés

Általános megfontolások alapján levont következtetéseinek alkotják a lényegét annak a forradalomnak, amelyet a klasszikus fizikából a kvantumfizikába való átmenet jelentett a század első évtizedeiben. Ezzel együtt feladtuk a szubjektummentes tudományos objektivitás klasszikus esz-

ményét és elfogadtuk a szubjektumtól függő kvantumfizikai objektivitás eszményét.⁸ A kvantumfizika azoknak a megfontolásoknak az eredménye, amelyeket Werner Heisenberg folytatott a megfigyelhető mennyiségek — *observabilia* — tudományban játszott szerepéről. Obszervábilén Heisenberg olyan mennyiséget értett, amely a klasszikus tér—idő modelljén nem feltétlenül szemlélhető, mégis része a matematikai modell értelmezésének és elvben megmérhető. Felismerésével visszautasította a klasszikus fizika objektívista előfeltevéseit és az ismeretelméleti értelmezés mély átalakításával tudatosan a kvantummechanika középpontjába állította a mérő szubjektumot: a megfigyelőt. A korabeli klasszikus fizika előfeltevései között nem szerepelt a megfigyelő, vagy ha igen, akkor csak mint az anyagtól különböző és a történelmen kívül álló lény került szóba. A kvantummechanikai megfigyelő ezzel szemben valóban emberi lény, aki emberi módon mérőeszközöket használ a kvantummechanikai események és folyamatok megfigyelésére. A kvantummechanikai megfigyelők ezért olyan sokfélék, mint ahányfajta mérőeszközt a tudós használhat. A kvantummechanika legjelentősebb felfedezése annak a ténynek a felismerése, hogy lehetetlen olyan mérőeszközt vagy készülékrendszert szerkeszteni, amely egyszerre észlelheti egy tetszőleges kvantummechanikai rendszer minden lehetséges megfigyelhető tulajdonságát. Ennek a meglepő felfedezésnek híres kifejezése a Heisenberg-féle határozatlansági összefüggés.⁹

A kvantumfizikában bármely rendszer minden egyes megfigyelése függ az észlelés kontextusától, nevezetesen a megfigyelésre használt mérőeszköztől. A fizikus Niels Bohr a kvantummechanikai megfigyelések ezen sajátosságát a „komplementaritás” szóval jellemezte.¹⁰ Ha adott a megfigyelés vagy leírás meghatározott kontextusa — például a kvantummechanikai rendszer helyének pontos mérése —, úgy feltárul a lokalizált jelenségek lehetőségeinek a horizontja. Annak ellenére, hogy mindkét horizont objektív lehetőségeket foglal magába, a kettő egyszerre nem valósítható meg, mert ha két kontextus a megfigyelés egyetlen kontextusát alkotja, akkor mindegyik jelentős mértékben módosítja a másikat.

Egy összetett megfigyelési kontextus számos elemi kontextust tartalmazhat, amennyiben ezek összeegyeztethetők egymással. De az összeegyeztethető kontextusok tetszőleges halmazához mindig található más kontextusok, amelyek az előző halmazra nézve komplementárisak és összeegyeztethetetlenek. A komplementáris kontextusok általában poláris ellentétben állnak egymással, mint a pontos hely- és impulzusmeghatározás. De ezek sem feltétlenül összeegyeztethetetlenek — vagy összemérhetetlenek —, mivel kombinálva kevert

kontextusokat alkothatnak. Például kevert hely- és impulzuskontextusban a pontos helyet és pontos impulzust elvben nem lehet észlelni, de a pontatlan hely, valamint a pontatlan impulzus megfigyelhető és az ennek megfelelő törvényszerű meghatározatlanságok kielégítik a Heisenberg-féle határozatlansági összefüggést. Klasszikus szempontból ez korlátozó elv kifejeződésének tűnik. Kvantumfizikai szemszögből azonban ez elsősorban tudományos megfigyeléseknek kontextustól, illetve megfigyelőtől való függését bizonyítja. Azt mutatja tehát, hogy a totális tudományos láthatár nem tárul fel egyetlen megfigyelő előtt. Más szavakkal az egyes megfigyelési kontextusok szintézise komplementáris kontextusokkal összehasonlítva a horizont bizonyos gazdagodását eredményezi. A komplementáris kontextusokat ugyanakkor tézisként és antitézisként foghatjuk fel, amelyek *dialektikus* ellentétben állnak egymással.

A deskriptív kontextusok sokfélék. Minden egyes kontextushoz azonban hozzátartozik egy láthatár és valamilyen hagyományt visszatükröző leíró nyelvek *történelmi* sorozata. E nyelvek sorrendbe állíthatók aszerint, hogy mennyire találóan fejezik ki a horizont lehetőségeit.

E sokféle kontextus nem szükségszerűen elütő, összefüggéstelen vagy viszonyíthatatlan. Egyes kontextusok egyszerűen összeegyeztethetők, és ha egyesítjük azokat, akkor e bővített kontextus a szeparált horizontok objektív lehetőségeinek a (halmazelméleti) vagy ún. *Boole-féle unióját* alkotja. A klasszikus természettudomány alapvető feltevése volt, hogy minden leíró kontextus egyszerűen összeegyeztethető. Ténylegesen csak ez a nézet van összhangban azzal az ismeretelmélettel, amely a megismerést a valóság passzív szemlélésének tekinti.

A kontextusok azonban a kvantummechanika tanúsága szerint összeegyeztethetetlenek, de komplementárisak is lehetnek: azaz mint tiszta állapotok kontrárius viszonyban állnak egymással. Egyesítésükkel az ellentétes állapotokból hiányzó új lehetőségek nyilvánulhatnak meg.¹¹ Ha azonban a különböző és ellentétes komplementaritás hagyományjaiból a szintézishez való átmenet történelmi fejlődés is, akkor ezt a relációt találóan nevezzük dialektikus fejlődésnek. Az arisztotelészi és platonai hagyományok történelmi szintézise Aquinoi Tamásban, a newtoni részecskemechanika és maxwelli elektrodinamika történelmi szintézise a speciális relativitáselméletben mind dialektikus fejlődés volt. Hasonlóképpen az emberi magatartásnak a behaviorista, valamint mikrobiológiai magyarázatai is komplementárisak a fenti értelemben és a dialektikus viszony példái — bár még nem olvadtak magasabb egységbe, amit a jövő fejlődésétől remélünk.

Az összeegyeztethető kontextusok Boole-féle szintézist alkotnak, a komplementáris kontextusok viszont nem Boole-féle dialektikus szintézishez vezetnek. Persze vannak más olyan kontextusok is, amelyek összemérhetetlenek, vagyis semmiféle szempontból sem egyeztethek össze: ezek nem léphetnek semmiféle egységre sem és következésképpen csak külön alkalmazhatók. Ilyenek például a minket körülvevő tér különböző geometriai szerkezetei. Közönségesen a tárgyakat úgy észleljük, mintha euklidészi teret alkotnának, legalábbis addig, amíg a távolságok, a területek, szögek ... közötti eltéréseket a mérés tudományos követelményei szerint nem magyarázzuk meg. A „kétszemű” látással végrehajtott kísérletek ugyan arra mutatnak, hogy a távolságok, szögek ... becslésénél — ha tisztán a kétszemű látás segítségével tesszük — nem-euklidészi és hiperbolikus térben képzeljük magunkat. Egy síkú padlók, falak, asztalalpok a mindennapi észlelésben a kétszemű látás segítségével a közelből domborúaknak és a távolból homorúaknak mutatkoznak. Vincent *van Gogh* és más művészek a XIX. század végén — úgy tűnik — tudatában voltak annak a ténynek, hogy a kétszemű látás nem-euklidészi formákat teremt és ezért inkább ilyen formákat igyekeztek festeni, mint amilyenek a tudományos mérésekkel igazolt alagzatok.¹² Világos, hogy mind az euklidészi, mind a nem-euklidészi geometria helyes: a természet azonban vagy euklidészi vagy nem-euklidészi szerkezetű, egyik a kettő közül, a kettő egyszerre nem lehet.

A mondottakból következik: a természet nem az ősidőkben kiterített objektív kozmikus festmény, amiben a Legfelső Megismerő örömet leli, hanem sokféle horizont történelmileg fejlődő, kontextustól függő kifejezése. E láthatárok között egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert az emberi irányultságok megtestesülései a technológiai tömeggyártás termékeiben. Környezetünk mestersegesen formált részei egyszer: összefüggésben az objektív természettel; másszor: más relációban pedig a természettel szembenálló szubjektumhoz tartoznak. Egy autó, egy telefon, egy tévékészülék, egy metróvonal az egyik kontextusban objektum az ember számára, másik összefüggésben pedig része a konkrét emberi szubjektumnak: a kiterjesztett emberi organizmus értelmében. Az ember és a természet kölcsönösen meghatározzák egymást, de a köztük húzódó válaszvonal nincs rögzítve, hiszen mindketten lineárisan és dialektikusan fejlődnek a történelem folyamán. Kettőjük — az ember mint alany és a természet mint tárgy — közül csak az utóbbi írható le objektívan: az ember mint szubjektum nem lehet a leírás tárgya, csak közvetve: transzcendentális elemzéssel és reflexióval ismerhetjük meg.

JEGYZETEK:

¹ R. G. *Collingswood*: The Idea of Nature. Oxford, 1945; A. *Rosenberg*: The Structure of Biology. Cambridge, 1985;

² A természet klasszikus tudományos fejlődésének filozófiai és teológiai következményeit összefoglalja Ian *Barbour*: Issues in Science and Religion. Englewood, 1966.

³ Science 155 (1967), 1203–1207.

⁴ R. P. *Feynman*: La Nature des lois physiques. Paris, 1971;

R. P. *Feynman*: A fizikai törvények jellege. Budapest, 1984;

J. *Bronowski*: A Természet Logikája. Budapest, 1986;

M. *Heidegger*: Holzwege. Frankfurt, 1950, 82–88.

⁵ E. *Husserl*: Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Halle, 1913; Philosophie als strenge Wissenschaft. Frankfurt, 1971.

⁶ Merleau-Ponty gondolatát fejlesztő tovább M. *Polányi*: Personal Knowledge. Chicago, 1968.

⁷ Koch Sándor: A tökéletlenség dicsérete. (Gondolatok a tökéletlenségről és korlátosságról). in: A tökéletlenség és korlátosság dicsérete. Szerk. Koch Sándor, Budapest, 1989. 26. „a világ nem VAN, hanem TÖRTÉNIK”, s így a világ (szerkezet) leírás a hermeneutika módszerét igényli.

⁸ P. A. *Heelan*: Quantum Mechanics and Objectivity, New York, 1965; uő: The Observable: Observation, Description and Ontology in Quantum Mechanics, New York, 1972; uő: Complementarity, Context-Dependence and Quantum Logic. Foundations of Physics 1 (1970), 95–110.

⁹ E törvény értelmében a hely és az impulzus — a tömeg és sebesség szorzata — mért értékeiben mutatkozó határozatlanságok szorzata nem lehet kisebb, mint a Planck-féle állandó. W. *Heisenberg*; A rész és az egész. Budapest, 1978⁷, 111–112.

¹⁰ A „komplementaritás” fogalmán Bohr nemcsak a Heisenberg-féle határozatlansági összefüggéseket érti, hanem általában a kvantummechanika teremtetten tényállás egészére kiterjed: minden a kvantummechanikai leírás jellemző vonására, amelyben az a klasszikus leírástól eltér. N. *Bohr*: Biológia és atomfizika. Előadás a Luigi Galvani emlékére rendezett Nemzetközi Fizikai és Biológiai Kongresszuson. (Bologna, 1937. október) in: Atomfizika és emberi megismerés. Budapest, 1964, 42.

¹¹ P. *Heelan*: The Logic of Framework Transposition. International Philosophical Quarterly 11 (1971), 314–334.

¹² P. *Heelan*: Toward a New Analysis of the Pictorial Space of Vincent van Gogh. Art Bulletin, 1972. december.

Autonómia Alapítvány

1025 Budapest, Kapy utca 1.

Telefon, Telefax: 176-79-75

PÁLYÁZATI FELTÉTELEK

Az Autonómia Alapítvány — célkitűzéseinek megfelelően — olyan állampolgári kezdeményezéseket (csoportokat, egyesületeket, közösségeket), tehát szervezeteket és nem egyéneket kíván támogatni munkaterveik megvalósításában, amelyek önkéntes tevékenységük céljával tüzték ki: a szegénység-terjedésének akadályozását, a környezetet védő, tartós fejlődés elősegítését, a vallási és etnikai kisebbségek jogainak védelmét.

1. Az Autonómia Alapítvány Kuratóriuma pénzbeli támogatását adomány vagy alacsony kamatú hitel formájában kívánja a sikeres pályázók rendelkezésére bocsátani, elsősorban „gyutacs pénzként”.
2. Előnyös megítélésre azon szervezetek pályázata számíthat, amelyek tagsága — az érintett közösséggel való párbeszéd szellemében és a nyilvánosság bevonásával — aktívan vett részt a valóságos szükségletek feltárásában, a munkaterv kidolgozásában.
3. A sikeres pályázat feltétele, hogy a pályázók — saját erejükre támaszkodva — az igényelt összeggel hasonló nagyságrendű ellenszolgáltatást ajánljanak fel pénzbeli, szervezési, fizikai vagy szellemi formában.
4. A pályázati kérelem tartalmazzon rövid leírást a szervezet jellegéről, taglétszámáról, tevékenységéről, történetéről; fogalmazza meg a pontos célt, amire a támogatást kéri, a munkaterv időtartamát, a munka módszerét és a részletes költségvetést. Kívánatos csatolni a szervezet alapszabályát is.
5. Adományban, illetve hitelben csak az a szervezet részesülhet, amely bankszámlával rendelkezik és vállalja a kötelezettséget, hogy a tervezett munka befejeztével frásos jelentést tesz a kapott összeg felhasználásáról és tartalmi beszámolót ad a munkaterv végrehajtásáról.

Budapest, 1990. 07. 01.

KURATÓRIUM

Balipap Ferenc, Bíró András, Fasang Árpád,
Ferge Zsuzsa (elnök), Juhász Pál, Havas Gábor,
Kürti Erzsébet, Perczel Anna, Willem H. Welling.

Miért?

A politikai pluralizmus ma már tény Magyarországon. A mechanizmusok létrejöttek: demokratikus pártok, fel szabaduló tömegkommunikáció, legitim parlament. A radikális változás motorikus ereje, a civil társadalom azonban még mindig nem tölti be fontosságának megfelelő szerepét. Ennek okát a történelmileg elkésett, felemás polgárosodásban és az utóbbi évtizedek társadalmi önszerveződésének tiltásában kereshetjük. A nemzet egészét meghatározó demokráciáról csak akkor beszélhetünk, ha egy életerős, sokrétű érdeket kifejező, pártoktól és államtól független, non-profit, autonóm szektor virágzik ki.

E folyamatban való részvételt tűzte ki célul az Autonómia Alapítvány. Mindenekelőtt támogatni kívánja az ország határain belül azon állampolgári kezdeményezések — önkéntes helyi szervezetek és csoportok — tevékenységét, amelyek programja:

1. **elősegíteni a környezet érdekeit figyelembe vevő tartós fejlődést.** Az elmúlt fél évszázad gazdasági fejlődése energiapocskoló, nyersanyaghabzsoló, környezetromboló modelljei közül hazánkban a legkárosabb uralkodott, már azért is, mert a hatalmi struktúra nem adott teret a civil társadalom korlátozó, kritikus szerepének. Itt a demokrácia adta lehetőség, hogy ez a szerep valóra váljon, s hogy falusiak és városiak kezükbe vegyék környezetük, egészségük védelmét.
2. **akadályozni a növekvő szegénység terjedését.** A „jóléti állam” eszközeinek apadása és az új szegények megjelenése a belátható jövő társadalmilag legfájóbb színterét vázolja fel. A jótékony célú, szolidaritásra támaszkodó segítség mellett, a szegénységbe sodortak önszerveződő, problémamegoldó kezdeményezése és tevékenysége az, amely nemcsak túlmutat a pillanatnyi megoldáson, hanem a legfontosabbat, az önbecsülést is fejleszti.
3. **védelmesni a vallási és etnikai kisebbségek jogait.** E területen a társadalmi együttlét mindennapi kisebb-nagyobb konfliktusait a totalitárius rendszer nem engedte a felszínre kerülni, s ez által csak mélyítette a káros előítéleteket. A számszerűen legjelentősebb kisebbség hazánkban a cigányság, eme előítéletek elsőrendű, ha nem is egyedüli alanya. Nem képzelhető el demokratikus államrend, a másság nem csak alkotmányjogi, hanem az egyénre lebontott tiszteletben tartása, a kisebbségi identitás szabad és büszke vállalása nélkül.

Az Autonómia Alapítvány Kuratóriuma úgy véli, hogy a szolidaritás és autonómia megszilárdulásának jegyében a mai magyar társadalom e legveszélyeztetettebb területeire kívánja összpontosítani eszközeit.

Hogyan?

Az Alapítvány nem kívánja szerepét egyszerűen pénzübeli adományok szétosztására korlátozni. Minden egyes adomány és hitel odaítélésének feltételeként az adott kö-

zösség vagy csoport valamilyen befektetést lenne köteles felmutatni, legyen az anyagi, szellemi, vagy szervezési. Az öntevékeny, kezdeményező, a szükségleteket felmért, a megoldást megfogalmazó, a csoportdemokratizmust elősegítő terveknek részesülnének előnyben.

Ott azonban, ahol ezek a készségek csak részben vagy egyáltalán nem lennének fellelhetőek, az Alapítvány tanácsadó gárdája állna a helyi pályázók rendelkezésére mindaddig, amíg a csoport minden tagja által elfogadott, világosan megfogalmazott és demokratikusan kialakított munkaterv nem fogalmazódik meg. A végrehajtásnál a tanácsadó már nem volna jelen, hiszen ezzel gátolná az öntevékeny képességek kibontakozását. Inkább a taccsvonalon maradna, és csak kifejezett kérésre adna tanácsot. Mindent meg kell tennie, hogy ne avatkozzon be, ne vegye át a vezetést, inkább a csoport problémamegoldási készségét istápolja, s így autonómiája megerősödésének adjon teret.

A nyilvánosság lenne a garancia, amely az odaítélt pénzüösszegek a célnak megfelelő felhasználását biztosítaná. Egy végső jelentés megkövetelésén túl az Alapítvány semmilyen pénzügyi ellenőrzést nem gyakorolna. Tegyük azt az érdekeltek, a helyi sajtó. De tudjon a tervről a közönség, a megye, s miért ne, az ország.

Miből?

A nyilvánosság széleskörű alkalmazása magára az Alapítványra is érvényes. Sajtónyilvánosságot kapnak a befolyt összegek, az adományozók neve és adott esetben egy célhoz vagy témához kötött speciális támogatások. Évente az Alapítvány nyilvánosságra hozza mérlegét, s félévenként a szétosztott összegeket kapott csoportok nevével és terveik témáját.

A Rockefeller Brothers Fund és a Ford Foundation adták a kezdeti támogatást, amely az Alapítvány ezévi tevékenységét biztosítja. Más európai és egyesült államokbeli alapítványok is mutatnak érdeklődést a magyar civil társadalom fejlesztésének támogatására. Remélhető, hogy itthoni adományozók is érdekeltté válnak.

ESÉLY 1990/4

A tartalomból:

David Donnison: Szociálpolitika egalitáriánus megközelítésben

Ferge Zsuzsa: Vitázó megjegyzések Kornai János Röpiratáról

Kiss Károly: Jólét állam nélkül?

Gyekiczky Tamás: Az Aktív Munkaerőpiaci Politika társadalmi-szociológiai problémái

Talyigás-Hegyesi: Alapkövetétel (az induló szociális-munkás képzésekről)

Szerkesztőség: 1085 BP, Kun Béla tér 2.
Tel.: 177-33-97

Előfizethető a Szerkesztőségben és a Postán.

Julius Evola:

A TERMÉSZETFELETTI A MODERN VILÁGBAN

„Az óra kedvez a hamis misztikák kétes vállalkozásainak, azoknak, amelyekben a materialista szenzualitás bizarr módon vegyül a spiritualista zűrzavarral. Merthogy a spiritualista erők mindent elárasztanak... (...) Nem mondhatjuk többé, hogy a modern időkben hiányzik a természetfeletti. Minden fajtában és változatban megjelenik, és a nagy baj ma nem a materializmus, a szcientizmus, hanem a fékevesztett spiritualizmus. De az igazi természetfeletti felismerésnek ez mitsem használ. A „misztika” mindenre rátelepszik, befészkel magát az én sötét régióiba vagy az értelem centrumába, amelyet kiűz területéről. Minden téren készen mutatkoznak a „misztika” visszaállítására, kivéve ott, ahol a helye van, az isteni rendben.”

Igy írt, egy már nem is újkeletű (1927) és nem egyértelműen értékelhető művében a katolikus Henri Massis, de szavainak ma is súlyuk van még. Mert ma is sok és virágzó csoport, szekta és mozgalom működik, amely az „okkult” és „természetfeletti” tapasztalást tűzte ki céljává. Ezek az áramlatok, amelyeket a nyugati világ

krízisének súlyosbodása is táplál, jelentékeny számú hívővel bírnak, hiszen egyedül a „spritizmus” milliókat számlál. Minden rendű és rangú exotikus doktrínát is importálnak, és ezek annál nagyobb vonzerővel bírnak, minél több bennük a szokatlan és a „misztikum”. A „spiritualista” katlanban úgyszólván minden kotyvalék helyet kap: a jóga mindenféle alkalmazott formája, a hamis misztika minden válfaja, a szabadkőműves páholyokba is be-be hatoló „okkultizmus”, a neorózsakeresztség, a pantheista alapon álló, naturalista és primitivista regressziók, a neognoszticizmus, az asztrológikus zagyvaságok, a parapszichológia, a mediumitás kultusza és egyéb kakológiák — az egyszerű és egyértelmű misztifikációkról nem is szólva. Általában elégséges, hogy valami eltérjen a normálistól és a „szenzáció” jellegével bírjon, kortásaink jelentős része máris meglepő érdeklődést mutat a monstrum iránt. De a „tudomány” sem maradhatott el, és végül is megjelent ezekben az alacsony régiókban; bizonyos ágai, mint a pszichoanalízis és a „mélypszichológia”, gyakran tettszelgett a tudatos személyiség és az „Én” határ-

EVOLA, Julius, báró (1898-1972), olasz futurista festő, filozófus, orientalista, de írt a nyugati hagyomány szimbólumairól és mítoszairól, a Grál misztériumáról vagy a hermetikus tradícióról is. A „Gruppo di UR” megalapítója. René Guénonnal, Frithjof Schuon-nal, Arthur Avalonnal, Titus Burckhardt-tal együtt a tradicionalista szellemiség legjelentősebb interpretátora. Gondolkodása konzervatív, a modern világot teljességgel elvetette, és az általa — mágikus idealizmusnak — nevezett szemlélet kialakításával megkísérelte lerakni egy, a tradicionális civilizáció arisztokratikus értékeinek megfelelő szellemi út elméleti alapjait. Fiatalon szenvedélyes alpinista volt, tanítványaival hegymászás közben foglalkozott. Egyik, később tőle és felfogásától elszakadva antropozófusként is kiváló tanítványa Massimo Scaligero volt. Evola a második világháború alatt egy bombatámadás következtében mindkét lábát elvesztette. Ennek ellenére még 1970-ben is kifejtett politikai aktivitást, amikor csoportja államcsínyt akart végrehajtani, melynek során az olasz belügyminisztériumot el is foglalták. Művei olasz nyelven, s főként német és francia fordításban jelentek meg. Magyarországon hatással volt Hamvas Bélára, aki „A világválság” és a „Scientia Sacra” c. műveiben többször is hivatkozik rá. Előreláthatólag ősszel magyarul is megjelenik Evola „Calvacare la Tigre” (A tigrislovaglás) c. műve, amely e keleti szimbólum értelmezésével foglal-

kozik. Itt közölt tanulmánya a „Maschera e volto dello spiritualismo contemporaneo” (A jelenkori spiritualizmus arcai és álarcjai) c. kötetben jelent meg. Bár Evola felfogását több ponton vitásnak tarthatjuk, hiszen a tradicionális spiritualizmus csak lényegi tartalmának — az ember természetfeletti mivoltára vonatkozó közléseinek — újragondolása tekintetében, és nem tartalmának konzerválásában lehet igaz, — ebben a tanulmányban ma érvényes módon vet világosságot a spiritualizmussal kapcsolatos tévedésekre, alapvető kérdésekre.

A szerző fontosabb művei:

Imperialismo pagano (1928) (Pogány imperializmus)
Introduzione alla Magia, I-II-III (1927) (Bevezetés a Mágiába)
Teoria dell'Individuo Assoluto (1927) (Az abszolút individu-um teóriája)
Fenomenologia dell'Individuo Assoluto (1930)
Rivolta contro il mondo moderno (1934) (Lázadás a modern világ ellen)
La Dottrina del Risveglio (1943) (Angolul: The Doctrine of Awakening, London, 1951) (A felébredés doktrínája)
Maschera e volto dello spiritualismo contemporaneo (1949)
Lo Yoga della Potenza (1949) (Az Erő Jógája)
Il cammino de cinabro (1972) (Cinóber-ösvény, Életrajzi írása)

T.Cs.

területeit képező kétes jelenségek megidézésében. Találkozhattunk azzal a paradoxonnal is, hogy „pozitív” tudományok egyes képviselői, akik doktrínáik védelmében és igazolására, szisztematikusan tagadták, hogy az érzékentúli elemnek bárhol is helye lenne, újabban meglehetősen elnézőek például a neospiritizmus bizonyos kezdetleges formáival szemben. Ilyenformán a saját területükön kivívott és megérdemelt jó hírnevük megtévesztő módon igazolásul szolgál ezeknek a tévtanoknak, veszedelmes eszközzé válva minden félrevezető propagandának. Jó példa erre Crookes és Lodge fizikusok magatartása a spiritizmus kérdésében. Ez az oka annak a szellemi káosznak, amelyet a nyugati világ fontos szektorai árasztanak, különös hasonlatosságot mutatva a hellén dekadencia ázsiai-vált világával, és nem hiányoznak a minden rendű és rangú messiások sem.

De először is tájékozódni kell, és megvizsgálni, hogy e jelenségeknek melyek a fő okai.

A lelkiállapot fő vonását, úgy tűnik, egy általános *menekülés-impulzus* jellemzi. Bizonyos aspektusait tekintve a neo-spiritualizmus kétségkívül hasonlóságot mutat a szellemi káosznak, mint minden egyéb láz és őrjöngés, amelynek segítségével a mai ember az őt körülvevő világból, a civilizáció és a modern nyugat fojtogató formáiból menekülni igyekszik, és némely szélsőséges esetben, ugyanezen a vonalon, eljut a kábítószerek használatáig, az anarchista robbantásokig, a pandemikus sex-ig, a neurotikus kompenzációk diffúz és különféle válfájáig.

Itt viszont el kell ismerni bizonyos motívációk legalábbis részleges létjogosultságát. Nem véletlen ugyanis, hogy a neospiritualizmus kezdeti egybeesnek egyrészt egy olyan materialista és pozitivistá koncepció megerősödésével, amely az embert és világot teljes nyomorúságában és lélektelenségében fogja fel, másrészt a racionalizmussal, az absztrakt gondolkodásnak azzal az igényével, hogy eltörölje vagy bekebelezze mindent, ami a lét és a psziché legmélyebb rétegeihez tartozik. Ugyanakkor arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy hiányoznak egy olyan, a szó legmagasabb értelmében tradicionális, civilizációnak a formái, amely képes lenne valóságos aszcenzionális nyitásra. Ami a Nyugatot illeti, itt elsősorban a kereszténységre gondolunk, amely megszűnt az élő és igazi transzcendencia támasza lenni, és a katolicizmusban egy theologikus-dogmatikus konstrukcióra csökkent, azaz, egy más aspektusból nézve, alig több már konfesszionális vakbuzgóságnál, és „kispolgári” jellegű moralizmusnál, ugyannyira, hogy lehetővé vált „Isten haláláról” értekezni és megfogalmazni a vallás egy mythostalanításának igényét, hogy abból társadalmi gyakorlat számára is érvényes tartalom legyen kivonható (ezt az el-

járást követte például az ún. „atheista kereszténység”).

Mínt hogy a pozitív vallás ennyire megtagadta legmagasabb rendeltetését, és ilyen keveset nyújthatott csak azoknak, akik az emberi állat moralista „polgári” idomításán túl — ha homályosan is — egy liberációs spirituális tapasztalást kerestek, úgy a számos felforgató és szélsőséges ideológia — amely az ember eredetét és rendeltetését itt a földön látja és céljául egy tömegprodukción és tömegjóléti társadalmat tűz ki, amely egyébként, bárhol tekintünk is, arra van ítélve, hogy fakóvá és unalmassá váljék, és amelyért a személyiség kondicionálásával és megszámlálhatatlan csonkításával kell fizetni — nem vezethetett csak intoleranciához és lázadáshoz.

Hacsak alapvető degradációs folyamatok nem akadályozzák, úgy az emberi természet mélyén tovább él a „más”, és végső fokon a természetfeletti szükséglete. Egy bizonyos határon túl ezt nem lehet mindenkiben elfojtani. De az utóbbi időkben a szorítás, az előbb említett tényezők következtében, erősebb lett. Innen van sokaknál az az impulzus, amely kielégülést és kiutat vél felfedezni mindenben, amit a neo-spiritualizmus állítótól, és bizonyos mértékig valóban nyújt, az újdonság jellegével és olyan gondolatokkal, amelyek utat nyitni látszanak egy tágabb valóság felé, nem csupán elméletben, hanem egy átélt spirituális tapasztalás módjára. Az, hogy az utóbbi időkben, ha szórványosan is, de elismerést nyert — mindazon túl, amit az előző, pozitivistá korszak elfogadott — egy bizonyos „extra-normális”, mint energiák, törvények és lehetőségek megnyilvánulása, gyakran újabb tényezőként szerepelt a menekülési impulzus egy sajátos orientációja javára. ezzel az orientációval fogunk a továbbiakban foglalkozni.

Mint utolsó, de nem elhanyagolható tényezőt említjük meg azt, hogy a lényegükben keleti eredetű doktrínák ismerete nincsen már egy specializált és magas műveltséghez kötve, és ezek a doktrínák többet ígérnek, mint amit a pozitív, nyugati vallások bármikor nyújtanak látszottak, de főleg, mint amit jelenkori kiürült és kasztrált formáikban nyújtanak.

Ez hát az összefoglalása a helyzetképnek, amelyre a neo-spiritualizmus elterjedése visszavezethető; a neo-spiritualizmusé, mely ugyanazon jelleggel bír, melyet Oswald Spengler „második vallásosságnak” nevezett, olyannak, amely nem egy szerves, minőségi és spirituális civilizáció eredeti és fénylő korszakában jelentkezik, hanem egy bealkonyuló és felbomlásban lévőnek a peremén —, jelen esetben abban, amit Spengler a „Nyugati világ alkonya” néven írt meg — úgy, mint ennek a civilizációnak sajátos jelensége.

Ezek után meg kell jegyezni, hogy ami bennünket a fent említett spiritualizmusban érdekel,

az főleg az, hogy nem korlátozódik elméleti megfontolásokra, hanem olyan tendenciákat is tartalmaz, amelyek néha tudtán és akaratán kívül, elősegítik a „másik part” erőinek megidézését, és a tudat extra-normális lehetőségeinek a művelésével egyéneket vagy csoportokat hoznak ezekkel az erővel kapcsolatba.

Amit erről tudni kell, az az, hogy ezek az influenciák és lehetőségek olyan valóságosan léteznek, mint akár a fizikai realitás vagy a közönséges psyché formái. Minden normális és teljes civilizáció elismerte ezt és csak a néhány évtizedes nyugati „pozitivizmus” tagadja. De ma nem elegendő a ténynek egyszerű elismerése, pszichológiai vagy helyesebben pszichológiztikai értelemben úgy, ahogy ezt a pszichiatria vagy az általános értelemben vett pszichoanalízis teszi. Ami bennünket illet, arról van szó, hogy ezt a „spirituálisat” ellenkező értelemben fogjuk fel, ontológiailag, vagyis úgy, hogy realitásnak tekintjük. Ha nem így lenne, akkor a „spirituális” (vagy a spiritualizmus) és az „extra-normális” problémája fel sem merülhetne, vagy végül is viszonylag banális karaktert öltene; képzelgésekkel, paranoiás képződményekkel volna dolgunk, és ezekkel kapcsolatban aligha lehet helye túlzott pániknak.

Kötelességünknek tartjuk itt a *személyiségre* a figyelmet felhívni, mégpedig abban az értelemben, amelyet a szó valóban jelent. A „spirituálisal” való kontaktus, vagy annak megközelítése az ember számára alapvető kockázattal jár, abban az értelemben, hogy csökkentheti benső egységét, azt az önmagához való tartozást és világos jelenléti erőt, valamint a nem kevésbé világos látást és önálló akcionalitást, amely személyiségének voltaképpen lényegét alkotja.

A személyiség, jelenlegi formájában otthon van és szilárd talajon áll a tapintható és mérhető dolgok világában, a logikus, tisztán körvonalazott gondolatok meg a gyakorlati cselekvés világában, és általában minden olyan területen, amely a fizikai érzékszervek és az agy világa. Ami viszont a „spirituális” világot illeti, ott a személyiség állandó kockázatnak van kitéve: elveszti biztonságát, problematikus állapotba kerül, mert a mai világban nincsenek már jelen azok a támasztékok, amelyekhez hozzá volt szokva, és amelyekre mindaddig, míg személyisége egy fizikai test által kondicionált, szüksége van.

Nem véletlen, hogy sokan azok közt, akik manapság a „spiritualizmust” művelik, hijján vannak határozott személyiségnek (a nők magas aránya itt különösen jelentős), míg olyanok, akik erős és tudatos személyiséggel bírnak, ragaszkodnak a „pozitív” dolgokhoz, legyőzhetetlen ellenszenvet éreznek minden érzékentüli iránt, és ellenszenvük magyarázatául készek minden kibúvóra, min-

denféle mentségre. Meg kell azonban érteni, hogy mindez nem más, mint a szellemi védekezési ösztönnek a megnyilvánulása náluk. A gyengébb személyiségek, akiknél ilyen ösztön hiányzik vagy tompább, könnyebben készek arra, hogy meggondolatlanul befogadjanak és kultiváljanak bizonyos gondolatokat, tendenciákat és jelenségeket, anélkül, hogy fogalmuk lenne a veszélyről, amelyet jelentenek.

Ezek az emberek ugyanis azt hiszik, hogy bármilyen módszer, amely alkalmas arra, hogy megszokott világukat transzcendálja, már önmagában valamiféle felsőbb értéket, valami magasabb állapotot képvisel. Ahogy annak a „más”-nak a szükséglete, a menekülés impulzusa, fellép bennük, készek bármiféle utat választani, és nem veszik észre, hogy milyen gyakran kerülnek, éppen így, arra a pályára, mely éppen az *embernek, mint személyiségnek* nem sajátja.

Az alapvető szempont ez: világosan látni, hogy melyek azok a helyzetek, amikor a neo-spiritualizmus, minden látszat és álarc ellenére, valóban regresszív jellegű; amikor a spirituális nemcsak nem „természetfeletti”, de egyenesen „természetalatti”. Más szavakkal, mindezt állandóan, konkrét és egzisztenciális módon látni, vagyis függetleníteni minden doktrinális és intellektuális konfúziótól, deviációtól.

Hogy fogalmunk legyen, milyen influenciák azok, amelyek adott esetben megnyilvánulhatnak, ha bekövetkezik egy nyitás, amely azonban nem felfelé, hanem lefelé irányul, egy elmozdulás, amely nem emelkedő, hanem süllyedő, néhány szót szükséges szólni arról, hogy mit jelent a szó, hogy „természet” egy teljesebb és szélesebb értelemben.

„Természet” alatt ma általában a fizikai világot értik, úgy, ahogy azt minden éber állapotban lévő ember tapasztalja, és ahogy az exakt tudományok számot adnak róla. De valójában itt csak a természet egyik aspektusáról beszélhetünk, arról a kéről, ami az emberi személyiséggel kapcsolatban keletkezett, sőt, csak a történelem bizonyos fázisában, mint olyan tapasztalás, amely csak önmagának felel meg, de a lét egyéb lehetséges fázisaira és formáira nem érvényes. Az ember a természetet a fizikai realitás ily módon meghatározott formájában észleli, mert elszakadt tőle, mert elszabadult és elvált tőle olyan mértékben, hogy végül is egy „nem-Én” módjára önmagán kívülinek tapasztalja. A természet, *in se*, nem ez a térbeli jelenség: ellenkezőleg, ott észlelhető, ahol ez a kívüllevőség-érzés csökken, vagyis, amikor az éberléti, világos tudat is megfelelően csökkent, és olyan állapotok merülnek fel, amelyekben az objektív és a szubjektív, a „benső” és „külső”, összeolvad. Itt lép be az ember egy „láthatatlan” és

„pszichikus” világ területére, amely ezért még nem szűnik meg „természet” lenni, sőt, elsősorban az, és semmiképpen nem „természetfeletti”. Az anyag vagy az energia objektív tudományos vizsgálatával az ember tulajdonképpen egy bizonyos, önmaga kreálta, bűvös körben mozog. Ezt a kört csak az hagyja el és az lép a természetbe, aki a kialakult, személyes tudatból regrediál a tudatalattiba, azt az utat követve, amely ködös, organikus érzésekkel kezdődik, pszichikai automatizmusok és komplexumok felbukkanásával — olyanokkal, amelyek szabad állapotban vannak, vagyis már nem agyi ellenőrzés alatt —, és amely a továbbiakban lehatol a fizikai, testi tudatalattinak a mélyére.

Utóbbi időkben lefolytatott vizsgálatok anyaga hozzájárul ahhoz, hogy ezt a regressziós folyamatot pontosabban kövessük. Kísérleti helyzetben előidézett lokális érzéstelenítés által megfigyelhetővé vált az, ami a lelki funkciókban bekövetkezik, amikor az agyállomány egyes rétegeit — a legkülsőtől a legbelső és legrégebbi rétegekig — fokozatosan neutralizálják, úgy, hogy az agyműködés teljes kizárásával a lelki funkciókat a szimpatikus idegrendszer veszi át, mely utóbbinál kiderült, hogy bizonyos tudatformákkal a kapcsolata fennmarad. Ami legelőször is eltűnik, az a tér, idő és okság fogalmak, vagyis éppen azok a conceptusok, amelyekre a természet ébrenléti tapasztalata támaszkodik, valamint a gondolkodás logikai láncoalata a tudatos személyiségnél. A mélyebb rétegződésekkel kapcsolatban az „Én” közös, megkülönböztethető tudata tűnik el; a tudatalan funkciók küszöbéhez érünk, amely közvetlen kapcsolatba van a vegetatív élettel. Itt végződik a „személy” és kezdődik a személytelen — a „természet”.

Aminek az Ókor a „genius” nevet adta, vagy amit úgy nevezett, hogy az „elemek szelleme”, a „természet istenei” etc., mindez túlmutatva a babonás, népi vagy költői megfogalmazásokon, nem egyszerűen a mesék világából való; kétségkívül „imaginációkról” van szó — vagyis olyan formákról, amelyeket meghatározott körülmények között a szimpatikus idegrendszerrel kapcsolatos képesség produkál, hasonlatosan az álomban működőhöz —, de ezek bár az álomműködéshez hasonló módon, bizonyos ködös pszichikai tapasztalásokat elevenítenek meg, olyan erőkkel való találkozást, amelyeknek a természet látható formái, törvényei, lényei csupán manifesztációját képezik.

Ugyanez a helyzet azzal, amit „természetes” látásnak neveznek, vagy a hipnotikus álomhoz kötött látás jelenségeivel; mindezek az agynak a neutralizáláshoz és közömbösítéséhez vannak kötve,

és arra a csökkent tudatra támaszkodnak, amely bizonyos személyeknél éppen a szimpatikus idegrendszer speciális adottságai következtében fennáll. Az ilyen embernél a fő csomópontok, plexusok, de főleg a szoláris plexus, érzékelő központtá alakul át olyankor, és átveszi az agyi funkciókat, amelyeket a fizikai érzékelés szorosan vett eszközei nélkül gyakorol, mégpedig olyan stimulációk és érzések alapján, amelyek nem kívülről, hanem belülről származnak. Természetes azonban, hogy ennek az aktivitásnak a produktumai esetenként több vagy kevesebb közvetlenséggel bírnak — több vagy kevesebb közvetlen információt tartalmaznak — vagyis többé-kevésbé keverednek olyan formákkal, amelyeket kifejezésre jutásuk és tudatosításuk érdekében felhasználnak, és amelyeket az agyra jellemző tér-idő fogalmak is többé-kevésbé befolyásolnak. De bármennyi is az ilyen jelenségekben a salak, fennmarad egy vitathatatlan objektív elem is, amely néha teljesen meggyőző formában nyer megerősítést; ugyanis az adatok, amelyeket nyújt, megfelelnek olyan más adatoknak, amelyek fizikai észlelés útján ellenőrizhetők és amelyeket az éber tudat értékelt és rendezett el.

Mindez már alapjául szolgálhat bizonyos tájékozódásnak. A közönséges tudattal szemben létezik egy „pszichikus”, „okkult” zóna, amely a maga módján reális (tehát nem „szubjektív illúzió” vagy „hallucináció”), de amelyet nem szabad a „spirituálissal”, mint értékkel, és még kevésbé a „természetfeletti” összetéveszteni. Ellenkezőleg, okkal lehetne „természetatlattiról” beszélni ebben az esetben, olyan értelemben, hogy az, aki passzívan — „ex-tatikusan” — megnyitja magát ennek a világnak, az valójában önmagáról mond le és benső szintjét egy magasabb fokról egy alacsonyabbra szállítja le.

Az igazi spiritualitás minden pozitív mértéke az embernél csak a világos, aktív és tisztán elhatárolt tudat lehet, ugyanaz, amelynek birtokában vizsgál valami objektív realitást, fogalmazza meg egy logikai fejtegetés vagy egy matematikai levezetés elemeit, vagy dönt élete fontos kérdéseiben. Ez az ő vívmánya — az, ami őt a lények hierarchiájában megkülönbözteti. Ha ezzel ellentétben valami ködös miszticizmus-állapotába esik, pantheista burjánzásba, vagy olyan jelenségek világába — bármilyen rendkívüliek legyenek is —, amelyeket visszaesés vagy önkívületi állapot kísér, akkor nem emelkedik a spirituális létrán, hanem süllyed, és egy szellemi pluszból egy szellemi mínusz felé tart. Nemcsak, hogy nem győzi le a „természetet”, hanem visszaadja magát neki; és, mi több, a természeti formákban jelenlévő alsóbb erők eszközévé válik.

Csakis ennek a szempontnak a tisztázása után lehet megfogalmazni a gondolatát egy másfajta, antithetikus szellemi irányulásnak, amely alkalmas lenne arra, hogy felmérje, mi az, ami a „spiritualizmusban” érvényes és amit ajánlani lehet annak, aki különleges elhivatással és kvalitásokkal bír és „transzcendenciát” keres — valami magasabbat, mint amit a modern ember- és világgép kínál, helyet egy felső liberáció számára, túl azon a kondicionáltságon, amelyet egyrészt a lét mai értelmetlensége, másrészt a felekezeti vallások megmaradt formái kényszerítenek rá. Elvben arról van szó, hogy kimondjuk egy olyan tapasztalásokat tartalmazó útnak az igényét, amelyek a tudatot nemhogy nem „csökkentik”, de felsőbb tudatáttá alakítják: egy útnak, amely nemcsak hogy nem szünteti meg az „önmagam” világos jelenlétét — amely egészséges és éber embernél materiális és gyakorlati elfoglaltságai között olyan könnyen fenntartható —, hanem magasabb fokra emeli, úgy, hogy a perszonalitás lényegét alkotó principiumokat nem változtatja meg, hanem ellenkezőleg, integrálja azokat. Az ilyenfajta tapasztalásokhoz vezető út ugyanaz, amely az igazi természetfelettihez is vezet. De ez az út nem kényelmes és nem is vonzó sokak számára. Olyan magatartást feltételez ugyanis, amely teljes ellentéte a „spiritualizmusért” való lelkesedésnek, vagy azok magatartásának, akiket nem mozgat más csak egy konfuzus menekülési vágy. Aszkétikus attitűdöt és akaratot követel, a szónak eredeti értelmében, olyat, amely világosan megkülönböztethető a konfesszionális, bűnbánati és szerzetesi askézis-formáktól.

Nem könnyű visszavezetni a modern mentalitást arra, hogy interioritási fogalmakban gondolkozzék és ítéljen, nem pedig a látszat szerint, a „jelenség” vagy érzése függvényeképpen. Azután a tisztítás után, amelyet a biologizmus, az antropologizmus és az evolucionizmus vitt végbe, még kevésbé könnyű ezt a mentalitást visszavezetni ahhoz a jelentéshez, amelyet a katolikus tanítás is megfogalmazott — és nominálisan még érvényben is tart — és, ami az ember természetfeletti méltóságára és rendeltetésére utal.

Pedig a dolgok rendjének, amiről beszélni szándékozunk, éppen itt van az alapja. Csakis az, aki ennek a jelentésnek a birtokában van, tudja felfogni, hogy *mindenben, ami már nem: materiális, két, VILÁGOSAN megkülönböztethető tartomány van.* Azok a tudatformák, amelyek alacsonyabbak a normális ember ébrenléti tudatának szintjénél, a természet rendjébe tartoznak; a másik rend, és csakis az, a természetfeletti. Az ember e két tartomány között helyezkedik el, és ha kimozdul nyugalmi vagy ingatag egyensúlyi helyzetéből, akkor éppen úgy gravitálhat az egyik, mint a másik felé. Természetfeletti méltósága és rendeltetése fent említett doktrínája szerint az ember nem tartozik

a „természet”-hez, sem ahhoz a materialista jelentéshez, amit az evolucionizmus és a darwinizmus tulajdonít neki, valamint ahhoz sem, amelyet a „spiritualista” pantheizmus és hasonló koncepciók tartanak fenn számára. Már mint személyiség is kiemelkedik a dolgok és elemek misztikus lelkének és az indifferenciált „kozmitás”-nak világából. Az, ahogy a fizikai dolgokat világosan, objektíven, nyersen körvonalazva látja, valamint a pontos és logikailag összefüggő gondolkozásának tapasztalása már majdnem valamiféle *katharsis*-t, és ettől a világtól való liberációt jelentenek, minden horizontbeli és lehetőségbeli korlát ellenére, ami ezekből egyidejűleg következik. Ha viszont a természet felé fordul, akkor lemond természetfeletti rendeltetéséről és elárulja azt: feladja a „lelkét”. Tudatosan vagy nem tudatosan, a lefelé vivő utat választja, holott, ha hű marad rendeltetéséhez, akkor talán megadatik számára, hogy „kozmitikus” volta ellenére, túljusson minden kondicionált állapoton.

IDŐBEN ÉLNI

IDŐBEN ÉLNI

Történeti-szociológiai tanulmányok

Werner Bergmann, Pierre Bourdieu, Norbert Elias, Martin Kohli, Edward P. Thompson írásai

Válogatta

és az előszót írta:

Gellériné Lázár Márta

Fordította: Berényi Gábor,

Bojtár B. Endre, Kisbali

László, Schulcz Katalin

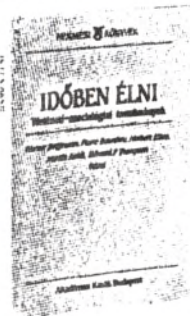
AKADÉMIAI KIADÓ,

BUDAPEST, 1990. 239 old.

80,- Ft

Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén 20 % kedvezménnyel.

A kötetbe felvett tanulmányok mintegy leltárát nyújtják azoknak az eszme-, mentalitás- és társadalomtörténeti, valamint szociológiai problémáknak, amelyekkel az „idő” fogalmának sokarcúsága megragadható.

Talán itt érdemes keresni azoknak a tilalmaknak az egyik gyökerét, amelyek a számolás és felsorolás bármilyen formáját elutasítják: tilos megszámlolni a gyűlésen részt vevő férfiakat, tilos megmérni a vetésre szánt szemet, nem a kötél alatti tojásokat, hanem a kibújó csirkéket számlálják meg. A kiköltendő tojásokat megszámlolni vagy az elvetendő magokat lemérni azt jelentené, hogy sejtéseket fogalmaznak meg a jövőre nézve, s ez által kockára tennék, „lezárnák” vagy „elvágnák” azt. A paraszt csak a legnagyobb óvatossággal méri meg a termést, „nehogy határt szabjon Isten nagylelkűségének”.

— Pierre Bourdieu

LOGIKAI-FILOZÓFIAI ÉRTEKEZÉS

Ezt a könyvet talán csak az fogja megérteni, aki egyszer már maga is végiggondolta az itt kifejtett gondolatokat — vagy legalábbis ezekhez hasonlókat gondolt. Tehát e könyv nem tankönyv. Célját akkor érné el, ha lenne legalább egy értő olvasója, akinek élvezetet okozna.

Ludwig Wittgenstein LOGIKAI-FILOZÓFIAI ÉRTEKEZÉS

(TRACTATUS LOGICO-PHILOSOPHICUS)

Fordította és a fogalommu-
tatót összeállította: Márkus
György
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDA-
PEST, 1990. 116 old.

65,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezménnyel

A könyv a filozófia problé-
maival foglalkozik, és —
úgy hiszem — kimutatja,
hogy az a mód, ahogy e
problémákat megfogal-
mazzuk, nyelvünk logikájá-
nak félreértésén alapul. A
könyv egész értelmét a kö-
vetkező szavakban lehet
megközelítőleg összefog-
lalni: Amit egyáltalán meg
lehet mondani, azt meg le-
het mondani világosan;
amiről pedig nem lehet be-
szélni, arról hallgatni kell.

Bécs, 1918

Ludwig Wittgenstein

A TÖRTÉNELEM HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL

A történelmi érzék, ha béklyózatlanul uralkodik és minden konzekvenciáját levonja, a jövő gyökereit tépi ki, mert az illúziókat pusztítja el, és a fennálló dolgokat fosztja meg attól a légkörűktől, melyben egyedül életképesek. A történelmi igazságosság, még ha valóságosan és tiszta ér-
zülettel képviselik is, azért rettentő erény, mert mindig az eleven assa alá és dönti le: bíraskodása mindig megsemmisítés. Ha a történelmi ösztön mögött nem építő ösztön tevékeny, ha nem azért rombolnak és takarítják el a romokat, hogy egy, már a reményben eleven jövő építse a felszabadított talajon a maga házát, ha az igazságosság egyedül uralkodik, akkor a teremtő ösztön erejét és bátorságát vesztí.

Friedrich Nietzsche A TÖRTÉNELEM HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL

Fordította, a bevezető tanulmányt írta és az életrajzi mutatót összeállította: Tatár György
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDA-
PEST, 1990. 108 old.

65,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezménnyel

A HISTORICIZMUS NYOMORÚSÁGA

Poppert ismeri a tudománytörténet, a társadalomtudomány "módszertanosságainak" szűk köre, de e könyve az első, melyet magyarul olvashatunk. Célja a szerző szavaival: "...hogy közelebről megmutassa, hogyan inspirálta a historicizmus mind a marxizmust, mind a fasizmust."

Karl R. Popper

A HISTORIZMUS NYOMORÚSÁGA

Fordította: Kelemen Tamás
Az előszót írta: Kelemen
János
AKADÉMIAI KIADÓ,
BUDAPEST, 1990. 165 old.

70,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezménnyel

A historicista álláspont bírálatát annak elismerésével kezdeném, hogy a legtöbb ember, aki egy bizonyos történelmi korszakban él, alighanem könnyen áldozatul esik a tévhitnek, hogy a maga közvetlen környezetében megfigyelt szabályszerűségek a társadalmi élet egyetemes törvényei, s ezek minden társadalomban föllelhetők. Néha valóban csak akkor eszmélünk rá, hogy jómagunk is dédelgetünk efféle tévképzeteket, amikor egy idegen országban kiderül, hogy étkezési, köszönési stb. szokásaink korántsem olyan elfogadottak, mint ahogy gyermekem módon feltételeztük. Meglehetősen kézenfekvő a következtetés: sok egyéb általánosításunk is — akár tudatos volt, akár nem — hasonló jellegű, csak éppen nem derült ki róla, mert nem utazhatunk át egyik korszakból egy másikba.

A TÁRSADALOMTUDOMÁNY ESZMÉJE ÉS VISZONYA A FILOZÓFIÁHOZ

A szerző a kései Wittgenstein gondolati örökségét kamatoztató analitikus irányzat ismert alakja. Könyvével, mely az angolszász szellemi életben sok vihart kavart, egy analitikus társadalomelmélet alapjait vetette meg. Gondolkodásmódjára Max Weber megértő szociológiája és Robin George Collingwood szellemfilozófiája gyakorolt még nagy befolyást.

Peter Winch

A TÁRSADALOMTUDOMÁNY ESZMÉJE ÉS VISZONYA A FILOZÓFIÁHOZ

Fordította: E. Bártfai László
Az előszót írta:
Erdélyi Ágnes
AKADÉMIAI KIADÓ,
BUDAPEST, 1990. 129 old.

40,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén
20 % kedvezménnyel

Azt állítottam, hogy a jelentéssel bíró viselkedés elemzésében kitüntetett szerepet kell játszania a szabály fogalmának, s hogy minden jelentéssel bíró (és ezért sajátosan emberi) viselkedés ipso facto szabály irányította. Úgy vélhetik, az efféle beszéd elhomályosít egy fontos megkülönböztetést: azt, hogy egyes tevékenységfajták a résztvevőket valóban a szabályok megtartására kényszerítik, más tevékenységek viszont nem. Az anarchista szabadgondolkodó pl. semmiképpen sem ugyanabban az értelemben él szabályokkal körülhatárolt életet, mint a szerzetes vagy katona; s nem tévedés-e ezeket a rendkívül különböző életmódokat egyetlen alapvető kategória alá vonni?

Rózsa Sándor

ÖKO-KISKÁTÉ FÉLPARANCSOLATOK

Kedves Simonyi barátom!

Köln, 1990. június

Nagyon megörültem írásodnak a boldogságról és a környezetvédelemről, mert tömören kimondja azt, amit én már évek óta kerülgetek, sőt, egy egész gondolatlavinát indított el bennem.

Hej, ha ilyen egyszerű volna! Bibliát nyomni mindenki kezébe:

„Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön... Hanem gyűjtsetek magatoknak kincseket a mennyben... Ne aggodalmaskodjatok a ti éltetek felől, mit egyetek és mit igyatok, sem a ti testetek felől, mibe öltözködjetek. Avagy nem több-e az élet, hogy nem az eledel, és a test, hogy nem az öltözet?... Mert mindezeket a pogányok kérdezik. Mert jól tudja a ti mennyei Atyátok, hogy mindezekre szükségetek van, hanem keressétek először Istennek országát, és az ő igazságát, és ezek mind megadottnak néktek.” (Máté 6, 23—33)

A boldogság-környezetvédelem viszonyával úgy állhatunk, mint a hulladékkal: világos, hogy sokkal hatékonyabb a szemét keletkezését megakadályozni, semmint a keletkező szemetet recirkulálni. (Magyarország itt is előnyben lehetne.) A szemét megakadályozása — „Minek visz szemetet haza, uram?” — azonban nehéz, elvont, túl sokat markoló vállalkozás. Lehet, hogy Te, Simonyi meg tudod csinálni, meg egy pár emberke, de a sokaság nem. Sokkal könnyebb az embereket a megfogható anyagokon keresztül (recirkuláció) a személmegelőzésre rávezetni. Tehát szelektáljunk a szemétből papírt,

fémet, vegyi hulladékot és próbáljuk meg újra fölhasználni. Pár hét alatt belátjuk, mennyire egyszerűbb ezekről, ezek java részéről lemondani. (Ezért cipelek én előadásaimra két koffer hulladékot, mosószeret, takarék-segédesszközöket stb., amiket aztán a hallgatósággal alaposan megvizsgálunk, megtapogatunk, hogy megtanuljunk az anyagokat megítélni és azok apropóján szokásainkról, életmódunkról elbeszélgetni, a jóval hatékonyabb lemondás-stratégiákat megtárgyalni.)

Tehát kemény diókról van itt szó, nevelési stratégiákról, képességek kifejlesztéséről, átállásokról. Hol van az „aha-effektus”, hol kapja el az embert. Mert nem a szórólapp a hatékony, hanem a példa. „Es gibt nichts Gutes außer man tut es” — Nincs jó, a jótetten kívül. A papír már rég elvesztette hitelét és erejét. A példa kell: építék egy nap-tojásfőzőt és kiviszem az utcára megmutatni az embereknek.

De hát mi a jó tett, mi a példa? Bátorodom néhány pontot fölírni, amiket én félparancsolatoknak nevezek, mert — egyelőre — java részét csak félig tudjuk betartani. Talán egy párat ma is. Ahogy deresedik a bajszunk, egyre többet, gyerekeinknek pedig nem kell már átállni, csak beállni. Ezek a boldogság-tippek főleg egy jövő világot céloznak meg, de jók a mai kínjainkra is.

Mindegyik pont egy külön tanfolyam, több éves edzés, szoktatás, átállás. Mert ami valamit ér, azért meg kell hogy izzadj.

Fussuk körül este a lakótelepet

Este, ha a szenny és a zaj elült.
Közben figyeljünk: mi történik? Ki mit mért csinál?
Mi változott, mit nem vettünk eddig észre?
Rázzuk ki fejünkéből a nap nyúgeit,
fújjuk ki tüdőnkéből a mérgeket.
Nem a külső, a belső mosás a fontos.
Mosd ki az ereid a koleszterintől.
Vasárnap reggel, mikor minden csendes és a nap kel,
keljünk mi is.
A hideg víz melegít.
Fussunk el a közeli parkba meg vissza.
Nem tudsz te meglenni a fa zöldje, az ég kékje nélkül.
Előbb-utóbb becsavarodsz, hülyeségeket csinálsz.
Ne múljék el nap egy jó kis izzadás nélkül.
Három hétig erőteted, utána kéri a test.

Ne szedjünk be semmiféle pirulát

Egy fejenállás a legjobb fejfájás elleni pirula.
A pirula nem gyógyítja meg a testet.
A test meggyógyítja önmagát. Ha megadjuk neki, amit kér:
kétkezi, jó munkát, élelmet, amit a vidék terem. Amit az
ótestet is megkapott. Nyugalmat, gondoskodást, ha vén vagy.
Ezt a testet nem íróasztalhoz teremtették.
Az élelmiszerboltban a túlsúlyos embert is kiszolgálják.
Valójában mindenkinek kétszer körül kellene futnia a boltot be-
vásárlás előtt.

És ha fáj!

Ne csodálkozz, ez ilyen.
A fájdalom az élet jele, a fájdalom változatossá teszi az életet.
Szokjunk hozzá a fájdalomhoz, kevesebbet szenvedünk.
A forrósághoz, a hideghez.
Fűtsünk kalotaszegi legényessel!
Meghalsz? Ugyan. Mások is meghaltak már.
Egy szép halált! Tolószék, kín helyett.

Ne járj fogorvoshoz

Talán beült a neandertáli a fogorvosi rendelőbe?
Gyökereket evett, meg bogyókat, amit a vidék adott.
Ha a hagymát szétvágod, nő tovább.
Együnk élő, lélegző élelmiszereket.
Az alma a legjobb fogpaszta.
Öröm talán neked hetekig, hónapokig fogászhoz járni?
Órákat a váróban ücsörögni, kínlódni fájós fog miatt?
Add össze 10 év várótermi óráit.
Láttam egy frissen bevándorolt török asszony fogsorát,
és annak maradványát, miután átvette a ruhrvidéki „bennszülöttek”
táplálkozási szokásait.
Jóízű ember nem eszik édes vegyi preparátumokat,
gépi keverékeket, száraz, préselt, gyári szalagáru-vacakokat.
Magyar ember különösképpen nem.
Egy év se, máris kiiktattuk a fogorvost az életünkéből!

Ne járj orvoshoz

Az orvos nem gyógyít meg.
A test meggyógyítja önmagát.
Avagy nem haltunk-e volna már régen ki, mint ember?
Tanulmányozzuk a medicinát,
hogyan felismerjük az orvosi esetet.

Figyeljünk a betegek panaszaira, ki mitől kapta a nyavalyát?
Kivel hogy bántak el?

Talán öröm neked órákat a váróban ücsörögni,
kínoztatni kórházban, művhibáktól rettegni?
Behúztak bagatell-műtétre: csúcskondícióval vonultam be,
2 óra alatt úgy kicsináltak, hogy járni sem tudtam.
Csinálj időt! Add össze a következő tíz év betegágát!
Fussuk körül alvás előtt a lakótelepet.
Inkább te menj az ördög elé, semminthogy az jöjjön érted.
Pár év, és az orvost is elfelejtettük.

Fűtsünk kalotaszegi legényessel

Nem magyar férfi az, aki nem verekedett még végig
egy kiadós magyar szólólegényest. Egy keménytelkít,
egy dél-alföldit, egy pontozót.

Orrodon-füleden dől a gőz, az agyad majd szétpattan,
hogy megfogd a figurát.

A csajok csujogálnak, de simogatnak a szemükkel.
Hát nem mulatságos, ha valaki az irodában fölugrik
és táncol egy sort?

Költészet, zene, mozgás — hármat egy csapásra, a Vester-féle
5. biokibernetikai szabály.

Az emberi faj jól bírja a hideget, a forróságot — úgy van megcsi-
nálva. Avagy Árpádék a központi fűtésnél ücsörögtek? A hideg
víz melegít.

Ne múljék el nap ének és tánc nélkül!
Szórakoztassuk önmagunkat.

Vásároljunk élő, lélegző élelmiszereket

Ne keverékeket, gyümölcsjoghurtot. Van tej? Van gyümölcs?
A hagyma, ha szétvágod, nő tovább, él.

Vedd magadhoz a frisset, az erőt, az életet.

Kellemesebb a nikotinbűz talán, a halál parfümje,
mint a fokhagymaszag? A hagyma — mint az antibiotikum:
előli a kórokozót, elejét veszi fogromlásnak, infarktusnak.
Rossz munkahely az, ahol nem lehet hagymát enni!
Együztízívn meg muszáj.

Égnek áll a hajam, ha belenézek a bevásárló kosarakba
a szupermarketban. Csak tudatlan, felelőtlen ember eszik
utcai bódéból, megkínzott, lelketlenülített retorta-anyagokat
önkiszolgálóból.

Vásároljunk a termelői piacon.

Vásároljunk a termelőtől

Ne viszonteladótól, ügyeskedőktől.

Ismerkedjünk meg azokkal, akik a legfontosabbat adják nekünk.
Támogassuk őket vásárlásunkkal.

Beszélgessünk.

A számunkra legfontosabb: akivel éppen beszélünk.
Beszélgessünk velük, milyen termés várható, mik a gondok.
Hogyan irtják a kártevőket, mitől lesz izes a gyümölcs?

Van-e csigacsapda, hernyófogó öv?

Egyszer mi is kapunk egy darabka földet,
hogy a legértelmesebb munkát végezhessük. (Földosztás.)

Hagyd a banánt, az ananászt! Vedd, amit a vidék ad.

Évszak-gyümölcsöt, kevesebb nitráttal, peszticiddel.

A termőföldről az asztalra.

Aki gabona-gyümölcs-müzlit reggelizik, sokáig kibírja,
nem kap fekélyt, aranyeret, óvja az erdőt.

A leghatékonyabb kapcsolat a környezettel: az étkezés.
Beteg környezet, beteg ember.

Fűtől megdöglő borjúk, halálra ijedt sertések: NEIN, DANKE!

Szórakoztassuk önmagunkat

Itt volt ez a Michael Jackson nevű a stadionban.

Milyen élmény volt az egy serdülőnek!

Annak a nyolcvanezernek.

És milyen élmény a környező lakosságnak,

a városkasszának, a szeméttározónak? A savanyú erdőnek?

Honnét a 60 márka belépti és mit lehetne azon venni?

Micsoda show van egy kicsi békástóban, ha rásüt a nap!

Mi ahhoz a planetárium multivíziója? (Amitől a feleségem —
egész normálisan — rosszul lett.)

A tömeg eltapos mindent, csak hogy egy kicsit elkábuljon.

Ne járjunk tömegrendezvényekre

Budapestre. Stadionba. Tüntetésre.

Egy faluban minden megvan, ami kell.

Ha nincs zenebanda, átjön a szomszéd faluból.

Gyalog és muzsikálva. Mit ér egy video és mit ér egy macedón
tánc a lábaddban? A szívedben.

Mit ér a németnek a Mercedese, ha nincsen hegedűje?

Láttam két világrekordot a kölni stadionban.

Élmény volt.

Dehát normális ember az a sportoló?

Elmegy a piacra? Komposztál? Barkácsol virágállványt?

Játszik a gyerekével, a feleségével?

Az az élmény, ha megfutod a régi rekordod.

Fussuk körül este a lakótelepet.

Ne rohanjunk sehová

Úriember nem siet.

Rohan az autós, hogy kapjon még sírhelyet?

Rohansz, rohansz, aztán látod, rossz irányba.

15 perccel előbb legyél a találkozón.

Lapozgatni, felkészülni, gondolatokat rendezni, sétálni.

Avagy inkább lemondani. Mennyit vállalhatunk?

70 évből hány évet szórunk el hiába, betegsége?

(Nekem speciel van négy év főrom: 1 év katonáéktól,
három a sittről, politikai.)

Járjunk oda, ahová gyalog eljuthatunk.

Ne utazzunk sehová

Mindenki maradjon ott, ahol van.

Minek menjek én Párizsba, Londonba?

Meg van ott már minden nézve, bejárva, lefotózva.

Rómát ezer évek nem tették tönkre, de most ez a siserehad.

De ki ismeri ezt a parlagi növénytársulást, itt a sarok mögött?

Egy kis növénymeghatározód, egy biciklid csak van?

Repülőre szállnak, betonpályát húznak az utolsó tőzegmohalápra,

megmérgezik az ivóvizet, jönnek haza maláriával,
sárgasággal, AIDS-szel.

Lezuhannak másokra. Másfél millió részből áll egy Jumbo.

A gyalogos a lábával tapogatja le a világot, a bőrén érzi.

Az autós széken, moziban ül.

Ne tedd tönkre más lakhelyét zajjal, szeméttel, méreggel.

Operáljunk a közvetlen környezetünkben, ahová gyalog vagy ke-
rékpárral is eljutunk.

Az évek során szelektáljuk ki a távoli célokat.

Éljünk abból, amit a vidék ad.

Ne vásároljunk könyveket

Van fejünk? Gondolkozzunk.
Csak egy könyv van: a Biblia.
A többi másik mindig más tíz könyvről szól.
Ne tömjük papírral teli a lakást. Bennünk legyen.
Az egész frankfurti kiállítás egy használpapír-gyűjtemény.
Milyen kevés ott a lélek, milyen sok a futószalag, az üzlet,
a szemfényvesztés.
Ne járjunk tömegrendezvényekre.
Egy faluban minden megvan, ami kell.
Talán a Playboyt olvasta öregapám?
Mire valók az olvasótermek, a könyvtárak? A szomszédok?
(Én speciel boltban olvasok könyveket. Mindig ott ütöm föl őket,
ahol a három mondat lényeg van.)
Áru a polcon, pénz a zsebben.
Csinálj időt olvasóba járni.
Ne vásároljunk magazinokat. Ne vigyünk haza szemetet.
Vegye meg a lapot a könyvtár.
Olvasgassuk régi könyveinket.
Találjunk ki magunk meséket.
Szórakoztassuk önmagunkat.

Ne vásároljunk semmit

Pár év alatt beszerzi az ember az alapfelszerelését.
Egy kabát egy életre.
Nem segít rajta semmilyen cifraság, ha a lelked éhes.
Mit nekem zsebrádió, olyan zajt én is csinállok.
Rádiót is csinállok én, ha kell.
Áru a polcon, pénz a zsebben.
Vigyázz, csapda! Mi szükséges és mit csak kívánsz?
Ismerjük meg önmagunkat.
Három nap múlva menj oda mégegyszer. Ha akkor is kell, hát jó.

Ne ücsörögjünk a tévé előtt

A tévé és gyanús társai nem tudnak mit mondani,
amit apáinktól ne tudnánk.
Már minden filmet megcsináltak, már mindet láttuk.
Mi a silány? Ami jön a tévében.
Ne konzervből szórakoztast magad. Vedd magadhoz a frisset,
az élőt.
Vágok én olyan grimaszokat, mint a televízió.
Cigánykereket is hányok, képet festek, faragok, táncolok,
énekelek — élő adás, mindenki nézheti — minek ide televízió?
Hát volt öregapámnak tévéje? Én most nem lennék, ha kellett volna neki.
Dől a ládából az információ.
Most már mindent tudunk.
Olyan sokat tudunk, hogy kijön a másik felén.
Csak azt nem, ami neked számít. Ami valóban történik,
sohsincs benne az újságban. Azért a hírért magadnak kell elmenni.

Beszélgessünk

Mindig az a legfontosabb ember a számodra,
akivel éppen beszélsz, mint ahogy Te most
nekem, kedves olvasó.

Ne vigyünk haza szemetet

Minek visz haza szemetet, uram?
Csomagolást, amit úgyis eldob?
Hát akkor hagyja ott az áruházban.
Kipakolni, az a jó multság!
Minek vigyek haza valamit, amire 3 nap múlva úgyis ráunok
és kidobom. Dzsúzos dobozt és a dzsúzt. Minek cipelem a
vizet, van otthon a csapból. Gyümölcs is van a piacról.
Semmi foszfát, benzoésav, festék, laboraroma.
Vásároljunk élő, lélegző élelmet.
Eldobni nem lehet semmit.
Minden megmarad valahol.
Ne nyúljunk semmihez, amiről nem tudjuk:
Honnét jön? Miből van? Mivé lesz?
Nyugalom: pénz a zsebedben, áru a polcon.
Csak semmi kapadozás a pénztárcához.
Csak olyan szereket használjunk,
amit már nagyapáink is ismertek.
Ne rakd tele a lakásod kacattal, csak helyet fognak.
Port halmoznak, fojtogatnak. Nem divat már a bútor.
Vagy talán olyan hodály a lakásod?

Ne használj automatákat

Van két kezed? Akkor ne kínozd az inged vegyszerekkel
egy gépben. Ne halmozd a ruháid, ne halmozd a szekrényeket.
Legyen két inged, de olyan, amit szeretsz.
Van két lábad? Akkor ne járj Csernobil-mozgólépcsőn,
Csernobil-liften. Hagyd meg betegnek, idősnek.
Nem nő már a lábad? Egy cipő egy életre.
Mennyi pénz 10 év alatt egy magánjáró? Nyűg, ideg?
Beülni fémkoporsóba, száguldozni más találmányával
más lakóterében mikrovilágok fölött, letaposni mindent.
De 100 métert tisztességesen lefutni?
Valamikor az USA-ban úgy vették föl az alkalmazottakat,
mennyit tesznek meg 12,5 perc alatt.
Egy autó 16 000 liter levegőt fogyaszt óránként,
egy ember 30 litert. Utazol? Nem. Ülsz egy székben.
A gázpedállal lövöd a stresszhormon adrenalinot a véredbe.
Én egészségpontok alapján választanám a minisztereket.
A gyalogos többet lát, többet átél.
Boldog ember, ki gyalog járhat a munkahelyére.
Talán megjavítod az automatát, ha elromlik?
Az ember minden eszközt meg tud magának csinálni.
Vagy talán a neandertáli áruházban vásárolt?
Ne vásároljunk semmit.

Ne csinálj egyesületet

Már két Land-BUND is tönkrement: egyik a tőzsdén játszott,
a másik nyakló nélkül investált.
Rendben van a konyhád?
Befuttattad zölddel az ablakod?
Építettél kerékpár-utánfutót? Komposztálót? Nap-vízmelegítőt?
Esőgyűjtőt? Szélkereket?
Csinálj munkakört, műhelyt, kertet.
Könnyű a vízlépcső ellen masírozni, azután hazamenni
és árammal fűteni. Egyesületi ceremóniákkal nyugtatni lelkiismeretünket.
Mindig másokat környezetvédelemre fölszólítani.

Szia: Sanyi

FŐISKOLÁSOK ZSELICBEN

Míntha már elmúlt volna a tiszta forrás szűrőcsölése, a népművészet iránti lob elmúlt, megöregedett az a generáció, amelyik a hetvenes évek elején robbantott. Az a bizonyos „idő” elmúlt, más feladatok, más kihívások érték a fiatalokat. A fafaragók ugyan még továbbra is faragják, jobbra kényelmetlen és irtózatosan nehéz székeiket, a fazekasok cserepekkal árasztják el a vásárokat, a levendulaárusok még mindig sok molyriasztó növényt tudnak eladni a hosszúsoknyás szövőlányoknak. A monstre szervezetté hízott Népművészeti Egyesület egy-két tömegrendezvényen kívül nem nagyon véteti magát észre. Sajnos igazából nincsenek jelen a szellemi életben. Nincs fórumuk, újságjuk, s aránylag hosszú fennállásuk alatt még egy üzletet sem tudtak létrehozni. Közben az állami, a „szocialista” népművészet is válságba jutott. Előregedett a szervezeti, gazdasági forma, megnehezedtek a piaci feltételek. S a vidéki csontfaragók és szöszmöszyártók erről nem tehetnek, ők a szokásos seregszemléken még mindig a régi áhítattal teszik közzé termékeiket. A „népművészet” a régi formában biztos, hogy kiürült, elvesztette szerepét. Hiányzik belőle az a kulturális többlet, ami aktuálissá tehetné. Így fáradtak lettek a formák, és kedvetlenek az alkotók.

Ugyanakkor jó lenne megkeresni azokat a módokat, amivel az értékek továbbra is hathatnak. Az egyik út az egészséges táplálkozás kicsit száraz, magrágó irányzata. Reforméletmód, csak semmi haszontalanság, csak semmi helytelenkedés. Tisztuljon a szervezet a salaktól, sose halunk meg. A müzlisek mellé felzárkóztak a természetgyógyászok, a mindenféle elfelejtett varázslások egyre növekvő tábora. Friss, harmatos bőrrel várják a napfelkeltét, gyűjtik a tündérek könnyeit, meghengergetik azokat Rudolf Steiner mondataiban. Mindezek a jelenségek teljesen természetesen léteznek, s ez a jó bennük. Kis, maguknak élő szekták, a hosszú és gondoktól mentes életben reménykedve bújják a régi vajások könyveket. Természet-imádatuknak, a különféle misztikus filozófiák iránti vonzódásuknak csúnyácska folyóiratokban találnak megerősítést. Nagyon jó, hogy ezek a kis csoportok kibújtak az állam mindent bevonó sűrű lepedéke alól, legfeljebb a fanatizmusuk és az intoleranciájuk lehet kevésbé

megnyerő. Túlságosan komolyan veszik magukat és egy pillanatra sem engednek ki. A müzlitáborba kényszerült, talán jobb híján egybeverődött lányok kétségbeesve nézték a betévedő és szalonnát falatozó vendégeket. Aki szalonnát eszik, annak nincs karmája — mondta a táborvezető, amikor észrevette az addig megbújó porcöket.

De nem szabad gonoszkodni, csak arra szeretünk volna utalni, hogy érdemes ezeket az új jelenségeket kritikailag is megvizsgálni. Nyilván ez a kis szösszenet nem mélyenszántó elemzés, csak a jelenségre figyelmeztet.

A sokféle ágazó hagyományápolási mozgalmak sajnos nem szívták magukba az ökológiai gondolkodás módszertanát, többé-kevésbé immunisak maradtak ezzel a kérdéskörrel szemben. A bezárkózó kisközösség, a babrálgatások befelé fordított ereje majdhogynem vakká tette a fiatalok egy részét környezetükkel szemben. Táborokban, egymás között danolgatni, pityangot fújni és kifelé nem figyelni — elég általános jelenség. Egymás mellett történnek a dolgok, párhuzamos életmódok és életfilozófiák egyszem helyen a közeledés legkisebb reménye nélkül. A környezet iránti érdeklődés meglepte fejlettebb közösségi, szociális tudatot és műveltséget feltételez. Az ilyen gondolkodást átadó emberek nincsenek sokan. Az alábbiakban egy ezt a kérdést érintő esetet vagy inkább eseménysorozatot járunk körül. Talán okulásul szolgálhat másoknak.

Magyarluka-fáról van szó. Ez a kis dél-zselici falucska már sokszor szerepelt a különféle médiában, „ja igen, van ott valami”, csap a homlokára a kicsit tájékozottabb polgár. A település fénypontja a „múzeum”, egy megmaradt és szépen helyreállított parasztház, amiből népművészeti alkotóházat szervezett a találmányos pécsi múzeum. Van a faluban néhány falura költözött értelmiségi, egy teljesen szétesett régi falusi közösség, kitelepítésként tizedelt svábok, földjüket vesztett magyarok, elenyészett gazdakör, föld alá süllyedt öni-gazgatás, és körbe a gyönyörű, szinte érintetlen zselici erdő, virágokkal borított rétek — rajtuk lepkehálóval rohángáló lepkegyűjtők, elvadult legelők, tönkrement patakok, téesz és egy ló. Ez utóbbi már alig jön ki a szabad levegőre az istállóból. Az erdőben házasított szociológusok élnek, akik kérdőveket ültettek a tisztásokon és

azon élnek. A műhelyekben egymást követő váltásokban különféle mesterségeket űző fiatalok dolgoznak, esténként a kastélyszállóban hallgatva a mesterek oktatásait. Ezek a táborok eléggé fel nem becsülhető pedagógiai tapasztalatokkal is jártak; igazi közösségek teremtődtek meg és estek néha szét. Néhányukból ügyes kézműves lett, olyanok, akik kezük munkájából élnek, nem pedig vasárnapi fazekasok és csuhékészítők. A falu újonnan választott, energikus, gumicsizmás előjárója és a múzeumi szakemberek igyekeztek az itt megfordult gyerekek számára valamit érzékelteni a déldunántúli táj szomorú és tanulságos történetéből. Hogy mit értettek meg az elmúlt több mint tíz évben az itt megfordultak a táj sorsából, azt nem tudjuk. Féltő, hogy keveset. A többszörösen is hátrányos vidék eléggé magára hagyatottan küzdött és küzd a fennmaradásért, a túlélésért. Magánpróféták és vállalkozókedvű emberek szórványos kísérletei a kitörésre, a felemelkedésre gyakran kudarccal végződnek. Schiffer Pál lebilincselően hiteles és megrázó dokumentumfilmje, a „Kovbojok” is erről a környékről szól.

Ide csöppent be nem egészen véletlenül 1981 nyarán a Magyar Iparművészeti Főiskola belső-építész diákcsoportja. Amolyan fejtágító, szemhartárszélesítő akciónak szánták a nyári tábort. Okulván a régen feledésbe merült századeleji felvidéki és erdélyi nyári táborozások tapasztalataiból. A Gróh tanár úrral Szepességben töltött freskómásolási és restaurálási, feltárási munkák komoly honismereti tapasztalatokkal tették gazdagabbá a fiúkat. Meg kellett haladni egy szokásos boroshordós művésztelepi nyarat, és elkerülni a verekedést a helyi inasokkal és fölingerelt munkásörökkel.

A jobbára pesti, jólsituált környezetből való hallgatóknak gyakorlatilag semmi előzetes ismerete, képzelet sem volt ezekről a széteső falvakról, bokroktól felfalt házaikról, keverék lakosságáról. Az erdőben régen elhagyott települések nyomait őrizte a bozót, a faluból az idősek elvezették a társaságot ezekhez a „falvakhoz”, s belenézve a kutakba, ott tükröződött a csodálkozó diákarc a vízipók gyűrűzte vízen. A jelzett turistautakon soha, az elmúlt tíz évben nem láttunk turistát, egyetlen egyet sem, Wartburggal az amúgy lezártnak tekinthető erdészeti utakon gombavadászkok bűdösítették a levegőt.

A völgyben a világtól elmenekült remete lakott kis földkunyhóban egy szem tyúkkal, kacsával, kutyával és macskával. Táskarádióján behalatszott a reformfolyamat az elhagyott juhodály környékére. Szemünk láttára hagytak fel állólk és görék használatával, az egyszem alig mozgó lóra Dongó segédmotort kellett szerelni, hogy elinduljon. Az erdőben repkényvel és futónövénnyel

benőtt furcsa kis családi temető árulkodott az elhagyott településről. És mindenütt a nyomok. A hegyteteji kocsmaközért csepeli munkásasszonya, akinek tüdejét tönkretette a vörös levegő a vájszmanfrédiban, több tucat erdei csárda helyét tudta. A boltocskák előtt sörösüvegek álltak sorban kiürülve, a helybeliek inkább a hitvány bortól hagyták pusztítani magukat. Itt volt még tehénfogató klasszikus szekér. Szétszedve értették meg a bútortervezők a szekér lenyűgözően logikus szerkezetét.

Reggel korán vadnyomokat lehetett a szállás körül látni, a helybeliek a veteményeskerti madárijesztő karjára éjjelente a Petőfi éjszakai műsorát sugárzó táskarádiót akasztanak, a szarvasok körülszaglásszák, és jobb zenére gondolva zavartalanul legelik a káposztát, a vaddisznók benéznek az ablakon, ahonnan kékes fénnel sugárzik a jugoszláv tv malackás műsora.

Miután a hallgató körüljárja a tájat, a fűvel benőtt hullámos domboldalokon majdnem tájerotikus élményben van része. Kis település, valamikori egyházi uradalmi hely, két nagy, romló állapotban lévő magtárral. A faluház mozgalom ekkor üti fel a fejét, mint valami járvány. Ceglédpuszta „bedől” a szövegnek, hív egy kupecot, az elbontja az egyik magtárt és a kapott pénzen a tanács — amelyik persze jóval odébb, egy másik faluban székel — megrendeli egy organikus faluház terveit. Az építmény ránézésre mutató, valahogy német céhes vándor ácslegények keverednek a falucskába, és elvállalják az építést, az ácsmunkát. Fekete egyenruhájukban, nagy fekete karimás kalapjaikban mint valami amerikai western film figurái mozogtak a kukoricaföldek közepén. Munkamódszerük a régi valcoló legények életmódjából fakadt, szigorú szabályok által igazgatva, vándorkönyvvel, koszt-kvartély munkával, világot járt emberek tapasztalatával. A némileg haszontalan építményt nagy műgonddal építették nyarakon keresztül, néha télen is ottmaradva. Akkor még volt valami keletje a kelet-európai szellemnek, és így hallei főiskolások is hozzácsapódtak az immár évek óta folyó táborozásokhoz. A szigorú pártfelügyelet alatt élő keletnémet diákoknak felszabadító erejű volt a dél-dunántúli találkozás, a három különféle csoport sok, igazi, lényegig eljutó eszmecsere folytatott, a New York-i utazásra biztató plakátokkal díszített ceglédi kocsmába. Mondta is a szomszéd eszperantistafotóművész és poéta pap, hogy inkább helyre kellett volna ezen a pénzen állítani a régi épületet. Dehát faluház kellett a népnek. Aztán elkészült a faszindellyel borított kúpalakú épület, de kisült, hogy ezért-azért-amazért nem lehet használni. Vagy nem nagyon lehet használni. Nagy kár a történetért, mert rengeteg energia és jóakarát van a házban.

Azok a főiskolai hallgatók, akiknek volt szerencsájuk a céhes ácslegényekkel dolgozni, majd viszonzni a keletnémet diákok látogatását Vogtlandban (az akkori NDK-ban), sok, másként meg nem szerezhető tapasztalatot szereztek más kultúrákról, értékrendből, a nyelvtudás fontosságáról.

A nyári pár napos együttlét alatt lehetőleg egy olyan tárgyat, építményt kellett csinálni, aminek ugyan nincs szimbólikus jelentése, nem jön be és megy ki a nap a kapuján és így tovább, de valakik használni tudják a későbbiekben is. Így készült a pajtaszínház színpada, asztalok, padok, a biobudi és így tovább. A kis léptékű munka is összehangolt csoportteljesítményt követelt meg. A falu öregjei megmutatták a jól hajtható som leelőlyét az egykori híres fafaragó, Kapoli bácsi dűledező háza mellett. Elkeveredtünk a kishárságyi kastély vízházához, és szemeltük a kastély még mindig termő gyümölcsösében a lehullott és érett fekete cseresznyét. A hárságyi tűzoltóság jubileu-

ma pedig egy villanásra betekintést nyújtott a hagyományait még őrző sváb közösség életébe.

A helybeliekkel való kapcsolattartás törvényeit is meg kellett tanítani a fiataloknak, egyáltalán eligazodni egy egészen más világ jelrendszerében, szokásvilágában, értékrendjében. Más volt a kínálás jelentése, tudni kellett, mikor fogadható el az invitálás és mikor illendő azt visszalökni.

Az erdön áti mocsártúrák pedig egy valamikor volt, s azóta szétrohadt vagy talán átalakult tárgyi világ értékeivel ismertettek meg Szennában a falumúzeumban. Hogy egy ilyen világ törvényeinek az üzenete meddig él a látogatóban, arra legfeljebb csak következtethetünk. A gondnokasszony, Mária pogácsája és igazi pálinkája mindig megadta az értelmiségi szintű kommunikáció hátterét.

Anélkül, hogy méltoznánk ezeket a tájjal és emberrel összefonódó napokat, bizonyosak vagyunk benne, hogy pedagógiaiilag mindenképpen, de egyéb ismeretanyagban is mérhető az eredmény.

NÉPI KULTÚRA — NÉPI TÁRSADALOM

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának évkönyve 11 tanulmányt tartalmaz, amelyek a határokon túl élő magyarság népi kultúrájával, illetve a magyar népi kultúra közép- és kelet-európai kapcsolataival foglalkoznak. Az első tanulmány egy, a negyvenes évek végén a moldvai magyarok körében végzett néprajzi gyűjtőt ma már felbecsülhetetlen értékű eredményeit teszi közzé. Két gazdagon adatolt írás foglalkozik a csehszlovákiai magyarok tárgyi néprajzával és folklórával. Több tanulmány a jugoszláviai magyarok folklóráról, népi kultúrájáról, vallási életéről közöl adatokat. A tanulmányok egy másik csoportja a magyar paraszti kultúra — ezen belül a dramatikus népszokások, az építkezés, a népzene és a szöveges folklór — interetnikus kapcsolatait vizsgálja.

...Ennek a nádazási módnak az a lényege, hogy a tetőzet szelemenese tartóvázára függesztett szarufákra, helyi nevéükön fődélfákra nem szegeznek fel keresztirányú léceket, amikre másutt a nádazatot rögzítik, hanem nagyméretű, az egész tetőfelületet beborító nádszönyeget ún. lészát kötnek, amit a gerincszelemenre erősítenek fel. A szalma-, iszalagkötéssel font lésza félmárkonyi, 2-3 ujjnyi elemei, nádcsomói sűrűn fekszenek a fődélfákra, könnyen áthidalják az azok között lévő távolságot. Erre a vízszintes irányú nádszövet-, nádszönyegfelületre, lészára dolgozzák fel (merőleges száliránnyal) a héjazat vastag külső nádrétegét...

A kisalföldi nádazásnak ez a szerkezeti, technikai sajátossága készítette a vidék ácsait, hogy egészen sajátos szegélydeszka-rögzítést alkalmazzanak, ami idővel az egész nagytájunk építkezésének/építészetének elmaradhatatlan elemévé és az egyik fő jellegzetességévé vált. ..."

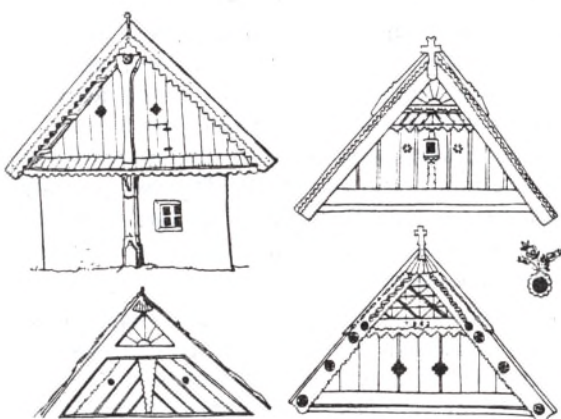
NÉPI KULTÚRA — NÉPI TÁRSADALOM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NÉPRAJZI KUTATÓ CSOPORTJÁNAK ÉVKÖNYVE XV.

AKADÉMIAI KIADÓ,
BUDAPEST, 1990.

145,- Ft

Megrendelhető a kiadótól a 3. PART szelvényén 20 % kedvezménnyel

6. Deszkaoromzatok torombakötéssel fűrészelt, festett, rátétes díszítéssel. Érsekújvár (v. Nyitra vm.) CsSzK. Liszka József nyomán.

MEGRENDELEM

a MŰSZAKI Kiadó

- Ralph J. MacFadyen
DOBD EL A SZEMŰVEGED! 88,- Ft
- R. C. Holland
MIKROELEKTRONIKA ÉS
MIKROSZÁMÍTÓGÉPEK 195,- Ft
- Valentin Radinger
CIPŐJAVÍTÁS 65,- Ft
- Peter Frieden
SZÉLKERÉKÉPÍTÉS 33,- Ft
- Everett-Garbera
MAGAM KÉSZÍTEM AZ
ÉKSZEREIMET 99,- Ft

című könyveit a -be írt példányban postai
utánvétellel.

NÉV:

CÍM:

A megrendelés címzettje:
Kandó Kálmán könyvesbolt,
1051 BP, Bajcsi Zs. u. 20.

MEGRENDELEM

az AKADÉMIAI Kiadó

- IDŐBEN ÉLNI 80,- Ft
- Peter Winch
A TÁRSADALOMTUDOMÁNY
ESZMÉJE ÉS VISZONYA A
FILOZÓFIÁHOZ 40,- Ft
- Karl R. Popper
A HISTORICIZMUS
NYOMORÚSÁGA 70,- Ft
- Friedrich Nietzsche
A TÖRTÉNELEM HASZNÁRÓL
ÉS KÁRÁRÓL 65,- Ft
- Ludwig Wittgenstein
LOGIKAI-FILOZÓFIAI
ÉRTEKEZÉS 65,- Ft
- NÉPI KULTÚRA-
NÉPI TÁRSADALOM 145,- Ft
- John L. Austin
TETTEN ÉRT SZAVAK 75,- Ft
- VÖRÖS KÖNYV 898,- Ft

című könyveit a -be írt példányban postai
utánvétellel.

A Kiadó a fenti árakból 20 % engedményt ad a
szelvényen érkező megrendelésekre. A posta-
költség a megrendelőt terheli.

NÉV:

CÍM:

A megrendelés címzettje:
AKADÉMIAI Kiadó
1363 BP, Pf.: 24

MEGRENDELEM

a GONDOLAT Kiadó

- Kácsor László
A FOLYÓK ÉLNI AKARNAK 290,- Ft
- Berkes Tamás
SENKI SEM FOG NEVETNI... 68,- Ft
- PERUI KÉPES KRÓNKA 350,- Ft
- Watzlawick-Weakland-Fisch
VÁLTOZÁS 106,- Ft
- Thomas Gordon
A TANÁRI HATÉKONYSÁG
FEJLESZTÉSE 92,- Ft

című könyveit a -be írt példányban postai
utánvétellel. A postaköltség a Kiadót terheli.

NÉV:

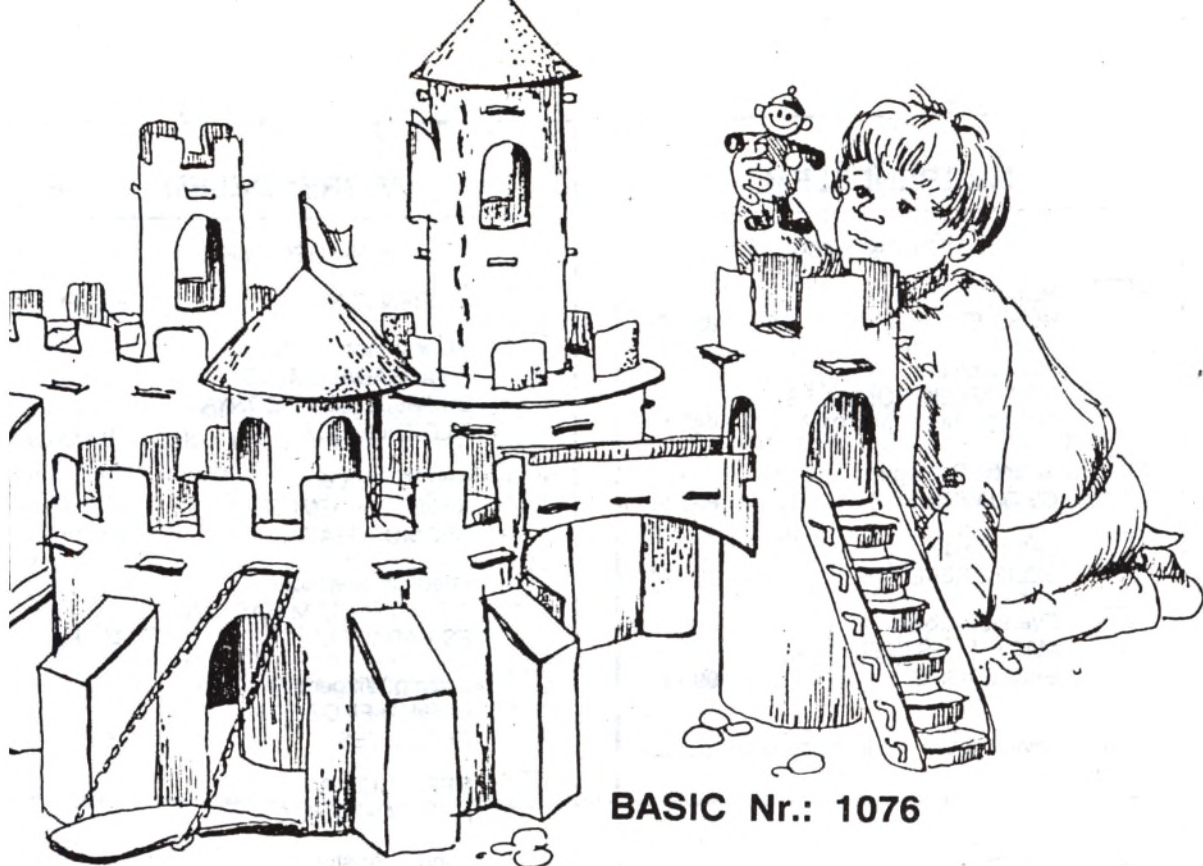
CÍM:

A megrendelés címzettje:
GONDOLAT, Bp. 1368 Pf.: 225

OLVASÓINK FIGYELEM!

*A könyvrendelésekkel közvetve
támogatják(játok) a 3. PART-ot. Két kiadó a
rendelések után jutalékot fizet, a harmadik, az
Akadémiai esetében a jutalékunkat "átadjuk"
Olvasóinknak. Náluk az jár jobban, aki
egyszerre több könyvet rendel, mert a
postaköltség egy vagy több könyvnél közel
azonos.*

BASIC Nr.: 1076

FALKALAND

NEMEZ ÉPÍTŐRENDSZER

Új anyag, új elképzelés!

- Beltéri és kültéri használatra
- Egyéni és csoportos játékokra
- Családok és gyermekintézmények számára
- Gyakorló- és szerepjátékokra
- Nincs benne idegen kötőelem, a nemez síklapok önmaguk kapcsolódnak
- Nehezen szennyeződik, könnyen tisztítható
- Szín- és alaktartó, nem-mérgező
- Könnyen tárolható, gyorsan összerakható

"A FALKALAND használata arra a kérdésre is választ ad, amely korunkban nagyon jelentős: hogyan segíti a játék az emberi kapcsolatok és az egyéni képességek alakulását? Mennyi szabadságot ad a tárgy és mik a határok? A FALKALAND falain az ablakok, a kapuk, hidak, lépcsők és erkélyek élményeket mozgósítanak, embereket várnak, a fantázia lehetőségeit jelzik. Önálló, elmélyült játékokra és közös, együttműködésre épülő cselekvésre egyaránt mozgósít. Az elemek egyszerű kapcsolása könnyen tanulható, a szerkezetlétét fejleszt, a kisebb nagyobb elemek tervezőkészséget alakítanak ki.

A FALKALAND emberformáló tárgy és a tárgyformáló emberek játékában kapcsolatformáló is."

Dr. Húvós Éva
pszichológus, kandidátus

VÁSÁROLHATÓ:

CALDERONI (volt Tanért) boltokban

MEGRENDELHETŐ: DISZTEX Szövetkezet
1161 BP. Rákosi út 78.

Nr.: 1021 696,- Ft + 25% ÁFA

Nr.: 1038 1.280,- Ft + 25% ÁFA

Nr.: 1076 2.216,- Ft + 25% ÁFA

VISZONTELADÓKNAK RÉSZLETESEBB
INFORMÁCIÓ

CIPÓJAVÍTÁS

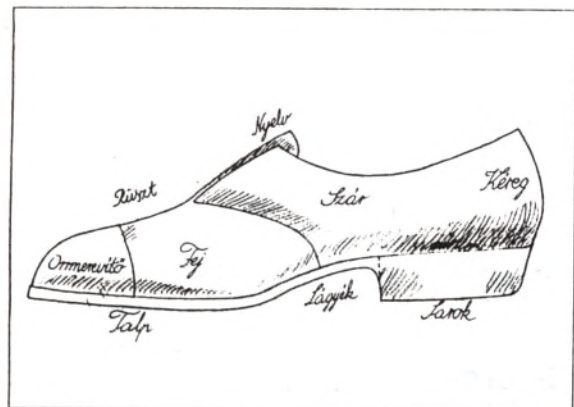
Valentin Radinger

CIPÓJAVÍTÁS

Fordította: Bérces Istvánné
Műszaki Könyvkiadó,
Budapest, 1989. 60 old.,
113 ábrával, anyag- és kel-
lékbeszerzési tájékoztatóval

65,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

HOMLOKZATBURKOLÁS ÉS UTÓLAGOS HŐSZIGETELÉS

Eduard Wiegand

HOMLOKZAT- BURKOLÁS ÉS UTÓLAGOS HŐSZIGETELÉS

Fordította: Rudán Ferencné
Lektorálta és a magyar vonatkozású kiegészítést írta:
Kurdi Sándorné
Műszaki Könyvkiadó,
Budapest, 1989. 129 old.

145,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

SZÉLKERÉKÉPÍTÉS

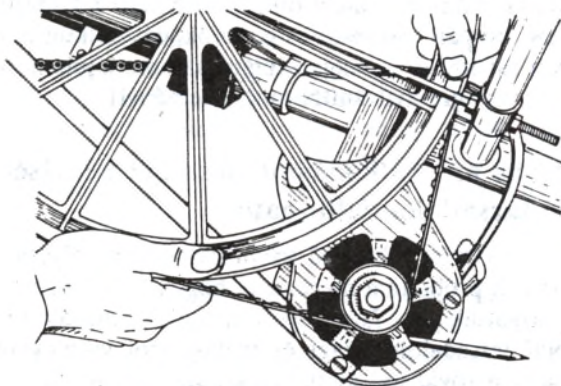
Peter Frieden

SZÉLKERÉKÉPÍTÉS

Fordította és a kiegészítést
írta: Fülöp Jenő
Műszaki Könyvkiadó,
Budapest, 1987. 93 old.

33,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

MAGAM KÉSZÍTEM AZ ÉKSZEREIMET

Felicity Everett és Carol Garbera

MAGAM KÉSZÍTEM AZ ÉKSZEREIMET

Lily Whitlock és Chris Lyon
rajaival

Fordította: Bognár Éva
METRUM,
Budapest, 1988. 32 old.

99,- Ft

Megrendelhető a kiadótól
a 3. PART szelvényén

52. ábra. A fogazott szij feszességének ellenőrzésekor a generátorforgórészt egy ceruzával rögzítjük

Az országban sok helyen találhatunk ötletes, néha romantikus szélmalomszerkezeteket. Ha közelebbről megnézzük ezeket a berendezéseket, legtöbbjük részben elrozsdásodott, gyakran kissé elhanyagolt benyomást kelt, mintha építjük a szélkerékkel kapcsolatos csalódását az azal akarná kifejezésre juttatni, hogy a berendezést nem ápolja és gondozza.

Ez a könyv azért íródott, hogy az ezen a területen tapasztalható tévutak és csalódások számát korlátozza. Azokhoz a barkácsolókhöz szól, akik a villamos hálózattól távol vannak, illetve attól függetlenül szeretnék magukat, de a villamos áramról nem tudnak vagy nem akarnak lemondani.

Az ebben a könyvben leírt szerkezet veszélytelen, csendes üzemű, ugyanakkor a kívánalmainknak megfelelő teljesítményű megbízható szélkerék, amely olcsón beszerezhető alkatrészekből megépíthető, pl. a generátor személygépkocsi-generátor, a vázszerkezete vízvezeték-szelelvényekből, a hajtóműve kerékpáralkatrészekből, a forgórésze farudakból és vitorlavászonból készíthető.

— Peter Frieden

P. Bulányi György

Csak az erőszaknélküli megoldásokban reménykedem

(1989)

Mérleget készíthetünk az elmúlt félszázadról. Megtervezhetjük a jövőnket. Választhatunk irányító eszmét a tervezéshez. Ma már mindezt nyilvánosan is tehetjük, mert az a fegyverekre épülő állami hatalom, amely tőlünk az elmúlt félszázad alatt csupán vastapsot és gondolkodás nélküli helyeslést kívánt a maga diktátumaihoz, kijelentette, hogy újra nyilváníthatunk véleményt.

Jézus az uralkodásmentességet képviselő társadalomfelforgató

Az elmúlt félszázad során vastaps és helyeslés helyett próbáltam megérteni, hogy milyen eszmék mozgatták azt a Názáreti Jézust, akit a magakorabeli társadalom világi és vallási erői viszonylag nagyon rövid idő alatt keresztfára parancsoltak - mint *társadalomfelforgatót*. Vizsgálódásaimnak egyetlen mondatban kifejezhető végeredménye ez: aki jót akar az embernek, tartsa magát távol a hatalomtól. Nem a jó hatalomtól és nem a rossz hatalomtól, hanem mindenféle hatalomtól. Anarchiát képvisel? Azt. An-archiát, azaz *uralkodásmentességet*.

Sietek közölni, hogy *tanítványai nem értették meg Jézust*. Nem értették meg, de amit Jézus mondott és amit ők nem értettek meg, azt mint

evangéliumot, jóhírt, igehirdetésükben továbbhagyományozták, s a kivégzését követő félszázadban írásba is foglalták. Így módon az, amit tanított több-kevesebb torzulással eljutott hozzánk. Abban a szövegyűjteményben, amelyet a tanítványainak kialakuló egyház a 3. század során Új-Szövetség névvel kanonizál, megtalálhatjuk a jézusi tanítást is, a tanítványi meg nem értést is, sőt a jézusival szemben álló vélekedéseket is.

A Jézus utáni évtizedek talán legnagyobb hatású Jézus-propagátora, a tarzusi Pál Isten szolgálójának állítja a hatalomgyakorlókat, s ezzel megerősíti azt a skizofréniát, amely kezdettől fogva jellemezte Jézus tanítványait. A nem páli és nem Pál-hatás alatt írt Jelenések könyve pl. bemutatja azt a vérfürdőt, amelyet maga Isten rendez meg természetfeletti, emberen kívüli erővel, hogy biztosítsa azt a társadalmi rendet, amelyben a Jézus-hoz tartozók fognak majd uralkodni.

Nem csodálkozhatunk ezek után a jézusi gondolat kétezer esztendő történetén. Azon, hogy ez a gondolat a keresztény társadalomban s a vele többé kevésbé azonosuló egyházban is *csak olykor-olykor tűnik fel bűvő patakként*, s képviselőit társadalom és egyház rendre kiteszi magából. Legyen ennek egészen újkeletű bizonyítéka, hogy a magyar katolikus püspöki kar nyilvános körle-

Ezt a rovatot a Pálmaág katolikus bázisközösség szerkeszti, amely egy hang a sok és sokféle keresztény közösség közül. Rovatunk jelképe, a pálmaág, Jézus virágvasárnapi bevonulásakor szerepel Máté és János evangéliumában. Az emberek pálmaágakat lengve hozsannáztak: így számunkra az örömet, dicsőítést, imát jelképezi. Azután pedig ruháikkal együtt a pálmaágakat is a földre tettették a Jézust hordozó számára lába elé: így a teherhordozás, kicsiség, szolgálat szimbólumát lájuk benne.

vélben határolja el magát azoktól a katolikusoktól, akik inkább három évi börtönt választanak, mint a katonai szolgálatot. Igaz, hogy püspökeink ezt erős államhatalmi ráhatásra teszik. De az ilyen ráhatásnak kevésbé kitett II. Vatikáni Zsinat is ambivalens álláspontot képviselt: az is szép, ha valaki lelkiismeretére hivatkozva elutasítja az embergyilkolást, de az is, ha nem utasítja el.

Az államhatalmak feltétlenül szükségesek?

Mindebből világosan kitetszhetik, hogy nem a létező egyházak propagandistájaként próbálok most beszámolni arról, hogyan készítek mérleget, hogyan tervezi a jövőt egy olyan ember, aki a maga irányító eszméjét Jézustól veszi. Nem a létező egyházak propagandistájaként, mert ezek kétezer esztendő múltjuk ellenére ájult szemlélőként nézték végig a holocaust hat millióra rugó embergyilkolását, és aktív résztvevőként a két világháború ennél is nagyobb arányú embergyilkolásait, nem is szólva a sztálinizmus minden korábbi arányokat meghaladó embert megnyomorításáról és irtásáról. Jézus az emberi társadalom legfejlettebb civilizációjába kiáltotta bele a maga ígét, s ez a civilizáció ezt az ígét magáévá nem téve olyan arányú emberpusztítást hozott létre az elmúlt félszázadban is és előtte is, akár honi földjén, akár az amerikai vagy más kontinenseken, amelyekre a kevésbé fejlett civilizációknak hírből sem volt lehetőségük. Ez a civilizáció napjainkban pedig már olyan erőre-hatalomra jutott, hogy sikerrel vállalkozhatik a Föld teljes ökológiai elpusztítására, sőt az atomenergiák elszabadításával minden élet kioltására is.

Ebben az összefüggésben *talán felelőtlenségnek is mondható*, ha nem volnánk hajlandók odafigyelni arra a Jézusra, aki azért képvisel anarchiát, mert megengedhetetlennek tartja embernek ember általi megölését. De *hogyan lehet így államhatalmat csinálni? Jézusi alapon sehogy*. De ez is megkérdésezhető: Feltétlenül szükséges államhatalmat csinálni? A kérdésre mindenki igennel válaszol. Mi ennek az "igen" válasznak az érve? Talán így fogalmazható meg: Jobb a rendezett erőszakgyakorlás mint a rendezetlen. Vagy: államhatalom nélkül a társadalom élete 'bellum omnium contra omnes' volna. Ezeket a válaszokat nagy nyilvánvalóságokként kezeljük. Lehet, hogy igazak, de csak a possibilitást állíthatjuk szolidan róluk. Miért? Mert az "igen" válaszok nyilvánvalósága csak feltételezett nyilvánvalóság. Mi a ki nem mondott feltétel? Az, hogy a társadalom, ha nincs államhatalom, köztörvényes bűnözőként viselkedik. E feltételezés igazolására felhozzák, hogy az 1944-es ostrom, az 56-os nemzeti felkelés idején is folyt az üzletek, a raktárak, a vagonok fosztogatása.

De nem tudom eldöntöttnek tekinteni, hogy

ugyanaz lenne az ostromtól, forradalomtól eltérő szituációkban is a társadalom viselkedése. Példa: Mikor 1946-ban Debrecenben felállították az átkelő zöld-sárga-piros lámpát, rendőrt is állítottak a zebrához. Egyszer elbambultam a Csonka-templomnál, s jobb lábamat letettem a zebrára. Gyorsan visszahúztam, de ez már nem segített. Fizetnem kellett az 5 Ft-ot a Rákosi-féle jó forintból, amikor 250 Ft volt az átlag havi fizetés. Azóta már az a rendőr e "törvényes zsebmetészes munkaviszonyát" felcserélhette valami hasznos hajtóra, amivel betermel valamit a Közértbe annak fejében, hogy fizetést húz. Azóta megtanultunk közlekedni karhatalom és büntetés közbejöttével nélkül. Esetleg szabálysértően is, ha biztonságos és ha sietnünk kell - de mindenképpen szankciók nélkül. Az életnek ebben a most vázolt kicsiny szögletében, lám, lehetőségessé vált a társadalom rendezett élete - az államhatalom, az erőszak, a megtorlás, a szankció nélkül is.

Nem ok nélkül időztem a jelentéktelennek látszó életszelet mellett. Nem, mert e példa hivatott példázni, hogy az államhatalom szükségességét igazolni kívánó feltevés bizony nem szükségképeni. Nem feltétlenül hullunk káoszba, ha nincs hadsereg, rendőrség, börtön, megtorlás. Tágítani kell a fentemlítt életszeletet mindaddig, *amíg az élet egésze át nem kerül az államhatalom nélkül fennálló társadalom fogalmába és valóságába*. Az emberiség mindig erről álmodott. Ez a tárgya a Hamvas Béla-féle egyetememes emberi "hagyománynak" is. Erről énekelt Ovidius is, amikor az emberi társadalom kezdetét olyan aranykornak rajzolta, amely "sponte sua sine lege fidem rectumque colebat", azaz amely önként és törvényes szankciók nélkül tette azt, amit a költő a "hűség és az egyenesség" kategóriáival jelöl versében.

Aki az ilyesfajta megfontolásokat naívnak érzi, annak talán segít a hitleri és még inkább a talán mindmáig fel nem számolódott bolsevik munka-haláltáborok ténye. Szedne-e bármiféle államnélküliség több áldozatot, mint az államhatalmak félelmetes ereje? Akár békében, akár háborúban. Tudna-e bármiféle államnélküliség annyi embert embergyilkossá kényszeríteni, mint az általános hadkötelezettséget statáriális bírósággal fenntartó államhatalom, amely meg tudja valósítani, hogy a társadalom egyik fele gyilkol, míg a másik fele azért dolgozik, hogy az előbbi felének meglegyen mindene, ami a maximális hatékonyságú gyilkoláshoz és értékpusztításhoz szükséges.

Merre visz az út az állam elhalása felé?

Kérdéseimre tapasztalati alapú választ nem tudott produkálni a történelem, mert az államhatalom-nélküliség történelmi ötperceit rendre meg-

szüntette a társadalom valamelyik csoportjának fegyverekkel új államhatalmi rendet teremtő tevékenysége. Ennek következtében nem tudjuk megmondani, merre billenne a borzalom mérlege, az állam vagy az államnélküliség irányába. De nincs szükség a megnem-tapasztalhatónak a megtapasztalására. Nincs, mert az állam elhalása felé az út amúgy sem a káoszon keresztül vezet. Hanem? Értelmes, emberhez, közösségi lényhez méltó gondolatokon és viselkedési formákon keresztül. Nem az államhatalom megdöntésén keresztül. Ezt megdönteni csak erőszakkal lehet. S ha az elhalás az erőszak megszűnését jelenti, akkor nyilvánvaló, hogy erőszakkal nem lehet megszüntetni az erőszakot.

Ezer esztendő keresztényisége után a magyar társadalom teljesen éretlen a jézusi koncepció értékelésére. A Bokor fiataljai kemény három esztendőt ültek Baracsán és másutt e koncepció szolgálatában. Ennek eredményeként is született meg a magyar történelemben először az alternatív szolgálat lehetősége. De az idei őszi sorozások megmutatták, hogy lelkiismereti megfontolások alapján - azaz a jézusi koncepciótól ihletve - szinte senki sem kívánta az alternatív szolgálat lehetőségét a maga számára azokon a keveseken túlmenően, akik 3 év börtön ellenében is szóba álltak vagy legalább is kacérkodtak volna a fegyveres szolgálat elutasításával. Mi ennek a közvetlen oka? Az, hogy kényelmetlenebb, mert hosszabb az alternatív szolgálat? Biztosan ez is. De nemcsak ez. Mi még? Az, amit egy ily tárgyú előadásom során hallottam egy hozzászólótól. Ezt mondta: Meggondoltad-e, hogy mit beszélsz, amikor Ceaucescu románjai bármikor bevonulhatnak az országba? Ezt válaszoltam: Nekem mindegy, hogy a Hiltonban orosz tisztek védelik-e a vodkát vagy román tisztek a francia pezsgőt. A magyar jövő nem ezen fordul.

Magamnak teszem fel a kérdést: Hát min? Sok mindenen. S azt hiszem éppen ezt kell ebben az előadásban sorba szednem.

Lesz-e a jövőben magyar?

A magyar jövő mindenekelőtt azon fordul, hogy lesz-e a jövőben magyar. Ehhez nem kell államhatalom. Ady írja akkor, amikor a lengyel népnek már 150 esztendő óta nincs lengyel államhatalma, hanem csak orosz, porosz és osztrák: "Halat a Visztula, s gyermeket lengyel asszony ad örökre. Nincs ott halál, hol dalolni és szülni tudnak". Ha folytatjuk azt a nemzetirtást, amit harminc esztendővel ezelőtt életszínvonalunk és szukcesszív poligámiánk érdekében elkezdünk, nem lesz magyar jövő akkor sem, ha a románok nem rohannak le minket. Ha viszont tesszük azt, amit a lengyelek tettek, lesz magyar jövő akkor is,

ha a románok lerohannak minket. Az a beszéd pedig, hogy a jelen életszínvonal és a jelen nagycsaládos juttatások mellett nem lehetséges etekintetben változás, frivol beszéd. Frivol, mert a világ 5 milliárd népességéből a leggazdagabb milliárdba tartozunk. A szegényeknek pedig mindig több gyerekük van mint a gazdagoknak. S hogy lehet egy fizetésből s pártkönyv nélküli kisémbereként emberhez méltó anyagi szinten féltucat vagy akár egész tucat gyermeket is felnevelni, az a Bokorban élők számára tapasztalati tény. S aki ezt vitatja, annak felajánlunk egy féltucat családlátogatási lehetőséget, s utána aligha fogja már vitatni a megtapasztalt tényt. Állapítsuk meg: *jövőnk e legfontosabb elemében az államhatalom tökéletesen tehetetlen.* Juttatások ellenében négy gyermeket sem szülnék az anyák. Kell szövegelnünk a juttatások érdekében, mert meg kell becsülnie a nemzetnek a maga nemzeti kincseit, de ettől még nyugodtan folytatódik a már ötmillió magyar gyermekáldozatot meghaladó magzatirtás. Az államhatalom bebörtönözheti a gyermekelcsináló anyákat, apákat, orvosokat, de nagyon drága áron: diktatúrát kell csinálnia, mert a magyar társadalom, amely magzatgyilkolásból óhajt életszínvonalat teremteni magának, nem választ olyan képviselőt, aki börtönbe akarja juttatni választóit.

Nyilvánvalónak tetszik, hogy a társadalmi-nemzeti lét e legalapvetőbb kérdése döntően, azt is mondhatnám, hogy *egyedül a társadalmat-nemzetet alkotó egyének világszemléletén-erkölcsén fordul.* Az államhatalom, mint kényszerítő, mint erőszak szerv teljességgel tehetetlen.

Munkaerkölcs és államhatalom

Menjünk egy lépéssel tovább. A társadalom életében első helyen az imént tárgyalt pusztá létezés áll. De második helyen, azaz ezután az következik, hogy akit életre hívtak, az élni is tudjon. Az élet anyagi feltételei tehát. S itt vagyunk a gazdasági kérdésnél. A kormány egyre népszerűtlenebb bűvészmutatványokkal kényszerül kicsalni a pénzt az állampolgárok zsebéből, hogy legalább ne növekedjék a nemzeti adósság, s hogy a milliárdokra rugó adósság kamatait fizetni tudjuk. A tényt mindenki ismeri: az elmúlt évtizedekben nemcsak azt fogyasztottuk el, amit megtermeltünk, hanem még a felvett nyugati kölcsönöket is. Ennek az oka sokrétű. Néhányat a legfontosabbak közül felsorolok.

- Bagóért kellett odaadni terményeinket a minket "felszabadító" hatalomnak,
- Gátlástalanul tollasodott a százezres nagyságrendű pártarisztokrácia,
- Uram-bátyám alapon loptak bőséggel a középkezderek is,

d) Üzemi szarkává lett szinte az egész társadalom.

E négy okkal azonban még nem mondtam el mindent. Hátra van még a legjelentősebbnek vélt ok. Tisztelet a kivételnek... amerikáztunk a munkahelyeken. Az államosított tőke, a termelő eszközök birtokában nálunk is képtelennek bizonyult az állami bürokrácia a munkát úgy megszervezni, hogy rá ne neveljen egy egész társadalmat a lógásra. Tíz évig voltam szállító munkás. Ritka kivétellel, pihentem s órákkal a menetlevélen rögzített munkalejárat előtt kerültem haza... második műszakra. Ideológiákat gyártottunk: Amíg csak fizetgetnek, addig csak dolgoztatunk. Jómagam ezt: a szocializmus de facto annyit jelent, hogy nem kell összetörnünk magunkat a munkában. Ez a károsodás majdnem akkora, mint az előző. Öt millió magyar a csatornában, s a meglevő tíz millió munkakészsége és munkaerőköltsége pedig félelmetesen alacsony. Tud-e ebben segíteni az államhatalom? Valamit. Munkanélküliséget teremthet. Ha nem a bürokraták, hanem a tulajdonosok kezében lesznek a termelési eszközök, a munkanélküliséget felhasználhatja szelekcióna: a jól dolgozókat tartja meg, ha munkáselbocsátásra kerül sor. *De a munkakedv, a jól végzett munkán kelt öröm, hogy a jó munkám alapján lássam értékesnek az életem, ez már megint a társadalmat-nemzetet alkotó egyének világszemléletén-erkölcsén fordul.* Az államhatalom, mint kényszerítő, mint erőszak szerv megint csak tehetetlen.

Ennek az országnak legfőbb anyagi értéke a föld, a termő talaj, mint Dániáé vagy Hollandiáé. Megélhetésének legfőbb természeti forrása a mezőgazdaság és állattenyésztés és az ezekből kinövő ipar és kereskedelem. Akik ehhez a munkához még értenének, 60 évnél öregebbek. Boldogan kezdenék újra, ha volna még rá erejük, egészségük. A fiatalabbak legfeljebb a traktorra hajlandók ráülni, ha nem tudtak maguknak valami városi foglalkozást találni. *A parlagon heverő földek és a le nem legelt füvek országává lettünk az elmúlt évtizedeket meghatározó tévhit diktatúrájának következtében.* Egy új Rousseau "Vissza a természethez!" prófécijája talán vissza tudná fordítani e negyven esztendő ismét csak öngyilkos folyamatát, de *az államhatalmi kényszer, ügyeskedés visszafordító lehetőségei szerények is, nehezen is születnek meg.* Népszerűtlenek lennének. 50-60 esztendővel ezelőtt még lelkesen mondtuk: Gazdag parasztok országa akarunk lenni. Európa vitaminkertjévé kell lennünk. Felnevelődött egy új nemzedék, amely disco, presszó, város, fehércöpeny nélkül nem akar már élni, s nem ismeri az életet teremtés örömét, a természetben élés értékét. A magyar jövő gazdaságilag is azokon fordul, akik olyan világszemlélettel-erkölccsel rendelkeznek, hogy képesek meglátni azokat az értékeket, ame-

lyekre az elmúlt negyven esztendő vakká tette a maga áldozatait.

Annál többet tehet, minél kevesebbet tesz

Talán ennyi is elég, hogy nyilvánvaló legyen: *egy az eddig pusztítótól különböző és más érték-szemlélet és ennek megfelelő értékvalósítás az, amin társadalmunk jövője, annak milyensége fordul.* Mit tehet etekintetben az államhatalom? Az oktatás, a nevelés, a közművelődés kérdéséről van szó. Az előző témánál azt láttuk, hogy semmit vagy vajmi keveset. Itt mi a helyzet? Különös. Annál többet tehet, minél inkább visszafogja magát. Ami pénze erre az adóból, a költségvetésből jut, abból minél kevesebbet használjon fel bürokratáinak a kezelésében. A kultúra intézményeinek menedzselését, az intézmények fenntartásához szükséges személyi és dologi költségeket juttassa olyan társadalmi szervek kezébe, amelyek az állampolgárok, az azonosat akaró csoportok bizalmából s önszerveződéséből jöttek létre. Konkrétan és példával: a szülők határozzák meg, hogy milyen tárgyú, milyen világnézetű iskolában akarják neveltetni gyermekeiket. Azaz a társadalom teremtsen meg maga azokat a kultúrát termelő-fogyasztó formákat, amelyeknek szükségét érzi. Állami szervezés ott legyen, ahol nem jelentkezik még a társadalmi szerveződés igénye. Amint jelentkezik, húzódjék vissza. Ellenőrző szerepe annyi legyen, amennyivel a törvényhozás megbízza. Ne legyen erőltetője tehát semmiféle hatalmi koncepciónak.

Jézus közössége és annak munkája

A Jézus korabeli zsidó társadalomnak volt egy szava, a kahal. Ezt használta Jézus, amikor arról a tizenkét fiatalról, és azok folytatóiról szólva mondta, *az én közösségem.* Erről a közösségről állította, hogy a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. E kahal szó görög-latin tükörfordítását, az ekklesiá-t a magyar nép nyelvgeniusza az Árpád-kor elején nem vette át. Saját lelkéből: idháznak, azaz üdítő háznak mondotta. Ebből lett későbbi nyelvi fejlődéssel a mi mai "egyház" szavunk. Egyes érzelmek fűződnek bennünk az egyházhoz, annak kétezer esztendő történelmi múltja és útja következtében. Én azonban mégis belelátom és beleérezem e szavunkba a jézusi kahal: 13 fiatal embernek a szövetségét, életre-halálra szóló szövetségét a jézusi ígék megértésére, megvalósítására. S ezért, ha valaki megkérdezi tőlem, hogy mit akarok társadalmunk különböző formálásának eszközéül, ezt válaszolom: a jézusi kahal akarom. Az elmúlt félszázad hazai földön (itt először, másutt valamivel később) még a 40-es évek köze-

NÉHÁNY SZÓ A BOKOR MAGYAR KATOLIKUS BÁZISKÖZÖSSÉGRŐL

(Az 1990 szeptemberi Louven-i nemzetközi teológiai kongresszusra készült Bokor-hozzászólások melléklete. A kongresszus vitaindító előadásainak ismertetése és a Bokor-hozzászólások az „Érted vagyok” folyóirat 1990. szeptemberi számában megtalálhatók.)

1. Népünk

A Bokor annyiban „magyar”, hogy magyarok körében keletkezett, s eddigelé a többi népekből csak szimpatizánsaink vannak. A magyar nép a 9. sz. végén foglalta el a Kárpátok övezte Dunamedencét. A 13. sz. derekán a tatárok a lakosság felét lemészárolják, mégis a 15. sz. végén a magyarság létszáma közel 4 millió. Kétszázados török-dúlás után, a 17. sz. végére ez a létszám másfél millióra apad. Ma 15 millió magyar él a földön. Ezer éves hazájuk területének háromnegyed részétől 1920-ban az antant-hatalmak megfosztják e népet. Az elszakított területekről a magyarság 70 esztendő óta kényszerül elmenekülni. A csonka, megmaradt országrészben ma 10 millió magyar él; 3,5 millió az elszakított területeken és 1,5 millió a nagyvilágban.

2. Kereszténységünk

Első királyunk, Szent István, ezer évvel ezelőtt megkeresztelkedett, s véres csatákban legyőzte a pogánysághoz ragaszkodókat. „Apostoli” királynak mondjuk, mert a legyőzöttek birtokaiból tíz püspökséget alapított, ezek betöltéséről is maga gondoskodott. E püspök-kinevezési joghoz későbbi királyaink is ragaszkodtak. Az utolsó félszázad ateista államhatalma úgyszintén: csak „előzetes

hozzájárulásával” kaphattunk a Vatikántól püspököket; az államhatalomnak megfelelőket kaptunk.

A 16. sz.-ban az ország néhány évtized alatt protestáns lesz, előbb luteránus, majd kálvinista. A törökök kiűzése után a Habsburgoké lesz az ország, s ezek gondoskodnak az ellenreformációról. A mai magyarság 70 %-a katolikus, 25 %-a református, 5 %-a luteránus - sajnos, csak papíron.

3. A sztálinizmus kora

Az államhatalom és hierarchia olyannyira egybefonódott, hogy a középkor folyamán döntő pillanatokban püspökök látják el a hadsereg fővezérletét is. 1945 után csak papíron válik szét állam és egyház. Az államhatalomnak nem engedelmességek Mindszenty bíborost előbb a párt-állam, majd a Vatikán is megfosztja érseki székrétől. A hierarchia egy része börtönbe kerül, az engedelmességre kényszeríthető része pedig 1950-ben „megegyezik” az állammal. Megpecsételi ezt 1964-ben a Vatikán is; 15 év szünet után újra nevezhet ki püspököket - az államhatalommal kollaboráló „béke-papok” köréből. Az elmúlt két év demokráciába fordulása nem hozott változást: püspökeink kivétel nélkül hivatalukban maradtak.

Az elmúlt félszázadban az egyházi tevékenységhez, bármifélehez, engedélyt kellett kérni és kapni az államhatalomtól. Aki valamit engedély nélkül tett, az börtönbe került. Kezdetben - szovjet mintára - csak a hivatalos liturgiát engedélyezték. Később egyebet is: mindazt, ami nem zavarta céljukat, ti. a vallás elhalását. Kirakat-tevékenységeket engedélyeztek. Azért is, hogy a külföld láthassa: nálunk vallásszabadság van, amit a püspökök és békepapok folyamatosan tanúsítanak.

Ennek eredményeképpen 40 év alatt a papság létszáma egyharmadára csökken. Egy pap ma 3-4 plébániát is ellát. Teheti, mert az egyházi szolgáltatás iránti igény még nagyobb arányban csökkent.

pén elkezdte ennek a jézusi kahalnak az életre hívását. Nem egyháznak, hanem kisközösségnek nevezte magát.

Mik ennek a kisközösségnek a jellemző vonásai?

- Kicsi. Annyi ember alkotja, amennyi körül tud ülni egy asztalt.
- Belső célja: elsajátítani a dolgok jézusi szemléletét, s ehhez a szemlélethez oda alakítani kinek-kinek magának a maga életét.
- Külső cél: megnőni annyira ebben a feladatban, hogy képes legyen ki-ki összeszedni a maga tizenkettőjét, akik már az ő segítségével fogják szolgálni a fenti belső célt.
- Eszközük: a négy evangélium s mindaz ami a múltban, jelenben, jövőben az evangéliummal összhangban megszületik az emberi szellemből, úgy gondolva, hogy az ember legjobb hangjai az emberben lakozó Istenéi.
- Ennek érdekében minden társuk megnyilatkozását várakozó figyelemmel hallgatják. Nincs belevágás a másik szavába, s amikor valaki azt mondja, hogy pont, akkor a mellette ülő a szó, és így tovább. A nagykorú-

vá nevelődés, az emberméltóság megbecsülésének az iskolája ez.

Az államhatalom e tekintetben egyet csinálhat. A pozitív semmit. Korábbi félszázados gyakorlatával szemben nem üldözi, nem börtönzi őket. Támogatásra nincs szükségük. Jaj annak a kisközösségnek, amely támogatást fogad el erőszakszervtől. Kár volt megszületnie. Kár, mert félre fog beszélni. Mert áruló írástudók gyülekezete lesz belőle.

Isten nem hagyja magára az embert. Nem is képes reá. Önmagát lehelte belé az emberbe. S az ember, ha akarja, ha engedi, megszólaltathatja őt, s ennek nyomán Isten vezetheti az embert arra, amire megteremtette, az életre és nem önmaga elpusztítására. Kahalok sarjadnak sokfelé. *Az elmúlt félszázad borzalmai valakiket arra indítanak, hogy közhelyek szajkózása helyett gondolkodjanak.* Eljutott hozzám a "mindeni"-ek ez év márciusi nyilatkozata. Akárminő fábólvaskarika is, erőszak-hatalom nélküli államot akarnak: aláírták, hogy csak erőszakmentes akciókkal akarják szolgálni a társadalom javát.

4. A bázisközösségek szerepe

Ateistáktól engedélyezett-megtúrt egyházi életet adminisztrált a hierarchia. Volt nem engedélyezett egyházi élet is - a bázisközösségeké. Tagjaik közül közel 300 került börtönbe; volt, akit fel is akasztottak. A hierarchia templomban felolvasott körlevélben ítéli el őket, mint a haza és az egyház ellenségeit.

A Bokor 1945 elején születik meg attól a vélelemtől indítva, hogy Jézus egyháza hamarosan csak ezekben az illegálisan működő kisközösségekben tud majd továbbélni. Biblia-centrikussá formálódik, és irányát meghatározza a jézusi szó: Szeressétek ellenségeiteket! 1952-ben és 1956-ban két nagy monstre-perben ítélik börtönre tagjait, majd a 70-es évek végétől kezdve folyamatosan.

Az 1961. évi legnagyobb kisközösségi monstre-per s a 60-as évek többi pere viszik börtönbe a Regnum Marianum kisközösség tagjait. A 70-es évektől kezdve kibontakozó, és külföldről importált kisközösségi mozgalmak már megússzák börtön nélkül.

5. A BOKOR bázisközösség főbb jellemzői

a. Úgy gondolják, hogy Jézus nem papokat és híveket gyűjtött, hanem tanítványokat. A tanítványnak pedig az a dolga, hogy másokat tanítvánnyá tegyen.

b. Úgy gondolják, hogy Jézus a maga tizenhárom fős közösségével mintát adott. Ily létszámú közösségekből kell koordinálódva felépülnie az általa akart Isten Országának.

c. Úgy gondolják, hogy minden tanítvány alkalmas arra, hogy szavával-életével valakiknek bizonyosságot tegyen Jézusról, s azokat kisközösségbe hívja.

d. Úgy gondolják, hogy a közösség vezetőjét nem lehet kinevezni, a vezető csak a tagok bizalma alapján tudhatja ellátni feladatát. A „legalkalmasabb” az Istentől akart és rendelt vezető, s erre esik a tagok választása.

e. Úgy gondolják, hogy Isten az összülnök bűnbeesése után is nyitva tartja a mennyországot és kezdettől fogva hívja az embert a Szeretet Országának felépítésére, mert erre teremtette meg.

f. Úgy gondolják, hogy Jézus szerepe: szeretetre nevelés - szavával és életpéldájával; s hogy az általa alapított egyház feladata: a szeretet eszközeivel egybeölelni az egész emberiséget.

g. Úgy gondolják, hogy a szeretetből nem szabad kihagyni senkit: mindenkit felebarátomnak kell tekintenem akár barátilag, akár közönyösen, akár ellenségként viselkedik velem szemben.

h. Úgy gondolják, hogy aki szeret, az szolgálja azokat, akiket szeret, és semmiképpen sem hajlandó uralkodni rajtuk, tehát elvetnek minden -archiát és -kráciát, csak a mindenkit szolgálást (pándúlia) ismerik.

i. Úgy gondolják, hogy a Föld javainak birtokosa az Isten, mi csak kezelői vagyunk e javaknak, s kenyérünket meg kell osztanunk az éhezőkkel.

j. Úgy gondolják, hogy a gyilkosság minden formája bűn, ezért elutasítják a katonai szolgálatot.

k. Úgy gondolják, hogy Nagykonstantin óta letért az Egyház Jézus útjáról, s hogy a javait a szegényekkel meg nem osztó és embergyilkolásra vállalkozó Jézus-tanítvány - fogalmi ellentmondás.

l. Úgy gondolják, hogy áll a tanítványoknak mondott jézusi szó: Üldözni fognak titeket.

A Bokor a magyar katolikus egyházon belül gyakorlatilag kiközösítésben él: eretneknek tekintik őket; a püspökök felszólították papjaikat, hogy határolják el magukat a Bokortól; alapítójától pedig megvonták a nyilvános papi működés jogát.

AZ EMBERISÉG EGYETLEN TÚLÉLÉSI ESÉLYE AZ ERŐSZAKMENTES SZERETETSZOLGÁLAT!

(A Bokor bázisközösség néhány börtönviselt katonaság-megtagodójának levele minden 'sorköteles' fiatalhoz, és a katonáskodást elutasítókhoz.)

Kedves olvasó, kérünk, mutasd meg ezt a levelet a címzettek széles körébe tartozó ismerőseidnek. Köszönjük.)

Szeretnénk tájékoztatni benneteket a **Karitatív lelkiismereti tiltakozók köréről**. (A kör nevének rövidítése CCO, a nemzetközi katonaság-megtagodó mozgalomban használt angol megnevezésből: Charitable Conscientious Objectors - Hungary).

A CCO kör támogatja a civil szolgálatosok érdekvédelmét és a szolgálati idő lerövidítéséért ill. a hadkötelezettség eltörléséért folytatott küzdelmet, amelyet az Alba kör föl vállalt. A CCO kör ezen túlmenően arra törekszik, hogy az erőszakmentesség ne szűküljön le a katonáskodás elutasítására, hanem annak pozitív értékeit - tagjainak életével és megnyilatkozásaival - hatékonyra és láthatóvá tege:

1. az erőszak minden formája elleni tiltakozást (ilyen formák pl. a környezetpusztítás, azaz a jövő nemzedékek életterének szétrombolása, a gazdasági és kereskedelmi eszközökkel történő éhengyilkolás és az abortusz), nyitottan aziránt, hogy a lelkiismeretünk még mi ellen fog tiltakozni (katonai és nem katonai területeken egyaránt);
2. nemcsak tiltakozást, hanem segítőkézséget is azok iránt, akik az erőszaktól szenvednek, hangsúlyozottan az emberiség éhező százmilliói iránt;
3. a társadalom szelíddé kovászosítását nempolitikai eszközökkel, elsősorban példamutatással, családi és kisközösségi neveléssel (és a CCO kör keresztény tagjai az evangélium hirdetésével);
4. mindezek érdekében áldozatokra és kockázatvállalásra is készen.

A CCO kör nevének mondanivalója: mi nem szolgálatmegtagodók vagyunk, hanem szolgálatot vállalunk és vitatjuk, hogy a katonáskodás szolgálat lenne (hiszen a jószándékú erőszak is kitépi a búzát a konkoly gyomlálása közben - vö. Máté evangélium 13,29). Nem csupán a katonáskodás ellen tiltakozunk, hanem minden ellen, amire a lelkiismeretünk jelez. Nem csupán tiltakozunk, hanem segíteni is akarunk.

Kedves 'sorköteles' fiatal, válaszd az erőszakmentes szolgálatot! Kedves katonaságmegtagodó testvérünk, tedd magadévá az erőszakmentesség eszményének teljességét!

Ha szeretnél többet megtudni a CCO körrel, kapcsolatba léphetsz közösségünkkel a következő levélcímen: Simonyi Gyula, 8002 Székesfehérvár Pf.148.

H A R M A D I K

POSTACÍMÜNK:

P A R T

H-1124 BUDAPEST
Németvölgyi út 120.

MEGJELENIK: TAVASSZAL — NYÁRON — ŐSZEL — TÉLEN

MEGVÁSÁROLHATÓ: Újságárusoknál, postahivatalokban és könyvesboltokban

ELŐFIZETÉS: FÉL ÉVRE (2 szám): 138 Ft.
EGY ÉVRE (4 szám): 276 Ft.

Készpénzzel: — bármely hírlapkézbesítő postahivatalban
— a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (H-1900 BUDAPEST XIII. Lehel utca 10/a)

Postautalványon vagy átutalással:
Postabank Rt. 219-98636
021-02799 pénzforgalmi jelzőszámon

Előfizetés külföldről:

- 1.) Nyugalmazott szocialista országok a saját postájukon keresztül
- 2.) Konvertibilis valuta közvetlenül utalható a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat (H-1339 Budapest Pf. 149) számlájára: Magyar Nemzeti Bank (H-1850 Budapest) KULTÚRA 024/7, vagy forduljon a Kultúra külföldi terjesztőjéhez.

*Előfizetőink publikációs joggal rendelkeznek. — Hogyan érvényesül ez? Írásod elküldésekor mellékelj tömör ismertetést is. Ezután két eset lehetséges: — **Publikálásra alkalmasnak tartjuk.** Ekkor a megjelentetés után honoráriumot fizetünk. — **Nem kívánjuk közzétenni.** Ekkor írásod információs tárukba kerül, az ismertetést pedig közöljük. A kéziratok másolatai postai úton kölcsönözhetőek. Ha 50 ilyen igény befut, akkor újra megfontoljuk a közzétételt és csak különlegesen indokolt esetben állunk el ettől. Indokunkat közzéteszük a Harmadik Partban.*

Ha pénztárcád megengedi és közösséget érzel a Harmadik Parttal, akkor akár **ÖRÖKRE IS MEGKAPHATOD**

A Harmadik Part alapítványt ötezer forinttal vagy többel támogatók örökre megkapják a Harmadik Partot. (A támogató vagy a lap élte végéig)
Az alapítvány céljára fordított összeg a SZJA adóalapjából levonható.
Erre szolgáló elismervényt küldünk.

ALAPÍTVÁNYUNK TÁMOGATÁSÁRA ÁTUTALÁS TELJESÍTHETŐ:
Harmadik Part Alapítvány 222 - 13224

A Harmadik Partban olyan HIRDETÉSEKET KÖZLÜNK, amelyek nem ütköznek főbb értékeinkkel. Környezetbarát termékeket, emberséges szolgáltatásokat kedvezményes áron hirdetünk. Tájékoztatás: 186-5536

CONTENTS

- 4 Erik Van den **ABBEELE**
WEST-EUROPEAN CHANGES
"No other anti-virus can heal the cancer of industrial society."
- 9 **SEBEŐK János**
THE GHOST, THE BOTTLE AND THE ANGEL
"What ever manifests itself for us as news here and now, is no idea. It is but an empty guarantee. There is no new idea for the time being."
- 12 **BARTOS Tibor**
LET'S TRY THE DAISY-CHAIN INSTEAD
Chats at the Tea-House, II.
- 15 **TÓTH Csaba**
INTRODUCING ANTHROSOLOGY
- 16 **Rudolf STEINER**
HOW THE WALDORF-SCHOOL CAME ABOUT
"In education three means can be applied successfully: punishment, spurring ambition and love. As for the first two, the Waldorf-school can do without them."
- 24 **RESURRECTION OF MIDDLE-EUROPE?**
- 25 **PINTÉR Tibor**
BREAKWATER
- 29 **JOINING FORCES – FOR A CIVIC SERVICE**
- 30 **CSIKOR Zsolt**
WHAT WE INHALE
A Budapest Air Group member gives a survey of the blessings of mass-produced air – also of an EYFA-proposal concerning a new European transport-policy.
- 38 **EZSDRÁS Pál**
TOWARDS A STABLE STATE
On boi-regions
- 41 **GYÖRGY Lajos**
FAKING CONSUMPTION
- 43 **GREEN WOMEN-GROUP**
- 44 **RÁSZLAI Tibor**
MOTHER NATURE AND HER FEEL
- 50 **Autonomy Foundation**
- 52 **Julius EVOLA**
SUPERNATURAL IN THE MODERN WORLD
- 58 **RÓZSA Sándor**
AN OEKO-CATHECHISM
"They build an airstrip on the last peatbog, then take off to drop on our heads."
- 64 **BODOR Ferenc**
APPLIED ART STUDENTS IN ZSELIC
"'He who eats bacon has no karma', said the camp leader, when he saw the hidden greaves."
- 70 **BULÁNYI György**
MY ONLY HOPE IS PLACED INTO NON-VIOLENT SOLUTIONS
- 74 **The Shrub-Community**
Introduces Itself
- 75 **CCO APPEAL**

Harmadik

**Akadémiai
Kiadó
és Nyomda
Vállalat**

20% -kal

olcsóbban a legújabb

KÖNYVEKET!

**Csak a Harmadik Part
vásárlóinak!**

**A lapunkban található megren-
delőlappal 20% engedményt**

**kap az
Akadémiai Kiadótól!**